

КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

КАЛАШНІКОВА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 342.9: 004:339.543

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ
У ДЕРЖАВНІЙ МИТНІЙ СПРАВІ УКРАЇНИ**

12.00.07 «адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ О.В. Калашнікова

Науковий керівник – **Миськів Леся Ігорівна**, доктор юридичних наук,
доцент

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Калашнікова О. В. Адміністративно-правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Київський міжнародний університет; Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2019.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні сутності й особливостей запровадження та використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України.

Визначається поняття інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі як закріплену на законодавчому рівні сукупність інформаційних, інформаційно-телекомунікаційних, телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення, у межах яких в електронному вигляді здійснюється фіксація та подальший обіг відомостей, пов'язаних з митним контролем, митним оформленням товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також іншими аспектами здійснення митної справи, задля виконання поставлених перед суб'єктами цих правовідносин завдань

Здійснюється класифікація принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Доведено, що найбільш доцільно обрати такий критерій класифікації принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, як сфера поширення цих принципів. З огляду на це, зазначені принципи згруповано таким чином: 1) загальноправові: верховенство права; законність; гласність; 2) міжгалузеві: принципи здійснення митної справи; принципи інформаційних правовідносин; принципи взаємодії суб'єктів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній

справі; принципи електронної взаємодії інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; принципи, що виявляються в межах використання окремих з інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі

Охарактеризовано сутність реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю як одного з найважливіших способів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Розкривається значення ролі принципу «єдиного вікна» в здійсненні митного контролю, та наголошується, що його повноцінна реалізація дасть змогу: суттєво спростити процедуру митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів; зменшити час, відведений на здійснення митних формальностей, що сприятиме збільшенню пропускну здатності окремо взятої митниці, а отже, збільшенню надходжень до бюджету; оптимізувати низку принципів використання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій у митній справі, передусім принципів законності та гласності; звести нанівець корупційну складову здійснення митного контролю тощо

Проаналізовано нормативно-правові акти, у тому числі підзаконні, що регулюють зазначену сферу. Обґрунтовується, що систему нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі можна представити таким чином: 1) Конституція України; 2) міжнародні договори України; 3) кодифіковане законодавство (чільне місце посідають Митний кодекс України та Податковий кодекс України), а також закони України, які доцільно розподілити на такі, що: регулюють інформаційні відносини загалом; регулюють окрему, пов'язану із митною справою, сферу інформаційних правовідносин; визначають правовий статус і засади функціонування та використання окремих інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; регулюють правовідносини щодо захисту інформації під час використання

інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі;
4) підзаконні нормативно-правові акти

Висвітлено роль і значення міжнародних договорів у системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Обґрунтовується, що значення міжнародних договорів України як структурних елементів системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, полягає в тому, що їхня дія спрямована на: 1) встановлення міжнародних засад здійснення митної справи та використання в її межах інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; 2) урегулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі за окремо взятим напрямом або декількома спорідненими напрямами; 3) визначення правових стандартів, зокрема обміну інформацією між сторонами таких відносин.

Аргументовано положення, згідно з яким підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів становить діяльність уповноважених суб'єктів з видання підзаконних нормативно-правових актів, які приймають на основі та в межах виконання законів України, слугують засобом їх деталізації в частині здійснення правової регламентації зазначеної сфери суспільних відносин. Основними суб'єктами, уповноваженими шляхом видання відповідного правового акта здійснювати підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, є: Президент України; Кабінет Міністрів України; центральні органи виконавчої влади, чільне місце серед яких посідають органи доходів і зборів

Узагальнено зарубіжний досвід правового регулювання цієї сфери та запропоновано можливості його впровадження в Україні. Аналіз такого досвіду засвідчив, що низка країн світу досягли значних успіхів у цій сфері.

Інформаційні технології та інформаційні ресурси зазначені країни активно використовують задля здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, управління системами ризику, попереднього інформування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Практика засвідчує, що застосування інформаційних ресурсів та інформаційних технологій дає змогу суттєво підвищити ефективність наведених напрямів реалізації митної справи. Це сприяє: налагодженню партнерських відносин із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів шляхом підвищення пропускної здатності митного кордону; зменшенню виявів контрабанди та порушень митних правил загалом. Встановлено, що процес упровадження й налагодження функціонування інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, який уможливив реалізацію вищезазначених напрямів, майже в кожній країні тривав декілька десятиліть і потребував значних фінансових ресурсів.

Визначено ключові напрями вдосконалення взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі, а саме: активізація участі нашої держави в міжнародних багатосторонніх угодах і ратифікації положень міжнародних правових актів у сфері здійснення митної справи; уніфікація законодавчих положень, що регламентують застосування принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю; закріплення в положеннях Митного кодексу України з урахуванням міжнародної практики вичерпного та єдиного переліку видів державного контролю, який здійснюється під час митного оформлення товарів; визначення в положеннях Митного кодексу України крайніх випадків незастосування принципу «єдиного вікна» (на початковому етапі його реалізації); закріплення на законодавчому рівні обов'язку суб'єктів взаємодії використовувати єдині інформаційні технології та інформаційні ресурси; підвищення рівня

забезпечення інформаційними технологіями та інформаційними ресурсами всіх суб'єктів взаємодії.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції представленого дисертаційного дослідження можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як основа для подальшого вивчення проблемних аспектів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України; правотворчості – під час уточнення та доповнення законів і підзаконних нормативно-правових актів, що закріплюють правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України; правозастосовній діяльності – у межах упровадження нових форм і методів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України; освітньому процесі – під час підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право» та «Митне право».

Ключові слова: адміністративно-правові засади, інформаційні технології, інформаційні ресурси, митна справа, принципи, «єдине вікно», міжнародне нормативно-правове регулювання, нормативно-правовий акт, взаємодія, митний контроль.

SUMMARY

Kalashnikova O. V. Administrative and legal framework for use of information technologies and information resources in State customs matters of Ukraine. – Qualifying scientific work (manuscript).

Thesis on the degree of Candidate of Juridical Science (PhD), specialty 12.00.07 «Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law». – Kyiv International University; Research Institute of Public Law, Research Institute of Public Law, Kyiv, 2019.

The thesis presents theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific problem, which consists of defining the nature and the features of

introduction and use of information technologies and information resources in State customs of Ukraine.

The concept of information technologies and information resources in customs matters has been defined as a set of information, information and telecommunication, telecommunication systems and means of their ensuring, that are fixed at the legislative level, within which the fixation and subsequent circulation of information related to customs control, customs registration of goods, vehicles for commercial use are carried out electronically, as well as other aspects of customs matters, in order to fulfill the tasks entrusted to the subjects of these legal relations.

The classification of the principles of use of information technologies and information resources in customs matters has been carried out. It has been proven that it would be most appropriate to choose such a criterion for classification of the principles of use of information technologies and information resources in customs matters as a sphere of dissemination of these principles. In view of this, the principles are grouped as follows: 1) general legal: the rule of law; legality; publicity; 2) inter-sectoral: principles of implementation of customs matters; principles of information legal relations; principles of interaction of subjects of use of information technologies and information resources in customs matters; principles of electronic interaction of information technologies and information resources; principles, which emerge within the use of certain information technologies and information resources in customs matters.

The nature of implementation of the principle of «the only window» during customs control as one of the most important ways of using information technologies and information resources has been characterized. The role of the «the only window» principle in the implementation of customs control has been revealed, and it has been noted that its full implementation will provide an opportunity to: considerably simplify the procedure of customs control and customs registration of goods and vehicles; reduce the time spent on the implementation of customs formalities, which will increase the capacity of a

separate customs, and, consequently, increase incomes to the budget; optimize a number of principles of use of information resources and information technologies in customs matters, primarily, principles of legality and transparency; nullify the corruption component of customs control and so on.

The normative-legal acts, including the sub-laws regulating the specified sphere, have been analyzed. It has been substantiated that the system of regulatory and legal regulation of use of information technologies and information resources in customs matters can be represented as follows: 1) the Constitution of Ukraine; 2) international treaties of Ukraine; 3) codified legislation (the leading role have the Customs Code of Ukraine and the Tax Code of Ukraine), as well as the laws of Ukraine, which would be practical to place as follows: the ones that regulate information relations in general; the ones that regulate a separate sphere of information legal relations, related to customs matters; the ones that determine the legal status and principles of the operation and use of certain information technologies and information resources; the ones that regulate legal relations regarding the protection of information when using information technologies and information resources in customs matters; 4) sub-normative acts.

The role and significance of international treaties in the system of legal regulation of use of information technologies and information resources in customs matters have been highlighted. It has been substantiated that the importance of international treaties of Ukraine as structural elements of the system of legal regulation of use of information technologies and information resources in customs matters consists of the fact that their action is aimed at: 1) the establishment of the international framework for the implementation of customs matters and use of information technologies and information resources; 2) the settlement of legal relations arising from use of information technologies and information resources in customs matters in a certain direction or in a number of directions; 3) the definition of legal standards, in particular the exchange of information between the parties to such relations.

The provision has been substantiated that the by-law legal regulation of use of information technologies and information resources is the work of authorized subjects on the adoption of by-laws, which are passed on the basis and within the implementation of the laws of Ukraine, serve as a way of their detailing in terms of the implementation of legal regulation of this sphere of public relations. The main subjects mandated to carry out by-law regulation of use of information technologies and information resources in customs matters through adoption of relevant legal acts are: the President of Ukraine; the Cabinet of Ministers of Ukraine; central executive authorities, among which revenue and duties agencies play the leading role.

Foreign experience in legal regulation of this sphere has been summarized and the possibilities of its introduction in Ukraine have been offered. An analysis of this experience has shown that a number of countries have made significant progress in this area. Information technologies and information resources are used by them for the purpose of customs control and customs registration of goods and vehicles, risk management systems, and prior notification of foreign economic subjects.

Practice confirms that use of information resources and information technologies can significantly improve the effectiveness of the following directions of the implementation of customs matters. It contributes to: establishing partnerships with foreign economic subjects; increase in revenues to the budgets of all levels by increasing the capacity of the customs border; reduction of smuggling and customs violations in general. It has been established that the process of introduction and development of information technologies and information resources in customs matters made possible the implementation of the above-mentioned directions, had been lasting for several decades in almost every country and required significant financial resources.

The key directions of improving interaction between the subjects of customs control when using information technologies and information resources in State customs matters have been determined, namely: activation of participation of our

State in international multilateral agreements and ratification of the provisions of international legal acts in the area of customs matters; unification of legislative provisions regulating the application of the principle of «the only window» during customs control; enshrinement in the provisions of the Customs Code of Ukraine the exhaustive and unified list of types of State control exercised during customs registration of goods, taking into account international practice; determination of the extreme cases of non-application of the principle of «the only window» in the provisions of the Customs Code of Ukraine (at the initial stage of its implementation); fixing the obligation of the subjects of interaction to use unified information technologies and information resources at the legislative level; increase the level of information technologies and information resources of all subjects of interaction.

The practical significance of the results obtained is that the findings and conclusions of the research can be used: in the research area – as a basis for the further study of the problem aspects of use of information technologies and information resources in State customs matters of Ukraine; in the law-making area – when clarifying and amending laws and sub-laws, which establish the legal framework for the use of information technologies and information resources in State customs matters of Ukraine; in the law enforcement activities – within introduction of new forms and methods of using information technologies and information resources in State customs matters of Ukraine; in the educational process – when preparing textbooks and training manuals on disciplines «Administrative Law» and «Customs Law».

Key words: administrative and legal principles, information technologies, information resources, customs, principles, «the only window», international legal regulation, normative-legal act, interaction, customs control.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Калашнікова О. В. Роль і значення запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). Т. 3. С. 206–210.

2. Калашнікова О. В. Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Ч. 3. С. 107–112.

3. Калашникова Е. В. Нормативно-правовые акты Президента Украины как структурный элемент системы нормативно-правового регулирования использования информационных технологий и информационных ресурсов в таможенном деле. *Право и политика*. 2017. № 1. С. 103–108 (Кыргызская Республика).

4. Калашникова Е. В. Понятие принципов использования информационных технологий и информационных ресурсов в таможенном деле и проблема их классификации. *Право и закон*. 2017. № 4. С. 75–79 (Кыргызская Республика).

5. Калашнікова О. В. Сутність і зміст поняття інформаційних технологій у державній митній справі. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 226–230.

6. Калашнікова О. В. Міжнародні договори України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Підприємництво, господарства і право*. 2018. № 7. С. 196–200.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Калашнікова О. В. Верховенство права як принцип використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті*: матеріали Міжнар.

наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 квіт. 2016 р.). Одеса : Причорномор. фундація права, 2016. С. 83–85.

8. Калашнікова О. В. До проблеми визначення галузевих принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 верес. 2016 р.). Київ : Центр прав. наук. дослідж., 2016. С. 67–69.

9. Калашнікова О. В. Прийняття Митного кодексу України як важливий етап на шляху визначення правових засад запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю. *Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 3–4 лют. 2017 р.). Харків: Східноукр. наук. юрид. орг., 2017. С. 65–67.

10. Калашнікова О. В. Сутність принципу законності у використанні інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 черв. 2017 р.). Запоріжжя: Істина, 2017. С. 83–85.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	Error! Bookmark not defined.
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ДЕРЖАВНІЙ МИТНІЙ СПРАВІ.....	27
1.1. Сутність і зміст інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі	27
1.2. Сутність і класифікація принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі	42
1.3. Роль і значення реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю.....	59
Висновки до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ДЕРЖАВНІЙ МИТНІЙ СПРАВІ.....	84
2.1. Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.....	84
2.2. Міжнародні договори України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.....	104
2.3. Підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.....	121
Висновки до розділу 2	149
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ДЕРЖАВНІЙ МИТНІЙ СПРАВІ	154

3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі й можливості його впровадження в Україні	154
3.2. Напрями вдосконалення взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі.....	164
Висновки до розділу 3	177
ВИСНОВКИ	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187
ДОДАТКИ	221

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Держмитслужба	Державна митна служба України
ДФС України	Державна фіскальна служба України
ЄАІС	Єдина автоматизована інформаційна система
ЄС	Європейський Союз
МК України	Митний кодекс України
НСКЗ	Національна система конфіденційного зв'язку
Постанова № 364	Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю» від 25 травня 2016 року № 364
СОТ	Світова організація торгівлі
США	Сполучені Штати Америки
УКТ ЗЕД	Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одним із пріоритетних напрямів подальшої розбудови української державності є розвиток інформаційного суспільства, що передбачає, серед іншого, активне впровадження в діяльність державних органів новітніх інформаційних технологій, повноцінне забезпечення їхньої роботи необхідними інформаційними ресурсами. На жаль, слід констатувати, що більшість перетворень і змін, які відбулися в Україні протягом останніх років і тривають донині в контексті проведення адміністративної реформи, стосуються питань реструктуризації відповідних органів влади та удосконалення їхнього правового статусу. Водночас методи та принципи роботи цих органів досить часто або взагалі не переглядають, або вносять до них лише незначні зміни. Зазначене стосується інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, використання яких у низці сфер та галузей державно-управлінської діяльності є фрагментарним і безсистемним. Зокрема, потребує вдосконалення механізм упровадження та використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Це зумовлено недостатньою якістю та ефективністю митного контролю, на що вказують статистичні дані (за оцінками експертів через низку проблем у роботі митниці (тіньові схеми, корупція) державний бюджет щорічно недоотримує 50 млрд. грн.), а також курсом України на європейську інтеграцію. Реалізація прагнення стати повноправним членом високорозвиненої європейської спільноти вимагає від держави впровадження прийнятих у Європейському Союзі норм і стандартів, зокрема в частині ведення митної справи. Світовий досвід засвідчує, що активне використання в процесі здійснення митної справи інформаційних ресурсів, постійне впровадження в неї новітніх інформаційних технологій суттєво підвищують якість митного контролю, що, відповідно, сприяє підтримці належного рівня законності в окресленій сфері. Крім того, інформатизація процедур митної

справи забезпечує більш оперативну та змістовну взаємодію органів митного контролю між собою, з іншими органами держави та місцевого самоврядування, а також органами митного контролю зарубіжних країн.

Для того, щоб процес упровадження інформаційних технологій у митну справу та забезпечення її інформаційними ресурсами мав належний рівень якості та ефективності, він має ґрунтуватися на відповідних законодавчих засадах, передусім адміністративно-правового характеру, оскільки йдеться про галузь державно-владної управлінської діяльності. Аналіз чинного українського законодавства засвідчує, що стан цих засад означений низкою проблемних питань, які потребують розв'язання.

Однією з ключових особливостей правового регулювання запровадження використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є те, що воно здійснюється не лише в межах нашої держави, а й на міжнародній правовій арені. Саме тому чільне місце в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі посідають міжнародні договори. Однак досить часто міжнародні нормативно-правові акти в досліджуваній сфері суперечать чинному законодавству України, що зумовлює важливість приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Означене зумовлює актуальність дослідження загальних і специфічних аспектів адміністративно-правових засад використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Питання впровадження інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митну справу підіймались у таких працях: К. І. Новікова, Д. І. Куценко «Перспективні напрями використання інформаційних технологій для вдосконалення управлінських процесів у митних органах України» (2012 р.), Г. Г. Переверзева «Удосконалення митно-тарифного регулювання в Україні

шляхом впровадження системи «Електронна митниця» (2012 р.), Д. І. Кущенко «Роль інноваційних технологій у модернізації митних органів» (2013 р.), Т. В. Шталь ««Електронна митниця» – якісно новий етап надання митних послуг в Україні» (2013 р.), А. М. Романенко «Роль механізму «єдиного вікна» у забезпеченні спрощення митних процедур міжнародної торгівлі» (2014 р.), Є. О. Лебедева «Інформаційне забезпечення митного оформлення товарів і транспортних засобів: вивчення досвіду зарубіжних країн» (2014 р.), В. М. Василенко «Реалізація принципу «єдиного вікна» у здійсненні контролю за переміщенням окремих видів товарів через митний кордон України» (2015 р.), Л. Р. Алієва «Перспективи розвитку управління митними ризиками в Україні на прикладі досвіду Литовської Республіки» (2017 р.), В. О. Сайченко «Вдосконалення системи управління митними ризиками у сфері митного контролю з урахуванням зарубіжного досвіду» (2018 р.).

Підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці таких учених, як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. В. Галуцько, Ю. В. Гаруст, С. К. Гречанюк, О. В. Джафарова, О. Ю. Дрозд, Д. В. Журавльов, О. М. Єщук, С. В. Ківалов, В. В. Ковальська, Т. О. Коломосьць, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, А. А. Манжула, Л. І. Миськів, С. В. Петков, В. Б. Пчелін, О. П. Рябченко, Є. Ю. Соболев, С. О. Шатрава, Р. В. Шаповал, К. І. Чижмарь та інші. Водночас на сьогодні бракує комплексного дослідження використання інформаційних технологій і ресурсів у митній справі.

Таким чином, необхідність удосконалення правового регулювання зазначеної сфери, а також нестача комплексних наукових досліджень окреслених проблем зумовлюють актуальність дослідження широкого кола питань, присвячених правовому регулюванню використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію основних положень Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного

розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1017-р, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, плану науково-дослідної роботи Київського міжнародного університету «Реформування правової системи України в умовах національних та міжнародних тенденцій розбудови правової та соціальної держави» (державний реєстраційний номер 0114U003583).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі аналізу теоретико-методологічних засад використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі, а також нормативно-правових актів у досліджуваній сфері опрацювати відповідний понятійний апарат і надати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правових засад використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України.

Для досягнення поставленої мети слід виконати такі основні *завдання*:

- з'ясувати сутність і зміст інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі;
- визначити поняття та здійснити класифікацію принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі;
- встановити роль і значення реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю, як одного з найважливіших способів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів;
- систематизувати нормативно-правові акти, що регулюють використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі;
- розкрити роль і значення міжнародних договорів у системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі;

– виокремити підзаконні нормативно-правові акти, предметом регулювання яких є використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі;

– узагальнити зарубіжний досвід правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі та вивчити можливості його впровадження в Україні;

– опрацювати напрями вдосконалення взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час справляння митної справи в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальних і спеціальних методів наукового пізнання. Так, *логіко-семантичний* метод застосовано в межах визначення ключових термінів дослідження, таких як «інформаційні технології», «інформаційні ресурси», «принципи використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі», «принцип «єдиного вікна», «правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі» (розділи 1–3). Завдяки *формально-логічному* методу систематизовано принципи використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, узагальнено коло основних нормативно-правових актів, які закріплюють правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі (підрозділ 1.2, розділ 2). Метод *документального аналізу* застосовано під час систематизації нормативно-правових актів, що регулюють використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі (розділ 2). *Порівняльно-правовий* метод дав змогу охарактеризувати роль міжнародних

договорів у системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, а також виокремити позитивний зарубіжний досвід щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі з метою можливого подальшого його упровадження в нашої державі (підрозділи 2.2, 3.1).

Нормативною основою роботи є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, закони та підзаконні нормативно-правові акти, що слугують підґрунтям нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Емпіричну базу роботи становлять узагальнення діяльності Державної фіскальної служби, а також практики використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, довідкові видання, статистичні матеріали.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що запропоноване дисертаційне дослідження є однією з перших спроб на підставі аналізу теоретико-методологічних засад, а також нормативно-правових актів у досліджуваній сфері визначити сутність та особливості використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

– запропоновано в Митному кодексі України закріпити визначення таких понять: «інформаційні технології в митній справі» – це сукупність інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення, що використовуються уповноваженими суб'єктами під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення; «інформаційні ресурси в митній справі» – це сукупність відомостей, обіг яких здійснюється

в межах функціонування інформаційних технологій задля реалізації завдань митної справи за окремим напрямом;

– обґрунтовано авторську позицію щодо співвідношення категорій «інформаційні технології» та «інформаційні ресурси» у митній справі, у зв'язку з чим констатовано, що вони є взаємопов'язаними і зумовлюють існування одна одної, адже функціонування інформаційної технології поза наповненням її змісту відповідним інформаційним ресурсом позбавлене сенсу, і навпаки – наявність інформаційного ресурсу поза інформаційною технологією ускладнює його належне використання або ж взагалі унеможлиблює це, оскільки в такому разі він залишається без «оболонки», у межах якої відбувається оперування ним;

– доведено, що принципами використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід вважати ті, що виявляються в межах: здійснення митної справи загалом; інформаційних правовідносин; взаємодії суб'єктів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; електронної взаємодії власне інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; використання окремих інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі;

– запропоновано закріпити в нормах Митного кодексу України порядок реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю;

удосконалено:

– обґрунтування необхідності розроблення та прийняття єдиного нормативно-правового акта, положення якого регулювали б сферу інформаційних відносин, зокрема комплексно визначали правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі або передбачення в майбутньому Адміністративно-процедурному кодексі України окремого розділу, присвяченого алгоритму вирішення означеного питання;

– узагальнення проблем, які ускладнюють повноцінну реалізацію принципу «єдиного вікна». Встановлено, що одним з основних таких

недоліків є відсутність належної законодавчої бази, адже більшість аспектів здійснення зазначеного принципу в межах митного контролю врегульовано на рівні підзаконних нормативно-правових актів, більшість з яких мають відомчий характер;

– науковий підхід щодо характеристики ролі міжнародних договорів України в контексті здійснення нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Наголошено на значущості цих документів, адже саме на міжнародному рівні закріплено визнані світовою практикою стандарти цієї діяльності, а тому вітчизняне законодавство, що регламентує досліджувану сферу суспільних відносин, має максимально їм відповідати;

– характеристику переваг та основних недоліків підзаконного регулювання суспільних відносин у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, у зв'язку з чим акцентовано увагу на тому, що підзаконне нормативно-правове регулювання більш оперативно (порівняно із законом) здійснює правовий вплив на цю сферу суспільних відносин, однак часті зміни підзаконних актів, їх значна кількість негативно позначаються на стабільності регулювання таких відносин;

– визначення поняття «взаємодія суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі», під яким запропоновано вважати врегульовану на законодавчому рівні сукупність дій уповноважених суб'єктів, які вони реалізують спільними зусиллями під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі задля підвищення ефективності здійснення митного контролю;

– характеристику ролі міжнародного співробітництва суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі, що є можливим завдяки: участі України в міжнародних багатосторонніх угодах як передумови налагодження взаємодії щодо здійснення митного контролю із зарубіжними партнерами;

ратифікації нашою державою міжнародних правових актів у сфері гармонізації та спрощення митних процедур;

дістали подальший розвиток:

– обґрунтування наукового положення, згідно з яким принципи використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі мають: слугувати сталими орієнтирами діяльності їх суб'єктів; не залежати від волі окремих дій таких суб'єктів; слугувати гарантіями недопустимості необґрунтованого втручання в систему нормативно-правового регулювання таких відносин; гарантувати, що права суб'єктів цих відносин будуть забезпечені в повному обсязі;

– твердження стосовно того, що нестабільність кодифікованого законодавства, на рівні якого здійснюється нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, його хаотичність і складність, відсильний характер більшості норм, негативно позначаються на ефективності його застосування у вказаній сфері суспільного життя;

– позиція, згідно з якою досвід зарубіжних країн свідчить, що запровадження сучасних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є досить тривалим процесом, що має супроводжуватися декількома взаємопов'язаними чинниками: удосконаленням нормативно-правової бази функціонування таких технологій і ресурсів; розробленням програм і планів їх реалізації щодо модернізації інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; належним фінансовим забезпеченням окреслених процесів;

– обґрунтування того, що прагнення України вступити до Європейського Союзу передбачає узгодження використання вітчизняних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі зі стандартами європейської спільноти, що слід вважати окремим напрямом їх удосконалення. Нагальною є потреба у визначенні та впровадженні алгоритму імплементації наведених систем до тих, що функціонують у

Європейському Союзу. Така діяльність, крім здійснення належного фінансування та проведення відповідних технічних операцій, потребує також розроблення та прийняття її нормативно-правової основи;

– аргументування того, що Україна, ратифікувавши значну кількість міжнародних правових актів, узяла на себе зобов'язання в частині спрощення та гармонізації митних процедур шляхом упровадження в діяльність митних органів визнаних світовою практикою інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Зазначене в сукупності характеризує нашу державу як активного учасника світової спільноти у сфері митних відносин, засвідчує її прагнення налагодити зв'язки у сфері взаємодії із зарубіжними партнерами, зокрема щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів під час здійснення митного контролю.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції представленого дисертаційного дослідження використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – як основа для подальшого вивчення проблемних аспектів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України (акти впровадження Київського міжнародного університету, Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчості* – під час уточнення та доповнення законів і підзаконних нормативно-правових актів, що закріплюють правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України;

– *правозастосовній діяльності* – у межах упровадження нових форм і методів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України;

– *освітньому процесі* – під час підготовки підручників і навчальних посібників з дисципліни «Актуальні проблеми теорії адміністративного права» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення досліджуваної в дисертації проблематики, отримані узагальнення та висновки було оприлюднено під час виступів на міжнародних науково-практичних конференціях: «Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI століття» (м. Одеса, 8–9 квітня 2016 р.), «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 9–10 вересня 2016 р.), «Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику» (м. Харків, 3–4 лютого 2017 р.), «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Запоріжжя, 23–24 червня 2017 р.).

Структура та обсяг дисертації відповідають предмету, меті, завданням та методології дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок. Список використаних джерел містить 311 найменувань на 34 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ДЕРЖАВНІЙ МИТНІЙ СПРАВІ

1.1. Сутність і зміст інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі

Здобувши незалежність, наша держава стала на шлях становлення дійсно правової, демократичної країни. Успішне проходження такого шляху передбачає постійне самовдосконалення, формування та розвиток основних державних і суспільних інституцій. Сьогодні країна перебуває в стані реформування, що зумовлено активними інтеграційними процесами у світове співтовариство, особливо в європейський простір. Україн важливого значення в цьому контексті набуває належне й ефективне забезпечення митної справи, оскільки з нею пов'язаний розвиток відносин не лише тих, що наявні всередині країни, а й тих, які означені участю суб'єктів міжнародного права. Тому зазначені процеси впливають не лише на внутрішній розвиток нашої держави, а й на її характеристику як суб'єкта міжнародного права.

Одним з найвагоміших напрямів забезпечення уповноваженими суб'єктами державної митної справи є вдосконалення інформаційних відносин, які виникають, видозмінюються та розвиваються в межах провадження такої діяльності. У контексті цих відносин задля приведення їх у відповідність до світових стандартів компетентні суб'єкти активно використовують інформаційні технології й інформаційні ресурси. На важливості та дієвості використання інформаційних технологій, інформаційних ресурсів заради підвищення ефективності як окремо взятого напрямку діяльності, так і вдосконалення правових відносин, інституцій, у межах яких вони реалізуються, було неодноразово наголошено у фахових джерелах.

Зокрема, як цілком слушно з цього приводу зауважує С. Л. Яценко, вітчизняний і зарубіжний досвід засвідчує, що активне впровадження інформаційних технологій дає змогу радикально підвищити ефективність функціонування відповідних інституцій шляхом оптимізації процесів збирання й оброблення інформації, автоматизованого аналізу значних масивів даних, а також забезпечення оперативного доступу керівників до розподілених інформаційних ресурсів [311, с. 190]. Це дає змогу стверджувати, що використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів покликане сприяти оперативності виконання поставлених перед відповідними суб'єктами завдань, підвищувати ефективність реалізації наданих їм функцій.

Крім цього, Г. М. Красноступ стверджує, що широке впровадження комп'ютерних, електронних, інформаційних і комунікаційних технологій сприяло виникненню унікальних можливостей для масового активного й ефективного розвитку знань людини та суспільства [78, с. 4]. Тобто інформаційні ресурси й інформаційні технології мають значення не лише в контексті діяльності окремо взятого суб'єкта правовідносин або навіть їх групи, вони покликані спростити життя всьому суспільству, забезпечити належний розвиток найважливіших процесів, які відбуваються в ньому. Саме тому слушною слід вважати позицію О. В. Карпенка, який наголошує, що в умовах становлення громадянського суспільства, проведення політичних реформ і подолання наслідків світової економічної кризи сучасний етап розвитку державотворення України вимагає ефективних механізмів його інформаційно-аналітичного забезпечення, що базується на сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях [59, с. 5].

Досліджуючи особливості організаційно-правового й наукового забезпечення інформатизації в Україні, К. І. Беляков цілком слушно констатує, що інформаційна діяльність, професійне ставлення до роботи з інформаційними ресурсами, що має різноманітні форми, відомі здавна та

поступово набувають значущості, яка дає змогу нині визнати їх самостійними предметами правовідносин [9, с. 94].

Встановлення сутності й закріплення понятійного апарату, що використовується в межах відповідних правових відносин, позитивно впливає на належне формування останніх, а також підвищення ефективності здійснення їх нормативно-правового регулювання. Виняток не становить і сфера відносин, які виникають з приводу здійснення митної справи. Визначення сутності й змісту категорії «інформаційні технології та інформаційні ресурси в державній митній справі» сприятиме уніфікації законодавчих положень, що її використовують, а також дасть змогу підвищити ефективність нормативно-правового регулювання вказаних правовідносин.

Дослідження сутності та змісту категорії «інформаційні технології та інформаційні ресурси в державній митній справі», передусім, передбачає здійснення аналізу її складових. Так, однією з центральних елементів, що характеризує досліджуване явище, є категорія «інформація». Одне з перших визначень цієї категорії належить математику Норберту Вінеру, який зазначав, що інформація становить визначення змісту, отриманого із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього та пристосування до нього наших почуттів. Процес отримання та використання інформації є процесом нашого пристосування до випадковостей зовнішнього середовища нашої життєдіяльності в цьому середовищі [12, с. 33; 18, с. 31]. Аналіз сучасного тлумачення категорії «інформація» дає змогу стверджувати, що вона є широковживаною, адже нею оперують у повсякденному житті, активно послуговуються в законодавчих актах, на сторінках фахової літератури.

Так, автори філософських праць зауважують, що «інформація» є одним із фундаментальних понять сучасного пізнання, яке набуває поширення в різних сферах і науках, через що його неможливо визначити однозначно [124, с. 102]. У семантичному контексті сутність інформації розкривається в

таких значеннях: відомості про які-небудь події, чинюся діяльність тощо; повідомлення про щось; коротка стаття, що містить фактичні дані; відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно, -відеофільми, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб і будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості; відомості, що обробляються в контакті людини з автоматичним пристроєм, автоматичного пристрою з автоматичним пристроєм; відомості, сигнали про навколишній світ, про зовнішнє та внутрішнє середовище, що їх сприймають організми; сукупність хімічно закодованих ознак, що передаються від клітини до клітини, від організму до організму; властивість матеріальних об'єктів і процесів зберігати й продовжувати певний стан, який у різних речовинно-енергетичних формах може бути переданий від одного об'єкта іншому [16, с. 504]. Наведене засвідчує поліаспектність досліджуваної категорії, оскільки нею позначають значну кількість явищ і процесів.

З огляду на тематику й напрям нашого дослідження, категорію «інформація» слід проаналізувати з точки зору її сприйняття в юридичній науці. Це дасть змогу звузити підходи до її розуміння та пристосувати їх до досліджуваного явища. Так, на думку Є. В. Петрова, інформація – це завжди результат, продукт діяльності людини, орієнтований на створення нових відомостей або зняття їх з інших об'єктів матеріального чи духовного світу, для об'єднання цих відомостей у певний продукт і товар, необхідний для суспільства [123, с. 6]. Вважаємо, що таке сприйняття досліджуваної категорії потребує певних уточнень. Зокрема, ототожнення інформації суто з продуктом діяльності людини є дещо хибним, оскільки її може бути утворено й у подальшому поширено поза волею особи. Окрім цього, такий результат або продукт зрештою набуває форми відомостей. Проте зазначений автор відомості розглядає як явище, що існує поза інформацією.

Водночас В. О. Кохановська інформацією вважає нематеріальне немайнове особливе благо, яке нерозривно пов'язане з життям, його початком і закінченням, яке виявляється як особисте немайнове благо, результат впливу на людину й інших суб'єктів та об'єктів права, результат інтелектуальної творчої діяльності, відомості про осіб, події, явища, предмети, об'єкти і процеси незалежно від форми їхнього представлення [75, с. 185]. У цьому визначенні дослідниця намагалась включити якомога більше аспектів досліджуваного поняття, унаслідок чого поряд з його ключовими ознаками наведено й другорядні. З огляду на це, запропоноване визначення виглядає надто громіздким і таким, що означене формально-юридичним характером [253, с. 12].

На думку А. Г. Дідук, інформація – це повідомлення, яке містить відомості про події та явища, що були або наявні нині в суспільстві, державі та навколишньому середовищі [43, с. 8]. Так, позитивним аспектом запропонованого науковцем визначення сутності інформації можна визнати компактність, а отже, нескладність його сприйняття. У цьому тлумаченні сутність інформації зведено до відомостей, наявних у суспільстві, державі, навколишньому середовищі. Проте поза увагою залишаються відомості про конкретну особу.

Варте уваги те, що категорія «інформація» отримала своє законодавче закріплення в низці нормативно-правових актів. Зокрема, основним документом, яким регламентовано суспільні відносини з приводу створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони й захисту інформації, є Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року. Відповідно до ст. 1 зазначеного акта, інформація – це будь-які відомості, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [202]. Аналогічне визначення наведено в ст. 200 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року [296]. У ст. 1 Закону України «Про телекомунікації» від 20 листопада 2012 року сутність інформації розкрито як відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків,

рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб [243]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року, інформація – відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб і будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [197].

Аналіз наведених законодавчих визначень сутності категорії «інформація» засвідчує, що її ототожнюють з певними відомостями, які можуть бути зафіксовані відповідним чином. Причому більш широкі її визначення пов'язані з намаганням законодавця навести перелік способів отримання таких відомостей. У контексті досліджуваного питання ці способи мають другорядне значення, оскільки головна увага має бути зосереджена на тому, що відповідні відомості, які внаслідок їх фіксування становлять вже інформацію, характеризують досліджувані технології та ресурси. Таким чином, подальше розв'язання поставленого наукового завдання передбачає проведення побіжного аналізу категорій «технологія» та «ресурс».

Зокрема, термін «технологія» тлумачать як: сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь; сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій тощо [16, с. 1448]. На сторінках філософської довідникової літератури зауважено, що категорія «технологія» має декілька значень: тип або спосіб зв'язку між собою вихідних елементів певного виробничого процесу; провідні форми соціально виправданих та ефективних способів використання техніки й технічних пристроїв; спосіб організації спільного суспільного життя, розподіл та узгодження функцій між різними верствами й групами суспільства [124, с. 212]. У цьому контексті О. А. Гузьман зауважує, що в сучасному розумінні технологія – це складна динамічна система артефактів

(штучних приладів, інструментів, що були створені людиною для перетворення навколишнього середовища), процесів виробництва, ресурсних джерел, підсистем соціальних наслідків, управління, фінансування тощо [31, с. 297]. На думку В. Шевчука, технологія – це послідовна система дій, операцій, процедур у складному процесі з виокремленням стадій, етапів, що зумовлює необхідність його оптимізації й упорядкування [300, с. 238].

Аналіз наведених визначень щодо визначення сутності категорії «технологія» засвідчує, що їй притаманний системний характер, тобто здебільшого її сутність розкривають як сукупність певних елементів (способів, засобів, дій, процесів тощо). У цьому контексті доречною виглядає позиція О. М. Давидюка, який, проаналізувавши підходи вчених до тлумачення досліджуваної категорії, дійшов висновку стосовно певних особливостей внутрішньої природи технології, які є спільними для всіх сфер суспільного життя та економіки. Однією з основних особливостей учений називає системність технології. Дослідник наголошує, що в будь-якій інтерпретації (у контексті певної науки чи навіть галузі народного господарства) це поняття визначають як «сукупність методів», «сукупність процесів», «сукупність знань, відомостей», «сукупність прийомів, способів». Причому науковець підкреслює, що технологія не є відокремленим механізмом, пристроєм, верстатом, способом, прийомом, методом, процесом, це завжди поєднання декількох/багатьох складових частин. Ідеться не про хаотичне поєднання елементів. Навпаки, це система, утворена за чіткої послідовності й логічної взаємодії компонентів, де кожна з її частин виконує свою функцію, що сприяє досягненню очікуваного результату [33, с. 18].

Наведена позиція вкотре підтверджує системний характер будь-якої технології. Інформаційні технології становлять набір або ж сукупність певних засобів, за допомогою й у межах функціонування яких буде відбуватися «робота» із заздалегідь фіксованими відомостями. Схожі підходи до розуміння інформаційних технологій наявні у фахових джерелах. Зокрема, на думку Р. М. Шевчука, інформаційна технологія – це ідеально-

матеріальний, цілеспрямований феномен, означений гармонійним поєднанням його структурних елементів (знань, дій, інформаційної сировини, інформаційно орієнтованих засобів діяльності, інформаційних результатів) і визначальною роллю в ньому (в поєднанні) його ідеальної компоненти (знань, інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних способів і прийомів, інформаційних продуктів, інформаційних послуг) [301, с. 143]. Тобто вкотре наголошено на тому, що технологія (у цьому контексті інформаційна) має системний характер. Зазначене підтверджують позиції низки інших науковців, попри різноаспектність їхніх досліджень.

Аналізуючи зміст поняття інформаційних технологій, Є. Р. Бенькович визначає його як сукупність засобів щодо збору, збереження, оброблення й передачі інформації, що належать до технологій управління й обробки даних, зокрема із застосуванням обчислювальної техніки. Нині терміном «інформаційні технології» переважно позначають комп'ютерні технології. Адже інформаційні технології мають справу з використанням комп'ютерів і програмного забезпечення для зберігання, перетворення, захисту, обробки, передачі й одержання інформації [8, с. 17]. Досліджуючи особливості інформаційного розвитку сучасної України у світовому контексті, О. П. Дубас дійшов висновку, що інформаційною технологією слід вважати програмні й електронні засоби для збору, накопичення, переробки, транспортування та представлення інформації [44, с. 31–32]. Так, В. Ф. Коломієць стверджує, що інформаційні технології – це технології, пов'язані з основними технологічними операціями інформаційного процесу, а саме прийняттям інформації, її запам'ятовуванням, обробкою інформації та її видачею [65, с. 13].

З наведеного випливає, що інформаційним технологіям притаманні такі риси: системний характер; у їх межах фіксуються й у подальшому за цільовим призначенням використовуються відомості; їх функціонування відбувається в межах певних комп'ютеризованих систем або їх комплексів. Причому, розглядаючи інформаційні технології в митній справі, слід вказати,

що їх використання має бути чітко регламентовано на нормативно-правовому рівні.

Так, нормативно-правового закріплення й чіткої регламентації інститут інформаційних технологій набув у значній кількості нормативно-правових актів. З огляду на те, що в цьому контексті йдеться про інформаційні технології в митній справі, основним серед таких актів слід визнати МК України від 13 березня 2012 року. Зокрема, згадки про інформаційні технології, що застосовуються в митній справі, наявні в низці норм зазначеного Кодексу: ч. 2 ст. 19; ч. 4 ст. 194; ч. 1, 2 ст. 197; ч. 2 ст. 248; ч. 5 ст. 255; ч. 8 ст. 259; ч. 3, 6 ст. 264; ч. 1, 6 ст. 319; ч. 2, 4 ст. 335; ч. 1, 4 ст. 337; ч. 22 ст. 356; п. 2 ч. 1 ст. 363; п. 16 ч. 2 ст. 544; п. 6 ч. 1 ст. 565. Проте в жодному з випадків їхню сутність не розкрито, а лише позначено, що компетентні суб'єкти здійснюють відповідну діяльність у сфері митної справи із застосуванням інформаційних технологій. Водночас глава 5 розділу I «Загальні положення» вищенаведеного нормативно-правового акта має назву «Інформаційні технології та інформаційні ресурси у державній митній справі». У ч. 1 ст. 31 МК України встановлено, що проведення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюється з використанням інформаційних технологій, у тому числі заснованих на інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, і засобів їх забезпечення [100].

Отже, аналіз наведених вище позицій дає змогу стверджувати, що інформаційні технології в митній справі становлять сукупність інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення, що використовуються уповноваженими суб'єктами під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення. У такому разі йдеться про конкретні системи, засоби, на основі яких у межах здійснення митної справи функціонують відповідні інформаційні технології. Саме тому

не зовсім вдалим вважаємо підхід до визначення сутності інформаційних технологій у митній справі, запропонований авторським колективом митної енциклопедії. На думку вчених, інформаційні технології в митній справі – це комплекс методів і процедур, за допомогою яких реалізуються функції збирання, передавання, оброблення, зберігання та доведення до користувача інформації в організаційно-управлінських системах з використанням обраного комплексу технічних засобів [95, с. 318]. Зокрема, інформаційна технологія не може бути ані методом, ані процедурою, оскільки остання передбачає процес протікання певної діяльності, способи впливу на відносини. Тому в цьому контексті йдеться про окремі аспекти функціонування інформаційних технологій. Причому слід зауважити, що інформаційна технологія поза відповідним змістовим наповненням утрачає сенс свого існування, оскільки в її межах не відбуваються основні інформаційні процеси – накопичення, аналіз, обробка, облік тощо відповідних відомостей, оперування якими зумовлює досягнення мети створення такої технології. У цьому разі йдеться про наступну змістову складову досліджуваного явища – інформаційні ресурси.

Так, на відміну від поняття «інформаційні технології», категорія «інформаційні ресурси» набула законодавчого закріплення в положеннях МК України. Відповідно до ч. 2 ст. 33 вищенаведеного нормативно-правового акта, інформаційні ресурси органів доходів і зборів – це сукупність електронної інформації, що включає електронні дані, створені, оброблені та накопичені в інформаційних системах органів доходів і зборів [100]. Вважаємо, що в наведеному тлумаченні сутність інформаційних ресурсів розкрито у вузькому значенні.

По-перше, ідеться не про всі інформаційні ресурси, що можуть бути застосовані під час здійснення митної справи, а лише про ті, що зафіксовані як електронна інформація. Звісно, інформаційний ресурс, у тому числі той, який використовують у межах здійснення митної справи, не завжди має електронну форму, а може бути зафіксований, наприклад, у паперовому

вигляді. Зокрема, у Законі України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року встановлено, що інформаційний ресурс – це сукупність документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, банках даних тощо) [211]. З огляду на надто вузький зміст вищенаведеного визначення, О. Червякова тлумачить категорію «інформаційний ресурс» як взаємопов’язану, упорядковану, систематизовану, закріплену на матеріальних носіях інформацію як сукупність знань, відомостей тощо, яку створює, збирає, отримує, використовує та зберігає правомочний суб’єкт у документованому вигляді для задоволення власних публічних і приватних інтересів інших суб’єктів відповідно до законодавства [299, с. 179]. У цьому разі йдеться про те, що інформаційний ресурс призначений для задоволення якихось приватних інтересів, оскільки його використовують у межах здійснення митної справи. Так, аналіз ч. 1 ст. 7 МК України дає змогу визначити такі складові митної справи: встановлені порядок та умови переміщення товарів через митний кордон України; їх митний контроль і митне оформлення; застосування механізмів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; справляння митних платежів; ведення митної статистики; обмін митною інформацією; ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності; здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції під час її ввезення на митну територію України; запобігання та протидія контрабанді; боротьба з порушеннями митних правил; організація й забезпечення діяльності органів доходів і зборів; інші заходи, спрямовані на реалізацію державної політики у сфері державної митної справи [100]. Таким чином, усі аспекти реалізації митної справи мають загальнодержавний, а не приватний, характер, тобто не спрямовані на задоволення інтересів конкретної особи.

По-друге, у наведеному законодавством визначенні йдеться лише про інформаційні ресурси органів доходів і зборів, зокрема такі, обіг яких здійснюється в межах інформаційних систем зазначених органів. Проте,

розглядаючи інформаційні ресурси в контексті митної справи, слід урахувати, що власне органи доходів і зборів, вступаючи у відносини із взаємодії з іншими суб'єктами, наприклад іншими правоохоронними органами, можуть користуватися їхніми інформаційними ресурсами та відповідними інформаційними технологіями. Крім цього, існування власне інформаційних ресурсів передбачає взаємодію між ними. Цей аспект урегульовано на законодавчому рівні. Прикладами можна вважати такі акти чинного національного законодавства: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 року № 606, якою затверджено Положення про електронну взаємодію державних електронних інформаційних ресурсів, де визначено загальні засади здійснення обміну електронними даними, крім інформації, що становить державну таємницю, між суб'єктами владних повноважень з державних електронних інформаційних ресурсів під час надання адміністративних послуг та здійснення інших повноважень відповідно до покладених на них завдань [36]; Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2002 року, якою затверджено Порядок взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних та телекомунікаційних системах, яким регламентовано механізми взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних та телекомунікаційних системах [175]. Наведені положення є яскравим свідченням того, що в межах здійснення митної справи можуть бути використані не лише інформаційні ресурси, а й інформаційні технології, що належать органам доходів і зборів.

Отже, вищезазначене дає змогу дійти висновку, що сутність інформаційних ресурсів у митній справі можна визначити як сукупність відомостей, обіг яких здійснюється в межах функціонування інформаційних технологій задля реалізації завдань митної справи за окремо взятим напрямом. У такому разі стає очевидним, що категорії «інформаційні технології» та «інформаційні ресурси» в контексті митної справи є

взаємопов'язаними, зумовлюють існування одна одної. Зокрема, функціонування інформаційної технології поза наповненням її змісту відповідним інформаційним ресурсом позбавлене сенсу. І навпаки, існування інформаційного ресурсу поза інформаційною технологією ускладнює його належне використання або ж взагалі унеможлиблює це, оскільки в такому разі він залишається без «оболонки», у межах якої відбувається оперування ним. Розкрито сутність поняття «інформаційні технології та інформаційні ресурси в митній справі». Сутність цього поняття доцільно визначити як закріплену на законодавчому рівні сукупність інформаційних, інформаційно-телекомунікаційних, телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення, у межах яких в електронному вигляді здійснюється фіксація та подальший обіг відомостей, пов'язаних з митним контролем, митним оформленням товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також іншими аспектами здійснення митної справи, задля виконання поставлених перед суб'єктами цих правовідносин завдань.

Зміст інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі можна інтерпретувати в широкому та вузькому значенні. У вузькому значенні до них належать ті технології й ресурси, що належать до сфери управління органів доходів і зборів. Таке його визначення закріплено в законодавстві. Зокрема, як було зазначено вище, у положеннях МК України (ст. 31, 33) ідеться про інформаційні технології та інформаційні ресурси саме органів доходів і зборів.

Нині можна назвати значну кількість компонентів, що становлять зміст інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, які зосереджені в комплексній багатофункціональній системі «Електронна митниця». Функціонування цієї системи передбачено в Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця», схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 року № 1236-р. Аналіз наведеної Концепції доводить, що створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця»

спрямоване на зміцнення митної безпеки України, адаптацію Єдиної автоматизованої інформаційної системи (далі – ЄАІС) Державної митної служби України (далі – Держмитслужба) та нової комп'ютеризованої транзитної системи ЄС, оперативне отримання актуальної та достовірної інформації про наміри щодо здійснення зовнішньоекономічних операцій, створення умов для прискорення процедур митного контролю та митного оформлення, поліпшення соціального й інформаційного обслуговування населення, удосконалення інформаційної інфраструктури Держмитслужби. Причому багатофункціональна комплексна система «Електронна митниця» поєднує інформаційно-телекомунікаційні технології та сукупність механізмів їх застосування. Повноцінне створення зазначеної системи дасть можливість підвищити якість митного регулювання та вдосконалити митне адміністрування [242].

Із цього випливає, що інформаційні технології та інформаційні ресурси у митній справі зосереджено в ЄАІС. Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Державної митної служби України затверджене наказом Держмитслужби від 4 листопада 2010 року № 1341. Його аналіз дає змогу стверджувати, що ЄАІС – це багатофункціональна інтегрована автоматизована система, що забезпечує інформаційну підтримку та супроводження митної справи в Україні та становить сукупність кількох взаємопов'язаних інформаційних систем. Причому до складу ЄАІС належать такі компоненти: автоматизована інформаційна система «Центр»; автоматизована система митного оформлення та локальні підсистеми митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій, що взаємодіють з автоматизованою інформаційною системою «Центр»; відомча телекомунікаційна мережа Держмитслужби; локальні обчислювальні мережі митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій; інформаційно-телекомунікаційний комплекс Держмитслужби «Електронна пошта»; адміністративно-правова інформаційна підсистема; підсистема інформаційного забезпечення; система електронного документообігу

Держмитслужби; комплексна система захисту інформації; підсистема криптографічного захисту інформації; система електронного цифрового підпису Держмитслужби [169].

З'ясування сутності кожного з наведених компонентів, аналіз їхніх завдань, функцій та особливостей функціонування в межах одного наукового дослідження здійснити неможливо. У цьому контексті їх було наведено лише для позначення кількості компонентів, що становлять зміст (у вузькому значенні) інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Водночас, на нашу думку, зміст інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі не слід обмежувати лише тими, що знаходяться в управлінні органів доходів і зборів, оскільки останні під час виконання поставлених перед ними завдань часто вступають у взаємодію з іншими суб'єктами інформаційних відносин. У такому разі можна констатувати широке значення змісту інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі [56]. Деякі аспекти такої взаємодії буде розглянуто в межах окремого підрозділу представленого наукового дослідження.

Таким чином, інформаційні технології та інформаційні ресурси в митній справі не можна розглядати відокремлено. Загалом їхню сутність можна розкрити як закріплену на законодавчому рівні сукупність інформаційних, інформаційно-телекомунікаційних, телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення, у межах яких в електронному вигляді здійснюється фіксація та подальший обіг відомостей, пов'язаних з митним контролем, митним оформленням товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також іншими аспектами здійснення митної справи, задля виконання поставлених перед суб'єктами цих правовідносин завдань. Зміст інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід розглядати в широкому значенні, зокрема включати до його складу не лише інформаційні технології та інформаційні ресурси, що знаходяться у сфері управління органів доходів і зборів, а й ті, які вони

використовують під час здійснення митної справи в межах взаємодії з іншими суб'єктами інформаційних відносин.

1.2. Сутність і класифікація принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі

Правовідносини з використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі за своєю структурою є досить складними. Це зумовлено декількома факторами. По-перше, ідеться про те, що, як було вже з'ясовано, зміст інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі складається зі значної кількості компонентів. По-друге, до таких відносин долучена значна кількість суб'єктів: органи доходів і зборів, інші суб'єкти владних повноважень; фізичні та юридичні особи; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності; міжнародні організації тощо. По-третє, на сьогодні існує значна кількість нормативно-правових актів, які в сукупності утворюють систему нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Саме тому вирішального значення набувають керівні, основоположні засади таких відносин, покликані: слугувати сталими орієнтирами діяльності їх суб'єктів; не залежати від волі окремо взятих таких суб'єктів; гарантувати недопустимість необґрунтованого втручання в систему нормативно-правового регулювання вказаних відносин; забезпечувати права суб'єктів таких відносин у повному обсязі тощо. У цьому контексті йдеться про принципи використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Визначення сутності таких принципів, розкриття змісту основоположних з них слід розглядати як одну з найважливіших теоретико-методологічних засад використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Категорія «принцип» пройшла тривалий історичний шлях від цілковитого сприйняття в об'єктивному аспекті до її суб'єктивного розуміння. Водночас у всі часи терміном «принцип» позначали дещо важливе, те, що слугувало першоосною наявних у суспільстві явищ [252, с. 76]. Сприйняття поняття принципу в об'єктивному й суб'єктивному значенні збереглося й донині. На цьому, зокрема, зауважує Ю. Ю. Коломієць, на думку якої принципи, слугуючи об'єктивним відображенням закономірностей існування та розвитку суспільства, належать до принципів в об'єктивному сенсі. Водночас принципи мають і суб'єктивне значення, адже їх дотримання й реалізація зрештою залежать від дій конкретної людини. Для цього необхідно, щоб принципи стали внутрішнім переконанням і керівною ідеєю вчинків цієї особи [66, с. 13].

Семантичні характеристики категорії «принципи» також вказують на таку їхню рису, як багатоаспектність. Цю категорію вживають в одному з таких значень: основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо; основний закон якої-небудь точної науки; особливість, покладена в основу створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства тощо; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [16, с. 1125; 120]. Причому, спираючись лише на семантичний аналіз слова «принцип», можна дійти висновку, що воно позначає дещо головне, певну ідею чи закономірність, яка є вихідною, основоположною в діяльності кого- або чого-небудь, основою створення, організації або пояснення чогось [130, с. 141; 120].

Схожі підходи доволі часто можна зустріти у фахових юридичних джерелах. Зокрема, А. П. Кравченко розкриває сутність принципу як вихідного положення, на якому ґрунтується певна наука чи теорія, її ключовий стрижень, що діє протягом функціонування всієї системи знання, організовуючи її [76, с. 59]. На думку К. В. Тарасенка, принципом слід вважати керівну, фундаментальну ідею, основне правило поведінки,

центральне поняття, основу системи [266, с. 83]. Авторський колектив шеститомної юридичної енциклопедії пропонує таке визначення категорії «принципи»: основні засади, вихідні ідеї, що означені універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю та відображають суттєві положення теорії, учення, науки, системи внутрішнього й міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації. Причому принципам притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їхню особливу роль у структурі широкого кола явищ [308, с. 110–111; 120].

Аналіз переконань зазначених учених засвідчує, що загалом вони є досить схожими на тлумачення принципу в його загальному значенні. Таким чином, слушною слід визнати позицію Є. Ю. Подорожнього, який наголошує на тому, що в правознавстві цю категорію зазвичай застосовують не відокремлено, а в складі термінологічних конструкцій, таких як «принципи права», «принципи правового регулювання», «принципи галузі права», «принципи відповідальності» тощо [130, с. 144]. У контексті тематики нашого дослідження йдеться про правові принципи, тобто ті, які закріплено в праві. Так, досліджуючи теоретико-правові аспекти принципів недопустимості зловживання правом, М. М. Хміль зазначає, що в гносеологічному аспекті правові принципи становлять ідеї та положення, що, з одного боку, відображають панівні погляди з питань права, характерні для цієї історичної епохи, а з іншого – визначають певні вимоги, виражені в узагальненій формі й адресовані учасникам правових відносин [292, с. 124]. Розкриваючи сутність правових принципів, В. В. Книш наводить їх статутні й регулятивні ознаки. Зокрема, статутними ознаками вчений вважає те, що такі принципи: здатні слугувати основними засадами, вихідними ідеями в праві; є загальнозначущими положеннями, оскільки їх утілення в життя має особливе значення для суспільства й тому є невід’ємним від права. Своєю чергою, регулятивними є такі ознаки принципів: концентрують у собі основні вимоги до системи права; зумовлюють правотворчу (зокрема

законотворчу) діяльність; зумовлюють і спрямовують правореалізаційну (у тому числі правозастосовну) діяльність, включаючи подолання прогалин у праві щодо конкретних життєвих ситуацій; утілюються в правопорядку та сприяють його підтриманню [62, с. 50].

Отже, принципами використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід вважати закріплену в положеннях нормативно-правових актів сукупність керівних ідей та основоположних засад, які визначають правила й процедури функціонування інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем, засобів їх забезпечення, обігу електронних відомостей, що їх наповнюють, а також слугують сталими орієнтирами діяльності суб'єктів цих правовідносин.

Наведене вище визначення сутності принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі можна взяти за основу, тобто критерії, що дасть змогу виокремити певні принципи. Аналіз законодавчих положень засвідчує, що нині можна назвати значну кількість принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, а отже, робити це варто з урахуванням їх наукової класифікації. Наукову класифікацію вчені розглядають як застосування особливої логічної операції з поділу обсягу поняття відповідно до ознак, властивих об'єктам пізнання певного роду, що відрізняють їх від об'єктів (предметів, явищ) іншого роду. Ознаки, за якими здійснюють класифікацію, мають бути істотними, стійкими та зрозумілими. Це дає змогу встановити сутність об'єктів, чітко їх розмежовувати, водночас виявити їх властивості, зв'язки й залежності, наявні між ними, а також між структурними елементами об'єктів [6, с. 9–10; 309, с. 41]. Отже, наукова класифікація принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі передбачає врахування заздалегідь дібраних критеріїв, які вказують на найбільш важливі ознаки їх застосування в цій діяльності.

Так, одним з критеріїв зазначеної класифікації може бути сфера суспільних відносин, у якій ці принципи набувають реалізації. Звісно, у контексті нашого дослідження йдеться про єдину сферу суспільних відносин – сферу використання інформаційних технологій та інформаційних відносин у митній справі. Водночас варті уваги й споріднені сфери суспільних відносин, першою з яких буде власне митна справа. У такому разі митну справу слід розглядати як більш широку сферу суспільних відносин, у межах якої виникають і набувають реалізації ті, що пов'язані з використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Останні ґрунтуються на принципах, притаманних здійсненню митної справи загалом, які закріплено в положеннях МК України. Відповідно до ст. 8 вищезазначеного нормативно-правового акта, такими визнано принципи: виключної юрисдикції України на її митній території; виключних повноважень органів доходів і зборів України щодо здійснення державної митної справи; законності та презумпції невинуватості; єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; спрощення законної торгівлі; визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності; додержання прав та охоронюваних законом інтересів осіб; заохочення доброчесності; гласності та прозорості; відповідальності всіх учасників відносин, що регулюються МК України [100].

Крім цього, використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі відбувається в межах інформаційних відносин. Так, досліджуючи теоретико-методологічні засади інформаційного права, О. Г. Марценюк зазначає, що інформаційні відносини – це суспільні відносини у сфері інформації, які включають питання її одержання, використання, поширення, правового захисту, права власності на неї, боротьби з комп'ютерною злочинністю, а також договірні відносини у сфері інформатики [89, с. 32]. З огляду на таку значну кількість аспектів інформаційних відносин, дослідник розглядає їх у контексті широкого

підходу до тлумачення. Більш конкретизовано інформаційні відносини розглядає О. В. Кохановська в межах дослідження цивільно-правових проблем інформаційних відносин. На думку вченої, це – відносини, пов'язані з пошуком, отриманням, передачею, виробництвом, поширенням, перетворенням і споживанням інформації. Причому науковець наголошує на тому, що правовому регулюванню може підлягати не будь-яке відношення, яке сформувалося в інформаційній сфері, що пояснюється недоцільністю правового втручання в окремі сфери життєдіяльності та неможливістю зовнішнього контролю за виконанням тих чи інших нормативних приписів з огляду на специфіку об'єкта регулювання [75, с. 147].

Таким чином, використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі тісно пов'язане з інформаційними правовідносинами як у широкому, так і вузькому значенні. За цих умов на сферу використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі поширюються принципи, на яких ґрунтуються інформаційні відносини. Такі принципи набули законодавчого закріплення в положеннях Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, який регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Відповідно до ст. 3 вищенаведеного нормативно-правового акта, основними принципами інформаційних відносин є: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя [202].

Використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі передбачає, що суб'єкти таких правовідносин задля більш ефективного виконання поставлених перед ними завдань можуть взаємодіяти між собою. У такому разі слід виокремити принципи, на яких базуються правовідносини щодо взаємодії під час провадження досліджуваної

діяльності. Так, авторський колектив підручника «Теорія управління органами внутрішніх справ» зазначає, що взаємодія буде найбільш ефективною, якщо вона ґрунтуватиметься на системі принципів, серед яких учені називають принципи: науковості; законності; плановості; безперервності; головної ланки; резерву; маневровості; оптимального використання можливостей елементів, що взаємодіють; пропорційної відповідальності за наслідки взаємодії [128, с. 506].

Крім цього, до вказаної групи принципів можна включити ті, на яких ґрунтуються зв'язки щодо взаємодії власне інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Так, з метою визначення загальних засад здійснення обміну електронними даними, крім інформації, що становить державну таємницю, між суб'єктами владних повноважень з державних електронних інформаційних ресурсів під час надання адміністративних послуг і здійснення інших повноважень відповідно до покладених на них завдань було прийнято Положення про електронну взаємодію державних електронних інформаційних ресурсів, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 року № 606. Аналіз приписів вищенаведеного нормативно-правового акта засвідчує, що система електронної взаємодії державних електронних інформаційних призначена для автоматизації та технологічного забезпечення обміну електронними даними між суб'єктами владних повноважень з державних електронних інформаційних ресурсів під час надання адміністративних послуг і здійснення інших повноважень відповідно до покладених на них завдань шляхом використання сервіс-орієнтованої архітектури, що є інтерфейсами прикладного програмування доступу до державних електронних інформаційних ресурсів, побудованими згідно з єдиними вимогами, а також шляхом використання єдиних форматів, протоколів, довідників, шаблонів і класифікаторів. Причому принципами забезпечення електронної взаємодії визнано такі: технологічної нейтральності; використання єдиних правил електронної взаємодії, відкритих форматів

даних, протоколів і стандартів обміну; інформування громадян про запити щодо їх персональних даних; повторного використання даних і програмних засобів; зменшення інформаційної надлишковості й дублювання даних [36].

Використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі пов'язано із функціонуванням відповідних телекомунікаційних систем. Нормативно-правовим актом, який встановлює правову основу у сфері телекомунікацій, визначає повноваження держави щодо управління та регулювання зазначеної діяльності, а також права, обов'язки та засади відповідальності фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у цій діяльності або користуються телекомунікаційними послугами, є Закон України «Про телекомунікації» від 20 листопада 2012 року. Аналіз положень цього акта законодавства засвідчує, що телекомунікації – це передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень і звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах. Окремо наведено головні принципи діяльності у сфері телекомунікацій: доступ споживачів до загальнодоступних телекомунікаційних послуг, які необхідні їм для задоволення власних потреб, участі в політичному, економічному та громадському житті; взаємодія та взаємозв'язаність телекомунікаційних мереж для забезпечення можливості зв'язку між споживачами всіх мереж; забезпечення сталості телекомунікаційних мереж та управління цими мережами з урахуванням їх технологічних особливостей на основі єдиних стандартів, норм і правил; державна підтримка розвитку вітчизняного виробництва технічних засобів телекомунікацій; заохочення конкуренції в інтересах споживачів телекомунікаційних послуг; збільшення обсягів телекомунікаційних послуг, їх переліку й утворення нових робочих місць; впровадження світових досягнень у сфері телекомунікацій, залучення, використання вітчизняних та іноземних матеріальних і фінансових ресурсів, новітніх технологій, управлінського досвіду; сприяння розширенню міжнародного співробітництва у сфері телекомунікацій і розвитку глобальної

телекомунікаційної мережі; забезпечення доступу споживачів до інформації про порядок отримання й якості телекомунікаційних послуг; ефективність, прозорість регулювання у сфері телекомунікацій; створення сприятливих умов діяльності у сфері телекомунікацій з урахуванням особливостей технологій і ринку телекомунікацій [243].

Отже, принципами використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід вважати ті, що виявляються в межах: здійснення митної справи загалом; інформаційних правовідносин; взаємодії суб'єктів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; електронної взаємодії власне інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; використання окремих інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Така класифікація принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі пов'язана з іншим критерієм класифікації, використання якого найчастіше зустрічається на сторінках фахової юридичної літератури. У цьому разі йдеться про такий критерій класифікації вказаного явища, як сфера поширення принципів, на яких воно ґрунтується.

За таким критерієм у юридичній науці принципи прийнято класифікувати на загальноправові, міжгалузеві та галузеві. Причому, як цілком слушно зауважено з цього приводу, саме зазначений критерій класифікації вказує на основні ознаки відповідного принципу, зокрема на те, у яких галузях права він може бути застосований, на його походження [250, с. 209]. Зауважимо, що наведені вище принципи використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, з огляду на вказаний критерій, доцільно зарахувати до міжгалузевих принципів, оскільки вони набувають реалізації не лише під час досліджуваної діяльності, а й у подібних за своєю суттю, пов'язаних єдиною метою правовідносинах. Зокрема, як зауважує О. Я. Лаврів, міжгалузеві принципи – це керівні положення, які закріплені в нормах права чи виводяться із них і відображають сутність суспільних відносин, що входять до предмета не

однієї, а декількох споріднених галузей права. У кожній окремій галузі права вони набувають певної специфіки [81, с. 63].

Однак слід зазначити, що не всі з наведених вище принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі будуть мають суто міжгалузовий характер. Серед них є й ті, що застосовуються під час діяльності будь-якого суб'єкта відповідних правових відносин, тобто такі, що знайшли своє об'єктивне відображення в усіх галузях права. Ідеться, зокрема, про загальноправові принципи. Як зауважує Д. А. Паньков, загальноправові принципи – це ключові ідеї, які слугують підґрунтям правової системи загалом. Ці принципи закріплені в Конституції України та є найбільш значущими для права [118, с. 27]. Н. А. Плахотіна вважає, що загальноправові принципи – це загальні принципи для всієї системи права, що діють у всіх правових галузях. Вони діють у всіх галузях права, проте в межах кожної з них загальноправові принципи набувають специфічних особливостей реалізації [127, с. 37]. На думку Л. В. Могілевського, загальноправові принципи характерні для всіх галузей права (наприклад, гуманізм, пріоритет прав людини та громадянина, законність, справедливість, рівність людей перед законом і судом тощо), вони визначають загальну спрямованість і найбільш істотні риси його змісту [110, с. 73]. Аналіз наведених позицій доводить, що ці принципи мають особливе значення як під час використання інформаційних технологій та інформаційних відносин у митній справі, так і в будь-яких відносинах, що врегульовані правом. Для будь-якої галузі вони слугують основоположними, адже зумовлені дією конституційних приписів.

Так, серед загальноправових принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі можна назвати принцип верховенства права. Його відображено в положеннях Основного Закону України [72].

У наукових джерелах наведено приклади ототожнення принципу верховенства права й законності. Так, аналізуючи принципи здійснення

судочинства, М. В. Пенцов до них зараховує принцип законності (верховенства права) [125, с. 11]. Використовуючи таку конструкцію, учений ці принципи розглядає як єдине ціле. Такою самою конструкцією оперують у своїх дослідженнях М. Ф. Стахурський [264, с. 58] та О. М. Собокий [262, с. 80]. Розглядаючи адміністративно-правові засади забезпечення національної безпеки України, В. А. Ліпкан серед принципів такої діяльності називає принцип законності, верховенства права, не відокремлюючи їх один від одного [83, с. 125]. Можна навести ще чимало прикладів застосування принципів верховенства права й законності як рівнозначних. На нашу думку, це зумовлено безпосередньо конституційними приписами, оскільки, крім закріплення принципу верховенства права, у ст. 8 Конституції України зазначено, що цей нормативно-правовий акт має найвищу юридичну силу. Закони й інші нормативно-правові акти приймають на основі Конституції України, а отже, вони мають відповідати їй [72]. Тобто фактично йдеться про принцип законності. Значення вказаного загальноправового принципу під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі буде розглянуто нижче.

Водночас, розглядаючи принцип верховенства права, слід зазначити, що він виявляється в різних аспектах. Як було зауважено з цього приводу, верховенство права слід визначити як офіційне визнання того факту, що право може існувати й поза інституційною формою (нормативно-правовими актами) – у вигляді рівного та справедливого масштабу свободи, який виражається саме в принципах правосвідомості, що є загальнозрозумілими й такими, що використовуються для самоврегулювання суспільних відносин [21, с. 116; 64, с. 54].

Крім цього, варта уваги позиція Конституційного Суду України, який у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 постановив, що

верховенство права становить панування права в суспільстві. Причому таке тлумачення права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, зокрема обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, у рівному юридичному масштабі поведінки та пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. У сфері реалізації права справедливість виявляється, серед іншого, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину й покарання, цілях законодавця й засобах, що обираються для їх досягнення. Тому верховенство права, будучи одним з основних принципів демократичного суспільства, передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини. Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує захист гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства й держави [272].

Отже, реалізація принципу верховенства права під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі передбачає, що уповноважені суб'єкти мають діяти в межах таких правовідносин з урахуванням того, що права, свободи й інтереси особи є найбільшими соціальними цінностями [50]. Таке розуміння принципу верховенства права в досліджуваній діяльності передбачає, зокрема, широке використання заради її врегулювання міжнародних правових актів, визнання положень яких нашою державою є свідченням розвитку її як правової, демократичної країни. У такому разі наведений загальноправовий принцип набуває зв'язку з наступним принципом – законністю.

У правовій науці законність прийнято розглядати з декількох взаємопов'язаних аспектів. Зокрема, як зауважує В. В. Самохвалов, законність – це зумовлене закономірностями суспільного розвитку

комплексне соціально-правове явище, яке складається з трьох взаємозв'язаних складових – принцип, метод і режим існування держави, що полягає в розумінні й суворому та неухильному виконанні всіма суб'єктами правовідносин вимог законодавчих актів, які мають відповідати принципу справедливості права, як у процесі правореалізації, так і в процесі правотворчості [257, с. 89]. Причому принцип законності, так само як і принцип верховенства права, закріплено в положеннях Конституції України, відповідно до ч. 2 ст. 19 якої органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Окрім цього, слід зазначити, що згідно з п. 9 ч. 1 ст. 92 Основного Закону України засади митної справи можуть бути встановлені виключно законом [72], тобто визначення таких засад на підзаконному нормативно-правовому рівні не допускається. Більш детально застосування принципу законності під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів розкривається в положеннях МК України.

Так, особливості застосування законів України й інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи наведено в ст. 3 МК України. Аналіз зазначеної законодавчої норми засвідчує, що під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, застосовуються виключно норми законів України й інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, чинні на день прийняття митної декларації органом доходів і зборів України. Причому в разі, якщо норми законів України чи інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи допускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків підприємств і громадян, які переміщують товари, транспортні засоби комерційного призначення через митний кордон України або здійснюють операції з товарами, що перебувають під митним контролем, чи прав та обов'язків посадових осіб органів доходів і зборів,

унаслідок чого є можливість прийняття рішення як на користь таких підприємств та громадян, так і на користь органу доходів і зборів, рішення має прийматися на користь зазначених підприємств і громадян [100].

Отже, принцип законності встановлює зобов'язання суб'єктів правовідносин з використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі дотримуватися у своїй діяльності закріплених положеннями законів України й іншими нормативно-правовими актами правил поведінки. Цей принцип пов'язаний з принципом верховенства права, зокрема походить від нього. У сукупності дія вищенаведених принципів зумовлює функціонування системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Сутність та особливості побудови вказаної системи буде розглянуто в наступному розділі представленої наукової роботи.

Не менш важливим загальноправовим принципом, який є одним з провідних в аспекті використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, слід назвати принцип гласності. Гласність є одним з найважливіших виявів демократичності держави, основою демократії, її фундаментом, оскільки лише інформованість громадян надає їм можливість брати участь в управлінні державою. Гласність слугує гарантом права на свободу слова, переконань і вільне їх вираження [74, с. 5]. Так само, як і будь-який загальноправовий принцип, гласність знаходить свій вияв у багатьох аспектах, у тому числі й під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Так, відповідно до ст. 57 Конституції України, кожному гарантовано право знати свої права й обов'язки. Закони й інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом. Закони й інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, не доведені до відома населення в порядку, встановленому законом, є нечинними [72]. Із цього випливає, що суб'єкти досліджуваної сфери правовідносин мають бути

обізнаними як з нормативними підставами використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, так і зі своїми правами й обов'язками, які виникають унаслідок здійснення такої діяльності.

Окремі аспекти принципу гласності можна визначити шляхом аналізу положень МК України. Так, у ч. 4 ст. 52 вищенаведеного нормативно-правового акта встановлено, що в разі, якщо товари, транспортні засоби комерційного призначення, що переміщуються підприємством через митний кордон України, у 25 й більше відсотках випадків такого переміщення протягом року піддавалися митному контролю внаслідок застосування системи управління ризиками, що спричинило затримку митного оформлення понад чотири робочі години, і при цьому фактів порушення митних правил виявлено не було, це підприємство має право знати причини та підстави застосування до зазначених товарів, транспортних засобів відповідних форм митного контролю [100].

Слід зазначити, що з огляду на специфіку правовідносин з приводу використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, принцип гласності у такій діяльності може зазнавати певних обмежень. Із цього приводу цілком слушною видається позиція відносно того, що будь-який принцип – це загальне правило з винятками, які сприймаються переважно не як винятки з принципів, а як необхідна складова їхнього змісту [63, с. 36; 310, с. 73]. Так, використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі може бути пов'язано з оперуванням інформацією з обмеженим доступом, наприклад державною таємницею. Нормативно-правовим актом, яким урегульовано суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України, є Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року. Відповідно до ст. 1 вищенаведеного нормативно-правового акта, державна таємниця (секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у

сфері оборони, економіки, науки та техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки й охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані в порядку, встановленому законодавством, державною таємницею та підлягають охороні державою [142].

З огляду на зазначене, принцип гласності під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі виявляється в декількох аспектах. По-перше, він означає, що діяльність із використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, окрім передбачених законодавством випадків, є відкритою, доступною для суспільства. По-друге, суб'єкти таких правовідносин мають бути належним чином повідомлені про їхні права й обов'язки з приводу використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, володіти інформацією щодо нормативно-правового регулювання цієї діяльності. По-третє, окремі з особливостей здійснення митних формальностей з використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, зокрема підстави й причини їх здійснення, у передбачених законодавством випадках мають бути доведені до всіх зацікавлених осіб.

Наступну групу становлять галузеві принципи. У фахових джерелах зазначено, що ці принципи притаманні певній галузі та відображають її специфіку [127, с. 37]. Причому слід мати на увазі, що в окремо взятій групі норм, яка не містить предметної самостійності, відповідно, відсутні специфічні принципи права [81, с. 149]. Варта уваги позиція Д. А. Панькова, на думку якого за умов визнання галузевих принципів керівними засадами, що виражають сутність галузі права, їхня кількість буде незначною. Наявне змішування загальноправових, галузевих принципів і принципів окремих галузевих інститутів [118, с. 18]. Саме тому, на наше переконання, вказати конкретні галузеві принципи використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі неможливо. Так, якщо брати за

основу галузь права, якою врегульовано такі правовідносини, то використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі буде засновано на нормах адміністративного, митного, інформаційного, фінансового права. В окремих випадках доречно говорити й про вияви кримінального, кримінального процесуального, цивільного та цивільного процесуального права, а також інших галузей права. Якщо ж за основу виокремлення галузевих принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів брати такий критерій, як сфера правовідносин, у якій така діяльність знаходить свій вияв, то тут також можна констатувати їх багатоаспектність: власне сфера здійснення митної справи; інформаційні відносини; відносини з приводу застосування заходів юридичної відповідальності та багато інших. Отже, діяльність із використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів не заснована на якихось галузевих принципах. До неї, як і до будь-якої іншої легітимної діяльності, застосовують загальноправові принципи та значну кількість міжгалузевих принципів, що пов'язано зі здійсненням її правового регулювання декількома галузями права, а також різноплановістю суспільних відносин, у межах яких вона виникає та розвивається [51].

Таким чином, принципами використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є закріплена в положеннях нормативно-правових актів сукупність керівних ідей та основоположних засад, які визначають правила й процедури функціонування інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем, засобів їх забезпечення, обігу електронних відомостей, що їх наповнюють, а також слугують сталими орієнтирами діяльності суб'єктів цих правовідносин. Окремі з таких принципів, з огляду на їх чисельність, слід назвати з урахуванням проведення їх наукової класифікації, яка дасть змогу виявити найбільш важливі ознаки їх застосування в окресленій діяльності. Причому найбільш доцільно обрати такий критерій класифікації принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній

справі, як сфера поширення цих принципів. З огляду на це, зазначені принципи згруповано таким чином: 1) загальноправові: верховенство права; законність; гласність; 2) міжгалузеві: принципи здійснення митної справи; принципи інформаційних правовідносин; принципи взаємодії суб'єктів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; принципи електронної взаємодії інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; принципи, що виявляються в межах використання окремих з інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

1.3. Роль і значення реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю

Попри те, що принципи використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є керівними, основоположними засадами такої діяльності, вони не є статичними категоріями, які, набувши законодавчого закріплення, не розвиваються. Система таких принципів також зазнає якісних змін з огляду на вдосконалення митної справи загалом. З'ясовано, що окремі з принципів трансформуються залежно від суспільних потреб, які виникають у зв'язку з розвитком суспільних відносин з приводу реалізації державної митної справи. Водночас встановлюються й зовсім нові принципи, що зумовлено необхідністю спрощення та гармонізації митних процедур, а також визнанням нашою державою положень міжнародних правових актів, що регламентують окреслені питання. Одним із таких принципів, запровадження якого дедалі більше актуалізується, є так званий принцип «єдиного вікна», на якому базується діяльність компетентних суб'єктів під час здійснення митного контролю. Зазначений принцип розкриває свій потенціал під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Принцип «єдиного вікна» слід розглядати як одну з найголовніших міжнародно-правових засад здійснення митного контролю, наявну в більшості розвинених країн світу. Повноцінна реалізація вказаного принципу спрямована не лише на підвищення ефективності та оптимізацію діяльності компетентних суб'єктів щодо здійснення митного контролю, а й на спрощення проходження такого контролю всіма зацікавленими особами. Його значення полягає також у збільшенні надходжень до бюджету, адже пропускна здатність митниці суттєво прискорюється. Упровадження вказаного принципу в Україні характеризує нашу державу на міжнародній арені як надійного партнера, який прагне до самовдосконалення. Слід зауважити, що нині використання принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю ще остаточно не представлено в митному оформленні. Проте загальна кількість таких випадків активно зростає. Водночас процес упровадження в Україні принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю триває вже декілька років поспіль, що засвідчує його складність та існування певних перепон на цьому шляху. Аналіз етапів реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю, особливостей нормативно-правового регулювання його застосування в різні періоди дасть змогу виявити недоліки, через які він донині повноцінно не реалізований, що, відповідно, уможливить формулювання пропозицій відносно їх подолання та недопущення в майбутньому.

Досліджуючи роль механізму «єдиного вікна» в забезпеченні спрощення митних процедур міжнародної торгівлі, А. М. Романенко зазначає, що ідеологія системи цього принципу почала формуватися в той момент, коли створена людством «бюрократична машина» почала пробуксовувати у своєму функціональному призначенні та перешкоджати, а не сприяти ефективній взаємодії представників бізнесу й державних органів [255, с. 223]. Так, питання спрощення процедур торгівлі набувають дедалі більшого значення в умовах інтеграції України в європейські та

світові ринки. Нині у світі наявний досить потужний міжнародний інструментарій, який може бути використаний у цьому напрямі. Зокрема, під час дослідження особливостей реалізації принципу «єдиного вікна» в здійсненні контролю за переміщенням окремих видів товарів через митний кордон України, В. М. Василенко цілком слушно зауважує, що одним з інструментів розв'язання проблем спрощення процедур торгівлі є створення механізму «єдиного вікна», завдяки якому інформацію та/або документи можна представляти лише один раз з використанням єдиного пропускного каналу. Учений наголошує на тому, що «єдине вікно» в цьому контексті усвідомлюється як механізм, що дає змогу сторонам, які беруть участь у торговельних і транспортних операціях, представляти стандартизовану інформацію та документи з використанням єдиного пропускного каналу з метою виконання всіх регулюючих вимог, які стосуються імпорту, експорту й транзиту [13, с. 38]. Як зауважує Є. П. Матвієнко, єдина технологія ґрунтується на засадах підвищення ефективності використання наявних ресурсів, передусім людських. Оптимізація роботи спеціалістів має забезпечити максимальну зручність для відвідувачів, зокрема скоротити час, необхідний для оформлення зацікавленими особами всіх необхідних документів [91, с. 175]. Тобто повноцінне запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю має стати одним з найдієвіших заходів у контексті осучаснення митної справи, визнання й забезпечення функціонування апробованих міжнародною спільнотою правових механізмів оформлення та пропуску товарів через митний кордон.

Слід відмітити, що розмови про необхідність і доцільність запровадження в Україні принципу єдиного вікна під час здійснення митного контролю тривають уже досить довго. Причому запровадження вказаного принципу стало можливим завдяки активній участі нашої держави як суб'єкта міжнародних правових відносин. Так, Рамковими стандартами безпеки та спрощення світової торгівлі, затвердженими на сесії Ради ВМО 23 червня 2005 року було закріплено Концепцію «єдиного вікна», відповідно

до якої з метою полегшення безперешкодної передачі даних про міжнародну торгівлю й організацію обміну розвідувальними даними щодо можливих ризиків, як на національному, так і на міжнародному рівні, урядам варто розробляти угоди про співробітництво між митними службами й іншими державними відомствами, пов'язаними з міжнародною торгівлею. Це дасть змогу учасникам зовнішньоекономічної діяльності подавати необхідну інформацію в електронному вигляді лише в одну, призначену для цих цілей, службу, бажано в митну. З огляду на це, митним службам варто прагнути до максимальної інтеграції в комерційні процеси й інформаційні потоки в глобальному ланцюгу поставок товарів, наприклад шляхом використання як експортних та імпорتنих декларацій комерційної документації, такої як рахунки-фактури або замовлення [112, с. 276].

Перші згадки у вітчизняному законодавстві про принцип «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю містилися в Порядку здійснення митного контролю й митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації, який було затверджено наказом Держмитслужби від 20 квітня 2005 року № 314. З аналізу цього нормативно-правового акта випливає, що його було прийнято задля вдосконалення й спрощення порядку митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації [177]. Причому встановлення особливостей функціонування «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю в цьому нормативно-правовому акті були майже відсутні. Зокрема, не було визначено ані порядку, ані підстав проведення відповідних процедур, так само як і сутності вказаного принципу. Це слід вважати типовим недоліком практики реформування відповідних державних інституцій, коли запровадження відповідних механізмів суперечить нормативно-правовій регламентації.

З метою належної реалізації наведених вище законодавчих положень колишня Держмитслужба прийняла низку заходів, спрямованих на забезпечення принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного

контролю. Зокрема, задля організації роботи підрозділів митних органів, посадові особи яких здійснюють митний контроль і митне оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації та пропуск їх через митний кордон України за принципом «єдиного вікна», спрощення й оптимізації порядку митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації, приведення його до міжнародних норм і стандартів та гармонізації митних процедур, Держмитслужба до Громадської ради при Держмитслужбі направила лист «Про організацію роботи митних органів за принципом “єдиного вікна”» від 11 травня 2005 року № 11/1-9/5166 [214]. Крім цього, було прийнято низку нормативно-правових актів.

Зокрема, було прийнято наказ Держмитслужби від 27 вересня 2009 року № 821, яким затверджено Порядок справляння податку на додану вартість під час митного оформлення товарів, імпортованих на митну територію України. У цьому нормативно-правовому акті було встановлено, що в разі проведення митного оформлення товарів одноособово посадовою особою підрозділу митного оформлення за принципом «єдиного вікна» після завершення оформлення вантажної митної декларації на зворотному боці всіх трьох примірників податкового векселя проставляють дата й реєстраційний номер декларації, що засвідчуються особистою номерною печаткою посадової особи підрозділу митного оформлення, яка здійснювала випуск товару у вільний обіг [187]. Наказом Держмитслужби від 25 листопада 2011 року № 994 було затверджено Комплексний план заходів щодо досягнення кінцевих цілей реформування митної служби. Одним з таких заходів визнано реалізацію принципу «єдиного вікна» та єдиного державного контрольного органу в пункт пропуску. Кінцевою метою виконання такого завдання було передбачено те, що суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають можливість надавати документи, необхідні для здійснення митного оформлення, лише до однієї інстанції – митної служби, яка сама забезпечує взаємодію з іншими державними

органами, що контролюють (ліцензують) зовнішньоекономічні операції [164].

Передумовою реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю слід вважати впровадження в практику діяльності суб'єктів митного оформлення принципу «єдиного офісу». Сутність цього принципу визначають як спосіб організації взаємодії контролюючих органів, що провадять свою діяльність у пунктах пропуску через державний кордон України в одному приміщенні. Окреслений принцип представлений у всіх внутрішніх підрозділах митного оформлення митниць і передбачає розміщення в одному приміщенні представників державних органів, які діють у пунктах пропуску через державний кордон України та здійснюють ветеринарний, фітосанітарний, радіологічний, санітарно-епідеміологічний, екологічний контроль. Як зауважує авторський колектив митної енциклопедії, «єдині офіси» передусім призначені для того, щоб надавати взаємопов'язані та всебічні послуги через якомога меншу кількість пунктів звернення клієнтів. Причому пункти повинні бути максимально доступними для користувачів послуг та обладнані таким чином, щоб забезпечити оптимальні умови для роботи дозвільних органів в одному приміщенні. Метою «єдиного офісу» є сприяння істотній економії часу та зменшенню фінансових витрат фізичних та юридичних осіб під час звернення до митниць з питань здійснення митних процедур [96, с. 296].

Про запровадження принципу «єдиний офіс» під час здійснення митного контролю ішлося в Державній програмі «Контрабанді-СТОП» на 2005–2006 роки, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2005 року № 260. Прийняття документа мало на меті вдосконалення процедури контролю товарів у пунктах пропуску через державний кордон, уникнення дублювання функцій контролюючих органів, розроблення пропозицій щодо законодавчого врегулювання питань здійснення попереднього документального контролю в цих пунктах митними органами й органами охорони державного кордону, а також запровадження контролю за

принципом «єдиний офіс». Згідно з положеннями вищенаведеного нормативно-правового акта, удосконалення механізму функціонування пунктів пропуску через державний кордон передбачало, зокрема створення системи оформлення документів на митному кордоні за принципом «єдиний офіс» [299].

Задля створення сприятливих умов і спрощення процедури контролю під час переміщення через державний кордон було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про здійснення попереднього документального контролю товарів у пунктах пропуску через державний кордон України» від 13 квітня 2005 року № 269, положення якої визначили процедуру здійснення в пунктах пропуску через державний кордон України санітарно-епідеміологічного, ветеринарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного контролю та контролю за переміщенням культурних цінностей у формі попереднього документального контролю товарів, що ввозяться на митну територію України та згідно із законодавством підлягають зазначеним видам контролю. Цим нормативно-правовим актом було встановлено, що в пунктах пропуску через державний кордон України попередній контроль здійснюється: 1) органами охорони державного кордону – товарів, що підлягають екологічному та радіологічному контролю; 2) митними органами – товарів, що підлягають санітарно-епідеміологічному, ветеринарному, фітосанітарному контролю та контролю за переміщенням культурних цінностей [200].

На виконання положень вищенаведеного нормативно-правового акта Держмитслужба направила начальникам регіональних митниць лист «Про запровадження роботи за принципом “єдиний офіс”» від 21 квітня 2005 року № 25/2-9-16/4329-ЕП, у якому наголошено, що з метою вдосконалення процедури державного контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон слід забезпечити запровадження контролю за принципом «єдиний офіс» у пунктах пропуску через державний кордон, де для цього є відповідні умови, з 1 травня

2005 року та розміщення представників усіх державних контрольних служб, що здійснюють свою діяльність у пунктах пропуску, в одному приміщенні [156].

У контексті досліджуваного питання вартий уваги наказ Держмитслужби «Про розмежування руху транспортних засобів та посилення контролю за їх переміщенням в пунктах пропуску через державний кордон» від 15 квітня 2008 року № 384, який було прийнято задля розмежування руху транспортних засобів відповідно до їх типу, проведення заходів з оснащення автомобільних пунктів пропуску через державний кордон України технічними засобами митного контролю для посилення контролю за переміщенням транспортних засобів. Цим нормативно-правовим актом було передбачено визначення кількості робочих місць «єдиного офісу» для особового складу, що здійснює митний контроль і митне оформлення зовнішньоекономічних вантажів та їх облаштування і технічного оснащення, а також обладнання кожного «єдиного офісу» як місця митного оформлення системою відеоспостереження [236].

Отже, запровадженню роботи за принципом «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю передувало залучення до діяльності суб'єктів цих відносин формату взаємодії за принципом «єдиний офіс». Водночас слід констатувати, що така робота мала безсистемний і непослідовний характер. На це вказує, серед іншого, той факт, що прийняття відповідних нормативно-правових актів, якими мало здійснюватися нормативно-правове регулювання вказаної сфери суспільних відносин, відбулось із значним затягуванням, унаслідок чого процес міг становити декілька років. Причому майже всі аспекти запровадження вищенаведеного принципу було визначено на підзаконному нормативно-правовому рівні, що вкрай негативно позначалося на стабільності регулювання вказаної сфери суспільних відносин. Це ускладнювало й зменшувало ефективність взаємодії суб'єктів здійснення митного контролю. Законодавство не містило детальної регламентації як застосування принципу «єдиного вікна», так і принципу «єдиного офісу» під

час здійснення митного контролю, окреслені питання було врегульовано поверхнево. Крім цього, окремі з таких аспектів набували конкретизації у відповідних листах Держмитслужби, що взагалі, згідно із загальноприйнятими нормами, не можна розглядати як нормативно-правове регулювання цієї сфери правовідносин.

Наступним кроком на шляху визначення правових засад запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю стало прийняття МК України від 13 березня 2012 року. У ч. 4 ст. 319 вищенаведеного нормативно-правового акта визначено, що контроль за переміщенням через митний кордон України окремих видів товарів, що проводиться іншими державними органами, здійснюється за принципом «єдиного вікна» відповідно до міжнародної практики та рекомендацій міжнародних організацій із застосуванням єдиної з митними органами інформаційно-телекомунікаційної системи [100]. Проте, окрім наведеного, якихось інших згадок про принцип «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю зазначений кодифікований акт законодавства не містить донині.

Задля визначення організаційних засад інформаційного обміну між митними й іншими державними органами, які відповідно до законодавства видають документи, необхідні для здійснення митного контролю та оформлення товарів, транспортних засобів, або здійснюють контроль за дотриманням вимог законодавства у сфері видачі таких документів, з використанням ресурсів спеціальної телекомунікаційної системи «е-Документ» Кабінет Міністрів України прийняв Постанову від 21 травня 2012 року № 463, якою затвердив Порядок інформаційного обміну між митними та іншими державними органами за допомогою електронних засобів передачі інформації [178]. Постановою Кабінету Міністрів України «Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними» від 21 травня 2012 року № 451 було затверджено:

Типову технологічну схему пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними; Типову технологічну схему здійснення митного контролю автомобільних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон; Типову технологічну схему здійснення митного контролю водних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон; Типову технологічну схему здійснення митного контролю залізничних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон; Типову технологічну схему здійснення митного контролю повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними, у пунктах пропуску через державний кордон.

У цьому нормативно-правовому акті було встановлено, що інформаційна система портового співтовариства як організаційно-технічна система, що дає можливість портовому співтовариству за допомогою технічних і програмних засобів накопичувати, перевіряти, обробляти, зберігати, обмінюватися й передавати в електронній формі інформацію та документи, необхідні для здійснення прикордонного, митного та інших видів контролю й оформлення осіб, товарів, у тому числі вантажу та багажу, і транспортних засобів, відповідає законодавству про електронний документообіг та враховує принцип «єдиного вікна» [126].

Отже, прийняття нового МК України, закріплення в його положеннях принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю слід розцінювати як вагомий крок на шляху його реалізації. Зазначений принцип було вперше зафіксовано на такому рівні нормативно-правового регулювання окресленої сфери суспільних відносин. Це зумовило прийняття низки підзаконних нормативно-правових актів, які регламентували окремі з аспектів здійснення митного контролю та митного оформлення за принципом «єдиного вікна». Проте донині сутність принципу «єдиного вікна» на

законодавчому рівні не розкрито, що спричинило фрагментарність нормативно-правового регулювання як підстав, так і порядку його застосування.

Вагомим кроком на шляху запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю стало визнання Україною низки міжнародних правових договорів. Це, зокрема, пов'язано із вступом України до Світової організації торгівлі (далі – СОТ). Так, створення СОТ науковці вважають важливим кроком у розвитку світової регуляторної системи [94, с. 87]. Угоду про заснування СОТ її учасники підписали 15 квітня 1994 року в м. Марракеш (друга її назва – Марракеська угода). Аналіз положень вказаного міжнародного правового акта доводить, що СОТ забезпечує загальну організаційну базу для здійснення торговельних відносин між її членами з питань, що стосуються угод і пов'язаних з ними правових документів. СОТ сприяє виконанню, адмініструванню й реалізації положень і досягненню цілей Угоди та багатосторонніх торговельних угод, а також визначає межі для виконання, адміністрування й реалізації торговельних угод з обмеженим колом учасників [278]. На черговому засіданні Генеральної Ради СОТ 5 лютого 2008 року в м. Женеві було підписано Протокол «Про вступ України до Світової організації торгівлі» [249], який було ратифіковано шляхом прийняття Закону України від 10 квітня 2008 року [233]. Унаслідок прийняття вищенаведених актів наша держава набула статусу повноправного члена СОТ. Це визначило шляхи розвитку нашої країни як учасника такої організації, а також засвідчило її участь у низці інших міжнародних правових актів, які на сьогодні посідають чільне місце в системі нормативно-правового регулювання як здійснення митної справи загалом, так і використання в її межах інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Більш детально ці елементи системи нормативно-правового регулювання буде проаналізовано в наступних підрозділах наукового дослідження.

Наступним кроком на шляху реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю стало підписання Протоколу «Про внесення змін до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі» від 27 листопада 2014 року, що відбулося в м. Женева. У зазначеному міжнародному правовому акті встановлено, зокрема, особливості здійснення формальностей, пов'язаних з імпортуванням, експортуванням і транзитом. Так, у ч. 1 ст. 10 Протоколу зазначено, що з метою мінімізації обсягу та складності формальностей, пов'язаних з імпортом, експортом і транзитом, та спрощення вимог до імпоротної, експортної й транзитної документації, а також беручи до уваги законні цілі відповідної політики й інші чинники, такі як зміна обставин, відповідна нова інформація та ділова практика, наявність технічних засобів і технологій, найкраща міжнародна практика та внески заінтересованих сторін, кожен член переглядає такі формальності та вимоги до документації й на основі результатів перегляду, за потреби, забезпечує, щоб такі формальності та вимоги до документації: запроваджувалися та/або застосовувалися з метою швидкого випуску та митного очищення товарів, зокрема товарів, які швидко псуються; запроваджувалися та/або застосовувалися в спосіб, що має на меті зменшення часу та витрат для дотримання торговцями й операторами вимог; були найменш обмежувальним обраним заходом для торгівлі, якщо для досягнення мети політики або відповідних цілей досить придатними є два або більше альтернативних заходи; не застосовувалися, у тому числі частково, коли потреба в них зникає [248].

Цей міжнародний акт наша держава ратифікувала шляхом прийняття Закону України від 4 листопада 2015 року [232], що мало визначальний вплив на шляху запровадження в діяльності зі здійснення митного контролю принципу «єдиного вікна». Так, окремі положення наведеного міжнародного правового акта присвячені висвітленню основоположних аспектів реалізації вказаного принципу. Зокрема, встановлено, що члени докладають зусиль для створення або підтримки «єдиного вікна», що надає торговцям можливість

подавати задіяним органам або відомствам документацію та/або дані, необхідні для імпортування, експортування або транзиту товарів, через єдиний пункт пропуску. Після проведення задіяними органами або відомствами перевірки документації та/або даних результати повідомляють заявникам через «єдине вікно» у встановлений строк. У разі, коли необхідна документація та/або дані вже було отримано через «єдине вікно», задіяні органи або відомства не можуть запитувати ту саму документацію та/або дані, за винятком невідкладних обставин та інших обмежених винятків, які підлягають оприлюдненню. Причому члени, наскільки це можливо, використовують інформаційні технології для підтримки роботи цього «єдиного вікна» [248]. Тобто в положеннях вищезазначеного міжнародного договору, окрім власне необхідності запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю, зауважено, що направлені на реалізацію цього напрямку вдосконалення митної справи заходи мають бути здійсненні із застосуванням наявних в арсеналі учасників договірних відносин інформаційних технологій та інформаційних ресурсів.

Задля активізації присутності України на зовнішніх ринках розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року було схвалено Експортну стратегію України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2020 роки. Було встановлено, що метою Стратегії є перехід України до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку й успішного виходу на світові ринки. Задля виконання поставленої мети було визначено План заходів з реалізації Стратегії, окреме місце в якому було присвячено визначенню строків повноцінної реалізації принципу «єдиного вікна»:

1) упровадження механізму електронного «єдиного вікна» для всіх процедур митного оформлення товарів, що передбачає: розроблення плану імплементації механізму електронного «єдиного вікна» (другий квартал 2018 року); підготовка та затвердження нормативно-правових актів з питань

впровадження електронного «єдиного вікна» для всіх процедур митного оформлення товарів (четвертий квартал 2018 року);

2) упровадження проекту зі створення «єдиного вікна» для оформлення перетину кордону товарів: розроблення та затвердження нормативно-правового акта щодо реалізації пілотного проекту зі створення «єдиного вікна» для оформлення перетину кордону товарів (другий квартал 2018 року); проведення аналізу можливостей розміщення пунктів перетину кордону, що функціонують за принципом «єдиного вікна», та визначення місця (місць) впровадження пілотного проекту (четвертий квартал 2018 року); забезпечення ефективної взаємодії електронних баз даних з питань оформлення перетину кордону товарів (другий квартал 2019 року); реалізація пілотного проекту зі створення «єдиного вікна» для оформлення перетину кордону товарів (четвертий квартал 2019 року); проведення аналізу результатів пілотного проекту та впровадження системи на всіх пунктах перетину кордону (четвертий квартал 2020 року);

3) уведення в дію та забезпечення функціонування електронної системи обміну інформацією про митне оформлення за принципом «єдиного вікна»: розроблення та забезпечення функціонування веб-порталу з надання послуг з митного оформлення товарів (четвертий квартал 2019 року); забезпечення ефективної взаємодії електронних баз даних з питань оформлення перетину кордону товарів (четвертий квартал 2019 року) [240].

Таким чином, аналіз положень наведеної Стратегії засвідчує, що процес повноцінного запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю активно відбувається вже сьогодні й має бути завершений наприкінці 2020 року.

Так, автори наукових праць стверджують, що найбільш дієвим заходом ДФС України стало запровадження в діяльності митних органів принципу «єдиного вікна» – технології митного оформлення, коли декларант подає повний перелік документів інспектору відділу митного оформлення і вони проходять перевірку без участі декларанта. Ідея впровадження цього

принципу мала на меті спростити процедуру здійснення контролю за переміщенням через митний кордон України окремих видів товарів, сприяючи в такий спосіб розвитку зовнішньоекономічної діяльності нашої країни [13, с. 38]. Зазначене стало можливим завдяки активній роботі в цьому напрямі Кабінету Міністрів України. Зокрема, з метою визначення механізму взаємодії органів доходів і зборів, державних органів, уповноважених на здійснення державного санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного контролю, та підприємств за принципом «єдиного вікна» із застосуванням інформаційно-телекомунікаційної системи органів доходів і зборів, а також механізм обміну інформацією та документами між органами доходів і зборів та державними органами, уповноваженими на видачу документів, що підтверджують дотримання обмежень під час переміщення товарів через митний кордон України, було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації принципу “єдиного вікна” під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю» від 25 травня 2016 року № 364, якою затверджено Порядок інформаційного обміну між органами доходів і зборів, іншими державними органами та підприємствами за принципом «єдиного вікна» з використанням електронних засобів передачі інформації [41]. Прийняття вищенаведеного нормативно-правового акта вперше визначило правові механізми взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання вказаного принципу. Проте слід зауважити, що такі механізми не позбавлені недоліків, які разом із можливими шляхами усунення більш докладно буде проаналізовано в підрозділі 3.2 представленого наукового дослідження.

У подальшому наказом Міністерства фінансів України від 25 липня 2016 року № 657 задля забезпечення реалізації вищенаведеного акта Кабінету Міністрів України було затверджено: перелік місць митного оформлення товарів, у яких застосовується Порядок інформаційного обміну між органами

доходів і зборів, іншими державними органами та підприємствами за принципом «єдиного вікна» з використанням електронних засобів передачі інформації; перелік пунктів пропуску через державний кордон України, у яких функціонують комплекси для здійснення автоматизованого контролю за переміщенням радіоактивних речовин та ядерних матеріалів; перелік документів, які необхідно подати відповідному контролюючому органу для завершення відповідного виду державного контролю [166]. Для роз'яснення окремих положень вищенаведеного нормативно-правового акта, ДФС України направила митницям лист «Про організацію роботи за принципом “єдиного вікна”» від 2 лютого 2018 року № 3250/7/99-99-18-03-01-17, у якому було визначено перелік місць митного оформлення товарів, у яких застосовується Порядок інформаційного обміну між органами доходів і зборів, іншими державними органами та підприємствами за принципом «єдиного вікна» з використанням електронних засобів передачі інформації [213]

Наведені вище кроки стали ключовими на шляху реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю. Цей принцип розпочав діяти з 1 серпня 2016 року. Станом на листопад–грудень 2016 року за принципом «єдиного вікна» було оформлено близько 11 % митних декларацій. Окремі митниці вже в листопаді 2016 року досягнули більшої частки оформлення через систему єдиного вікна – понад 39 %, зокрема, Чернівецька митниця – 46 %, Луганська – 43 %, Донецька – 41 %, Черкаська – 39 % від усіх митних декларацій [290]. Міністерство фінансів України здійснює постійний контроль за функціонуванням автоматизованої системи інформаційного обміну «єдине вікно» в українських митницях. За результатами моніторингу роботи системи Міністерство фінансів України щотижня публікує на офіційному веб-сайті відомства статистичну інформацію щодо операцій з митними деклараціями за відповідний період. Так, за період з 1 лютого до 4 березня 2018 року кількість митних декларацій, оформлених за принципом «єдиного вікна», становила: під час імпорту –

близько 90 тис. (74,9 %); під час експорту – понад 54,5 тис. (87 %); під час транзиту – близько 2,8 тис. (14 %). Загалом за цей період 72,5 % митних декларацій було оформлено за принципом «єдиного вікна» [108].

Слід зазначити, що за пропозицією Міністерства фінансів України Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 травня 2016 року № 364» від 22 листопада 2017 року № 878, унаслідок чого було схвалено рішення про запровадження з 1 лютого 2018 року здійснення митного контролю за принципом «єдиного вікна» в обов'язковому порядку [139]. Як було зазначено з цього приводу безпосередньо Кабінетом Міністрів України, обов'язкове застосування Порядку інформаційного обміну за принципом «єдиного вікна» з 1 лютого 2018 року поставить у рівні умови бізнес, який користується й не користується системою, забезпечить проведення державних контролів не «на папері», а в реально, дасть змогу оцінити роботу всіх задіяних у процесі державних органів і митниці в частині часу виконання відповідних формальностей [289]. Проте фахівці констатують поспішність упровадження обов'язкового порядку використання принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю, зауважуючи, що цей принцип на сучасному етапі спричинив труднощі для сфери бізнесу [116].

Уряд відразу відреагував на критику громадськості, унаслідок чого було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 року № 1031 і від 25 травня 2016 року № 364» від 31 січня 2018 року [138]. Зокрема, до Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України» від 5 жовтня 2011 року № 1031 вносилися зміни в частині вдосконалення процедури використання принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю. Так, було встановлено, що в разі виявлення невідповідності маркування дерев'яного пакувального матеріалу вимогам Міжнародного стандарту фітосанітарних заходів Міжнародної конвенції

захисту рослин № 15 «Регулювання дерев'яного пакувального матеріалу в міжнародній торгівлі» посадова особа митного органу з використанням інформаційно-телекомунікаційної системи органів доходів і зборів, яка забезпечує взаємодію органів доходів і зборів, контролюючих органів і підприємств за принципом «єдиного вікна», залучає до здійснення контролю державного фітосанітарного інспектора, який приймає рішення щодо експорту або відмови в експорті після проведення фітосанітарних процедур. Інформаційно-телекомунікаційна система органів доходів і зборів, яка забезпечує взаємодію органів доходів і зборів, контролюючих органів і підприємств за принципом «єдиного вікна», автоматично формує відмітку про здійснення фітосанітарного контролю зазначених товарів на підставі аналізу й управління ризиками відповідно до критеріїв вибіркості контролю та повідомляє підприємству про автоматично сформовані рішення [38].

Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації принципу “єдиного вікна” під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю» також виклали в новій редакції [41]. Зокрема, було вдосконалено окремі з аспектів використання принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю, що полягало в запровадженні диференційованого підходу до обов'язкового застосування «єдиного вікна» з урахуванням особливостей транспортних операцій [107]. Було встановлено, що до 31 січня 2019 року рішення про здійснення державного санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного та радіологічного контролю із застосуванням інформаційно-телекомунікаційної системи органів доходів і зборів підприємство приймає в разі: ввезення (пересилання) на митну територію України товарів у міжнародних поштових відправленнях або в міжнародних експрес-відправленнях, а також у разі переміщення товарів транзитом; вивезення за межі митної території України товарів, які

перетинають митний кордон іншим, ніж автомобільний, видом транспорту; декларування товарів у місцях митного оформлення, які перебувають менше 90 днів у переліку місць митного оформлення товарів [41].

Наведеними законодавчими змінами було продовжено на рік можливість добровільного застосування системи «єдиного вікна» в наведених випадках. У сукупності такі заходи мали слугувати: прискоренню процесу взаємодії підприємств та органів державної влади, які здійснюють митний, санітарно-епідеміологічний, ветеринарно-санітарний, фітосанітарний, екологічний, радіологічний та інші види контролю; спрощенню ведення зовнішньоекономічної діяльності; мінімізації корупційних ризиків через автоматизацію процесів тощо [106].

У контексті повноцінного запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю тривають також активні законопроектні роботи. Так, у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження механізму “єдиного вікна” та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» 28 липня 2017 року № 7010 [247], який постановою Верховної Ради України «Про порядок денний восьмої сесії Верховної Ради України восьмого скликання» від 20 березня 2018 року включено до порядку денного [218]. Цим законопроектом передбачено внесення змін до декількох нормативно-правових актів, зокрема МК України в частині: визначення терміна «механізм “єдиного вікна” та врегулювання порядку його реалізації; застосування органами доходів і зборів під час здійснення митних процедур інформації з державних реєстрів про товари, які контролюються; віднесення до обов’язків Державної фіскальної служби визначати коди згідно з УКТ ЗЕД товарів, щодо переміщення яких через митний кордон України встановлені заборони або обмеження, та вести й оприлюднювати на своєму сайті переліки таких заборон або обмежень; застосування понять «санітарні, фітосанітарні заходи» під час проведення

державних видів контролю; встановлення норми щодо здійснення випуску товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту) лише після проведення передбачених для кожного товару санітарних, фітосанітарних заходів [134]. Комітет Верховної Ради України з питань податкової та митної політики на своєму засіданні 1 березня 2018 року (протокол № 78), розглянувши проект Закону України про внесення змін до МК України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур під час переміщення товарів через митний кордон України, усвідомлюючи необхідність оптимізації порядку здійснення таких контрольних процедур, прийняв рішення рекомендувати Верховній Раді України взяти наведений законопроект за основу [19].

Таким чином, значущість ролі принципу «єдиного вікна» в здійсненні митного контролю полягає в тому, що його повноцінна реалізація дасть змогу: суттєво спростити процедуру митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів; зменшити час, відведений на здійснення митних формальностей, що сприятиме збільшенню пропускну здатності окремо взятої митниці, а отже, збільшенню надходжень до бюджету; оптимізувати низку принципів використання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій у митній справі, передусім принципи законності та гласності; звести нанівець корупційну складову здійснення митного контролю тощо [49]. Можна стверджувати, що процес упровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю є досить тривалим, проте на сьогодні можна констатувати початок його реалізації. Водночас існує й ряд недоліків, які ускладнюють повноцінну реалізацію даного принципу [54]. Одним з основних таких недоліків є відсутність належної законодавчої бази, адже більшість аспектів здійснення зазначеного принципу в межах митного контролю врегульовано на рівні підзаконних нормативно-правових актів, більшість з яких мають відомчий характер. Шляхом розв'язання цієї проблеми слід вважати внесення

відповідних змін щодо реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю до чинного МК України.

Висновки до розділу 1

Визначено, що інформаційні технології в митній справі становлять сукупність інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення, що використовуються уповноваженими суб'єктами під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

Встановлено, що сутність інформаційних ресурсів у митній справі може бути визначена як сукупність відомостей, обіг яких здійснюється в межах функціонування інформаційних технологій задля реалізації завдань митної справи за окремим напрямом.

З'ясовано, поняття «інформаційні технології в митній справі» та «інформаційні ресурси в митній справі». З'ясовано, що ці категорії є взаємопов'язаними та зумовлюють існування одна одної. Зокрема, функціонування інформаційної технології поза наповненням її змісту відповідним інформаційним ресурсом позбавлене сенсу. І навпаки, існування інформаційного ресурсу поза інформаційною технологією ускладнює його належне використання або ж взагалі унеможливлює це, оскільки в такому разі він залишається без «оболонки», у межах якої відбувається оперування ним.

Доведено доцільність у межах представленого наукового дослідження використовувати єдине поняття «інформаційні технології та інформаційні ресурси в митній справі».

Сутність інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі визначено як закріплену на законодавчому рівні сукупність

інформаційних, інформаційно-телекомунікаційних, телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення, у межах яких в електронному вигляді здійснюється фіксація та подальший обіг відомостей, пов'язаних з митним контролем, митним оформленням товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також іншими аспектами здійснення митної справи, задля виконання поставлених перед суб'єктами цих правовідносин завдань.

Зміст інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі запропоновано розглядати в широкому значенні, зокрема включати до його складу не лише інформаційні технології та інформаційні ресурси, що знаходяться у сфері управління органів доходів і зборів, а й ті, які вони використовують під час здійснення митної справи в межах взаємодії з іншими суб'єктами інформаційних відносин.

Доведено, що принципи використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі мають: слугувати сталими орієнтирами діяльності їх суб'єктів; не залежати від волі окремих таких суб'єктів; слугувати гарантіями недопустимості необґрунтованого втручання в систему нормативно-правового регулювання таких відносин; гарантувати, що права суб'єктів цих відносин будуть забезпечені в повному обсязі, тощо.

Принципами використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі запропоновано вважати закріплену в положеннях нормативно-правових актів сукупність керівних ідей та основоположних засад, які визначають правила й процедури функціонування інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем, засобів їх забезпечення, обігу електронних відомостей, що їх наповнюють, а також слугують сталими орієнтирами діяльності суб'єктів цих правовідносин.

Встановлено, що принципами використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід вважати ті, що виявляються в

межах: здійснення митної справи загалом; інформаційних правовідносин; взаємодії суб'єктів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; електронної взаємодії власне інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; використання окремих інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Наголошено, що особливістю реалізації принципу верховенства права під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є те, що уповноважені суб'єкти мають діяти в межах таких правовідносин з урахуванням того, що права, свободи й інтереси особи є найбільш значущими соціальними цінностями, а закріплення таких прав і свобод відбувається в межах не лише норм чинного законодавства України, а й значної кількості міжнародних нормативно-правових актів.

Визначено, що принцип законності встановлює зобов'язання суб'єктів правовідносин з використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі дотримуватися у своїй діяльності правил поведінки, закріплених положеннями законів України й іншими нормативно-правовими актами.

З'ясовано, що принцип гласності під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі виявляється в декількох аспектах. По-перше, він означає, що діяльність із використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, окрім передбачених законодавством випадків, є відкритою, доступною для суспільства. По-друге, суб'єкти таких правовідносин мають бути належним чином повідомлені про їхні права й обов'язки з приводу використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, володіти інформацією щодо нормативно-правового регулювання цієї діяльності. По-третє, деякі особливості здійснення митних формальностей з використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, зокрема підстави й причини їх здійснення, у передбачених законодавством випадках мають бути доведені до всіх зацікавлених осіб.

Доведено, що найбільш доцільно обрати такий критерій класифікації принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, як сфера поширення цих принципів. З огляду на це, зазначені принципи згруповано таким чином: 1) загальноправові: верховенство права; законність; гласність; 2) міжгалузеві: принципи здійснення митної справи; принципи інформаційних правовідносин; принципи взаємодії суб'єктів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; принципи електронної взаємодії інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; принципи, що виявляються в межах використання окремих з інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Акцентовано увагу, що прийняття нового МК України, закріплення в його положеннях принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю слід вважати вагомим кроком на шляху його реалізації. Зазначений принцип було вперше зафіксовано на такому рівні нормативно-правового регулювання окресленої сфери суспільних відносин. Це зумовило прийняття низки підзаконних нормативно-правових актів, які регламентували окремі з аспектів здійснення митного контролю та митного оформлення за принципом «єдиного вікна». Проте донині сутність принципу «єдиного вікна» на законодавчому рівні не розкрито, що спричинило фрагментарність нормативно-правового регулювання як підстав, так і порядку його застосування.

Обґрунтовано висновок, що значущість ролі принципу «єдиного вікна» в здійсненні митного контролю, адже його повноцінна реалізація дасть змогу: суттєво спростити процедуру митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів; зменшити час, відведений на здійснення митних формальностей, що сприятиме збільшенню пропускної здатності окремо взятої митниці, а отже, збільшенню надходжень до бюджету; оптимізувати низку принципів використання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій у митній справі, передусім принципи

законності та гласності; звести нанівець корупційну складову здійснення митного контролю тощо.

Підкреслено, що процес упровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю є досить тривалим, проте на сьогодні можна констатувати початок його реалізації.

Узагальнено проблеми, які ускладнюють повноцінну реалізацію принципу «єдиного вікна». Одним з основних таких недоліків є відсутність належної законодавчої бази, адже більшість аспектів здійснення зазначеного принципу в межах митного контролю врегульовано на рівні підзаконних нормативно-правових актів, більшість з яких мають відомчий характер.

Запропоновано закріпити в нормах чинного МК України порядок реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ДЕРЖАВНІЙ МИТНІЙ СПРАВІ

2.1. Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі

Діяльність щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі ґрунтується на правових приписах, які відображено й зафіксовано в численних нормативно-правових актах. Дія таких актів спрямована на врегулювання суспільних відносин, що формуються, розвиваються та видозмінюються у зв'язку з використанням уповноваженими суб'єктами інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Ідеться про систему нормативно-правового регулювання окресленої сфери суспільних відносин. Від того, наскільки якісно побудовано таку систему, напряду залежить ефективність діяльності з використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Категорією «система» (від грец. *συστημα* – ціле, складене з частин або сполучень) [291, с. 584] досить активно оперують у наукових джерелах, зокрема у сфері правознавства. З огляду на це, повноцінне дослідження системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі передбачає з'ясування сутності вказаної категорії. Так, досліджуючи теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи, Н. М. Онищенко наголошує на складності й багатоаспектності зазначеного поняття. Учений, проаналізувавши підходи до тлумачення сутності вказаного терміна, дійшов висновку про неоднозначність цієї категорії, оскільки існує близько п'ятдесяти його визначень [114, с. 20]. Додатковим обґрунтуванням

наведеної позиції може слугувати також семантичний аналіз досліджуваної дефініції.

Так, авторський колектив тлумачного словника української мови зазначає, що слово «система» може мати такі значення: порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком чого-небудь; продуманий план; заведений, прийнятий порядок; форма організації, будови чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ тощо); сукупність будь-яких елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; сукупність принципів, які є основою певного вчення; сукупність способів, методів, прийомів здійснення чого-небудь; будова структури, що становить єдність закономірно розташованих і функціонуючих частин; сукупність предметів, пристроїв тощо однакового призначення; сукупність господарчих одиниць, установ, об'єднаних організаційно [16, с. 1320–1321]. Аналіз наведених семантичних відтінків категорії «система» засвідчує, що, попри значну кількість підходів до тлумачення її сутності, фактично всі вони можуть бути зведені до спільного знаменника: про систему варто говорити як про сукупність певних елементів, об'єднаних зв'язками задля досягнення цілей її функціонування як цілісного явища.

Таке визначення поняття системи наявне й на сторінках наукової літератури. Уперше такий підхід до визначення сенсу досліджуваної категорії було запропоновано у філософії. Зокрема, про її сутність розмірковували ще такі філософи, як Платон, Арістотель, Евклід та багато інших. У першій половині минулого століття категорія «система» стала одним з ключових філософсько-методологічних і спеціально-наукових понять [291, с. 584]. У сучасній українській філософсько-довідниковій літературі зміст вказаного терміна розкривають у таких значеннях: складне цілісне утворення, внутрішні зв'язки між складовими якого набагато інтенсивніші, ніж між цими елементами й середовищем; сукупність сталих елементів, пов'язаних між собою єдиною структурою; сукупність сталих

складників, пов'язаних настільки органічно, що, впливаючи на окремі елементи системи, вони змінюють й інші; сукупність сталих елементів, що утворює так звану системну якість (властивості, які характеризують систему як цілісне утворення, але не притаманні їй окремо взятим елементам) [124, с. 190]. Окрім цього, В. І. Малюга наголошує на тому, що у філософському аспекті систему слід розглядати як специфічно виокремлені з навколишньої дійсності цілісні множини елементів, об'єднаних між собою сукупністю внутрішніх зв'язків або відносин. Цілісність цієї множини зумовлена зв'язком усіх її елементів з єдиним предметом пізнання [7, с. 141; 88, с. 76]. Наведені філософські позиції щодо сутності досліджуваної дефініції позначились на її вживанні в інших науках, у тому числі юридичній.

Так, учені-правознавці сутність категорії «система» здебільшого розкривають як сукупність поєднаних системоутворювальними зв'язками елементів. Прикладом слугують такі підходи до визначення вказаного терміна: комплекс елементів, які взаємодіють між собою [2, с. 43], у своїй єдності становлять певну цілісність [128, с. 153]; певне цілісне явище, що складається з частин (елементів), які між собою взаємопов'язані та взаємодіють [294, с. 238]; сукупність пов'язаних між собою елементів, що означена тим чи іншим видом упорядкованості за певними якостями та зв'язками і має відносно стійку єдність, яка характеризується внутрішньою цілісністю, що виражена у відносній автономності поведінки та/чи існуванні цієї множини в навколишньому середовищі [87, с. 20]. Варта уваги позиція А. В. Макаренка, у межах якої сутність системи розкрито через її характерні ознаки: наявність складних елементів (частин); існування тісних взаємозв'язків між ними, які іноді виявляються у взаємодії складових елементів; цілісність системи, яка зумовлюється взаємодією та взаємозв'язком структурних елементів; поєднання самостійності окремо взятого елемента системи з виконанням ним функцій, необхідних для існування системи загалом [86, с. 110]. Аналіз наведених позицій щодо визначення сутності категорії «система» засвідчує, що вони загалом є досить

близькими та лише доповнюють одна одну. Тому в контексті досліджуваної проблематики це поняття буде вжито задля позначення системного характеру нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, адже таке регулювання ґрунтується на сукупності взаємопов'язаних елементів, котрі характеризують його як цілісне явище.

Наступним етапом виконання поставленого наукового завдання слід вважати з'ясування сутності категорії «нормативно-правове регулювання». Досліджуючи проблеми методологічної обґрунтованості вітчизняного правознавства та юридичної практики, В. Селіванов цілком слушно зауважує, нормативно-правове регулювання є передумовою цілеспрямованої демократичної організації суспільних відносин, гарантування їм певної рівноваги, упорядкованої свободи та соціальної справедливості [258, с. 22]. Причому слід зазначити, що у фаховій літературі сутність вказаної дефініції розкривають із декількох позицій, аналіз яких дає змогу розглядати її у широкому та вузькому значенні. Відповідно до широкого значення сутності нормативно-правового регулювання, воно становить собою всі або різноманітні форми впливу держави на свідому поведінку осіб – суб'єктів суспільних відносин за допомогою широкого спектру чинників: норм права, актів застосування права, юридичних договорів, правовідносин, забезпечення реалізації норм права, у тому числі примусовою силою державного апарату, законності та правопорядку тощо. Причому, правове регулювання ґрунтується на складній взаємодії правової свідомості, принципів права, правових норм, актів їх тлумачення та застосування, юридичних фактів, правових відносин, суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, актів реалізації юридичних норм, правової культури, законності тощо. Згідно із вузьким підходом, правове регулювання становить один із способів упорядкування суспільних відносин, який зводиться до нормативного встановлення стандартів, меж належної та можливої поведінки. У такому разі правове регулювання не можна сприймати як всі форми й засоби, які держава

використовує для впорядкування суспільних відносин. Як цілком слушно з цього приводу зауважує Р. Я. Демків, у широкому трактуванні нормативно-правового регулювання відсутня цілісність його розуміння, адже неможливо чітко визначити всю сукупність шляхів і форм впливу права на відносини та поведінку людей [34, с. 17; 269, с. 121]. Тобто нормативно-правове регулювання слід визначити як дію норм права, що закріплені в положеннях відповідних законодавчих актів задля врегулювання певної сфери суспільних відносин. Такий підхід до тлумачення нормативно-правового регулювання є найбільш поширеним та ґрунтовно вивченим у працях багатьох учених-правознавців.

Так, авторський колектив навчального посібника «Нариси з теорії права» зауважує, що нормативно-правове регулювання – це впорядкування поведінки осіб за допомогою нормативних актів, розрахованих на їх багаторазове застосування за наявності передбачених ним обставин [90, с. 185]. Також у фахових юридичних джерелах констатовано, що в загальній теорії права нормативно-правовим регулюванням прийнято вважати сукупність різноманітних форм і засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин з метою підкорення цієї поведінки встановленому в суспільстві правопорядку [27, с. 19; 79, с. 35]. М. Ю. Потоцький вважає, що нормативно-правове регулювання слід розглядати як владне (державне) регулювання відносин за допомогою видання нормативно-правових актів. Учений стверджує, що в межах зазначеного виду правового регулювання можна виокремити загальний та особливий види нормативно-правового регулювання. Причому загальне нормативно-правове регулювання полягає у виданні державним органом нормативного акта, спрямованого на врегулювання відносин [133, с. 103]. В. І. Кіяшко зауважує, що правове регулювання – це результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини спеціальної системи правових засобів, тобто норм права, правовідносин [4, с. 48; 61, с. 37]. На думку Ю. Є. Максименко, нормативно-правовим регулюванням

слід вважати форму владного правового впливу на суспільні відносини, що здійснюється державою з метою їх упорядкування, закріплення і забезпечення [87, с. 117]. Згідно з позицією В. Б. Пчеліна, нормативно-правове регулювання – це діяльність уповноважених суб'єктів зі встановлення й подальшого застосування комплексу нормативно-правових актів задля врегулювання відповідної сфери суспільних відносин [251, с. 54].

Аналіз наведених позицій дає змогу стверджувати, що нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід розглядати як дію нормативно-правових актів, що спрямована на впорядкування цієї сфери суспільних відносин. З огляду на те, що нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі ми розглядаємо як явище, що має системний характер, його повноцінне дослідження передбачає проведення аналізу відповідних структурних елементів, тобто окремих нормативно-правових актів, які наповнюють систему нормативно-правового регулювання досліджуваної сфери суспільних відносин. З огляду на те, що будь-яка система становить не лише набір її структурних елементів, а й зв'язків між ними, зазначений аналіз слід здійснювати з урахуванням останніх.

Так, системоутворювальним зв'язком нормативно-правового регулювання відповідної сфери суспільних відносин, у тому числі сфери використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, слід вважати юридичну силу окремо взятого нормативно-правового акта, адже саме вона визначає його місце з-поміж інших актів як структурних елементів системи нормативно-правового регулювання. Зокрема, як зауважує авторський колектив шеститомної юридичної енциклопедії, юридична сила – це основна властивість правових актів, яка полягає в здатності діяти й породжувати правові наслідки: виникнення, зміну, припинення правовідносин. Причому юридична сила має два аспекти: співвідношення правових актів між собою й обов'язковість до виконання. Зі співвідношенням

встановлюється ієрархія, тобто система підпорядкованості правових актів. Це означає, що кожний акт займає своє місце в загальній системі правових актів [305, с. 476]. Крім того, юридичну силу визначають як властивість офіційного документа, яка надається йому чинним законодавством, компетенцією органу, що його видав, і встановленим порядком його оформлення. Юридична сила документа забезпечується встановленим для кожного виду документів комплексом реквізитів – обов’язкових елементів укладення документів [73, с. 7; 122, с. 12]. Підтримуємо й позицію Д. М. Величка, який наголошує на тому, що більш глибоке тлумачення юридичної сили потребує виокремлення її ознак: ця сила є певною властивістю нормативно-правового акта; зазначена властивість впливає на місцезнаходження конкретного нормативно-правового акта відносно інших в ієрархічній структурі нормативних актів; вказана властивість визначає рівень підлеглості нормативно-правового акта й умови його застосування [17, с. 108]. Отже, юридичну силу нормативно-правового акта як структурного елемента системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід розглядати як зв’язок, який вказує на місце зазначених елементів у цій системі. Таким чином, аналіз нормативно-правових актів, за допомогою яких здійснюється нормативно-правове регулювання досліджуваної сфери правовідносин, слід проводити з урахуванням юридичної сили окремо взятого акта відносно інших актів.

Загальновідомо, що нормативно-правовим актом, який наділений найвищою юридичною силою, є Конституція України від 28 червня 1996 року, яка є Основним Законом України. Підкреслимо, що відносно Конституції України необхідно застосовувати категорію «найвища юридична сила». Зокрема, як цілком слушно зауважує В. М. Кравчук, вища юридична сила – це категорія відносна, а не абсолютна. Актами вищої юридичної сили можуть бути Конституція України – стосовно законів, закони – стосовно указів Президента України, постанови Уряду – стосовно актів голів місцевих

державних адміністрацій тощо [77, с. 117]. З огляду на це, доречним є твердження О.В. Оніщенко, на думку якої найвища юридична сила вказаного нормативно-правового акта виявляється подвійним чином: по-перше, усі нормативно-правові акти приймаються органами, передбаченими Конституцією й у встановленому нею порядку; по-друге, її норми мають пріоритет над нормами законів і підзаконних нормативно-правових актів, тобто жоден нормативно-правовий акт держави не може суперечити положенням Конституції [115, с. 12].

Вищевикладене дає змогу дійти висновку, що Конституція України як нормативно-правовий акт, який має найвищу юридичну силу, є основою для прийняття всіх інших правових актів, зокрема тих, що входять до складу системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. І хоча в приписах Конституції України безпосередньо не йдеться про використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, вона містить низку важливих положень, що стосуються цієї сфери правовідносин: забезпечення інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави (ст. 17); гарантії щодо невторчання в особисте життя, зокрема заборони збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди; право громадян знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах та організаціях з відомостями про себе (ст. 32); право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в іншій спосіб (ст. 34); право на вільний доступ до певного роду інформації (ст. 50); врегулювання засад митної справи виключно законами України (ст. 92); тощо [72]. Отже, Конституція України посідає чільне місце в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Усі інші нормативно-правові акти як структурні елементи зазначеної системи слід

приймати на основі та на виконання Основного Закону України, деталізуючи та продовжуючи окремі з її положень.

Наступна група актів законодавства, які входять до складу системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, представлена законами України. Серед таких актів, передусім, слід назвати кодифіковане законодавство, тобто кодекси України, положеннями яких врегульовано цю сферу суспільних відносин. Як зауважує В. В. Сокурєнко, кодекси передбачають систематизацію вже наявних законодавчих актів [263, с. 95]. Причому слід зауважити, що така систематизація здійснюється способом кодифікації. Досліджуючи поняття, особливості та види кодифікації, наявні у вітчизняному правовому полі, Є. А. Гетьман підкреслює, що кодифікація як форма систематизації нормативно-правових актів, спрямована на надання законодавству досконалого характеру, системності, узгодженості. У результаті її проведення створюється новий правовий документ, який є доступним та зручним у користуванні для кожного пересічного громадянина, юриста, науковця та інших осіб. Причому створений нормативно-правовий акт стає основним правовим документом у певній сфері суспільних відносин [25, с. 72]. А тому слід підтримати позицію стосовно того, що кодекс – це нормативний акт, який об'єднує та систематизує норми права, які належать до певної галузі законодавства та регулюють у цій галузі відповідну сферу суспільних відносин, а іноді – належать до підгалузей права. Кодекс є законом, який об'єднує систему норм певної галузі права [251, с. 67; 265, с. 159]. Також, як стверджує авторський колектив підручника «Загальна теорія держави і права», кодексом слід вважати єдиний, зведений, юридично та логічно цілісний, внутрішньо узгоджений нормативно-правовий акт, що забезпечує на науковій основі повне, узагальнене й системне регулювання суспільних відносин у відповідній галузі або підгалузі законодавства [47, с. 322]. З наведеного випливає, що кодекси є вкрай важливими структурними елементами системи нормативно-правового

регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, оскільки вони забезпечують комплексне регулювання окресленої сфери суспільних відносин.

Так, чільне місце серед нормативно-правових актів цієї групи посідає МК України від 13 березня 2012 року, який є одним з основних актів законодавства, присвячених питанням державної митної справи. Так, глава 5 розділу I «Загальні положення» МК України має назву «Інформаційні технології та інформаційні ресурси в державній митній справі» і містить всього п'ять статей, які визначають: застосування інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення; вимоги щодо відповідності національним стандартам інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення; інформаційні ресурси органів доходів і зборів; інформаційні, телекомунікаційні та інформаційно-телекомунікаційні системи й засоби їх забезпечення, що використовуються суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; захист електронної інформації в інформаційних системах органів доходів і зборів та суб'єктів, що беруть участь в інформаційних відносинах [100]. Аналіз вищенаведених норм права засвідчує, що за способом свого викладу вони є бланкетними й містять посилення до підзаконного рівня нормативно-правового регулювання зазначеної сфери суспільних відносин.

Також серед кодифікованого законодавства, за допомогою якого здійснюється нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, слід назвати Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року, який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків, у тому числі тих, що переміщуються через митний кордон України, зокрема визначає вичерпний перелік податків і зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків і зборів, їх права й обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження й обов'язки їх посадових

осіб під час адміністрування податків, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Аналіз положень вищевказаного нормативно-правового акта засвідчує, що з метою контролю правильності нарахування, повноти та своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових і касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, уповноважені державою суб'єкти реалізують систему заходів щодо податкового контролю. Серед способів здійснення податкового контролю законодавець називає, зокрема, ведення обліку платників податків. Такий облік має на меті створення умов для здійснення контролюючими органами контролю за правильністю нарахування, своєчасністю та повнотою сплати податків, нарахованих фінансових санкцій, дотримання податкового й іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Задля належного й ефективного забезпечення реалізації зазначеного способу податкового контролю Податковим кодексом України передбачено функціонування такої інформаційної системи, як Державний реєстр осіб – платників податків. Окреме місце в положеннях Податкового кодексу України присвячено правовій регламентації інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючих органів. Зокрема, у розділі I «Загальні положення», главі 7 «Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів» ідеться про те, що податкова інформація зберігається в базах даних інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову та митну політику [129].

Аналіз вказаних положень Податкового кодексу України засвідчує, що питання, пов'язані з використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, ним, так само як і МК України, урегульовано фрагментарно. Він також містить багато посилань на підзаконний рівень нормативно-правового регулювання. Крім цього, у

фахових джерелах неодноразово було наголошено на складності й неоднозначності податкового законодавства [58, с. 5; 92, с. 155; 131, с. 82], що, безперечно, негативно позначається на здійсненні нормативно-правового регулювання суспільних відносин з приводу використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Зокрема, здійснивши опитування платників податків, задіяних у сфері господарювання, О. О. Дудоров констатував, що основними чинниками, які негативно позначаються на авторитеті системи оподаткування, зокрема податкових органів, є часті зміни податкового законодавства, неузгодженість його положень між собою, неоднозначне тлумачення, складність у розумінні окремих норм податкового законодавства, ускладнена й нестабільна податкова звітність [45, с. 56]. Отже, можна стверджувати, що нестабільність кодифікованого законодавства, на рівні якого здійснюється нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, його запутаність і складність, відсильний характер більшості норм, негативно впливають на ефективність його застосування в зазначеній сфері суспільного життя.

Крім кодифікованого законодавства, складовими системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів є такі її структурні елементи, як закони України. Як зауважує О. Х. Юлдашев, закон є нормативним актом, тобто таким, що встановлює загальні правила поведінки (норми), обов'язкові для всіх підданих держави, державних органів, громадських організацій і рухів, посадових осіб, для фізичних та юридичних осіб, визначених у законі. Регулюючи відповідні суспільні відносини, закон є найбільш стійким і стабільним. Він підлягає змінам, доповненням чи відміні лише у виняткових випадках, з огляду на об'єктивну суспільну необхідність [304, с. 570–571].

Досліджуючи поняття, сутність і фактори забезпечення стабільності закону, Д. А. Монастирський зазначає, що закон України – це нормативно-правовий акт, який становить правову основу для формування українського

законодавства, приймається Верховною Радою України в межах її компетенції або безпосередньо громадянами України на референдумі та володіє вищою юридичною силою після Конституції [111, с. 86].

У контексті такого підходу до визначення сутності закону слід зауважити, що вищою юридичною силою після Конституції України володіють все ж таки не закони, а міжнародні договори України. Такого висновку можна дійти шляхом аналізу низки законодавчих положень і правозастосовної практики. Причому міжнародні договори України посідають чільне місце в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Це зумовлено тим, що на сферу правовідносин з приводу здійснення митної справи визначальний вплив мають норми міжнародного права, які отримують своє закріплення на рівні відповідного міжнародного правового акта. Ураховуючи особливе місце міжнародних договорів України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, їх значення в цій сфері буде проаналізовано в межах наступного підрозділу представленого наукового дослідження.

Розглядаючи закони України як структурні елементи системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, слід констатувати їх значну кількість. Детальний аналіз усіх зазначених вище нормативно-правових актів потребує проведення не одного комплексного наукового дослідження в цьому напрямі. Саме тому ми не ставимо за мету здійснення такого аналізу, а лише наведемо основні з таких правових актів. Так, якщо говорити про регулювання відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, передусім, слід назвати Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року. Тобто вказаний акт законодавства є основоположним в аспекті здійснення нормативно-правового регулювання інформаційних відносин. Його

положення визначають: понятійний апарат, що використовується у сфері інформаційних відносин; ключові принципи інформаційних відносин; засади державної інформаційної політики; суб'єкти й об'єкти інформаційних відносин; основні види інформації; відповідальність за порушення законодавства про інформацію тощо [202].

Низка законів України здійснює нормативно-правове регулювання окремих з інформаційних технологій, що застосовуються й у митній справі. В якості прикладу таких нормативно-правових актів слід назвати Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20 листопада 2012 року, який визначає правові й організаційні засади створення й функціонування Єдиного державного демографічного реєстру та видачі документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, а також права й обов'язки осіб, на ім'я яких видано такі документи. Відповідно до ст. 4 вищенаведеного нормативно-правового акта, Єдиний державний демографічний реєстр – це електронна інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для зберігання, захисту, оброблення, використання та поширення інформації про особу та про документи, що оформлюються із застосуванням засобів такого Реєстру, із забезпеченням дотримання гарантованих Конституцією України свободи пересування й вільного вибору місця проживання, заборони втручання в особисте та сімейне життя, інших прав і свобод людини та громадянина. Єдиний державний демографічний реєстр ведеться з метою ідентифікації особи для оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсними та знищення документів. Єдиний державний демографічний реєстр у межах, визначених законодавством про свободу пересування та вільний вибір місця проживання, використовується також для обліку інформації про реєстрацію місця проживання чи місця перебування [150]. Крім цього, слід відмітити Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених

осіб» від 20 жовтня 2014 року, який встановлює гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб. Цим нормативно-правовим актом передбачено функціонування Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, яку було створено задля обліку таких осіб [151].

Окрема група законів України представлена тими актами, що здійснюють нормативно-правове регулювання інституту електронної інформації, використання якої здійснюється в межах функціонування інформаційних технологій і становить основи інформаційних ресурсів у митній справі. Так, Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року врегульовано відносини, які виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів. Безпосередньо електронний документ визначено як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [149]. Правові відносини, що виникають у межах використання електронного підпису, а також його правовий статус визначено на рівні Закону України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 року. У ст. 3 встановлено, що електронний цифровий підпис за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки) у разі, якщо: електронний цифровий підпис підтверджено з використанням посиленого сертифіката ключа за допомогою надійних засобів цифрового підпису; під час перевірки використовувався посилений сертифікат ключа, чинний на момент накладення електронного цифрового підпису; особистий ключ підписувача відповідає відкритому ключу, зазначеному в сертифікаті [148].

Наступну групу законів України становлять ті, якими врегульовано інформаційні відносини в окремій сфері суспільного життя, що пов'язана з митною справою, зокрема використанням під час її здійснення інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Так, Законом України

«Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року запроваджено правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки й техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг. У ст. 23 вищенаведеного нормативно-правового акта йдеться про інформаційне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, вказано, що кожний суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності має право на одержання будь-якої інформації, необхідної для здійснення цієї діяльності, що не становить державної або комерційної таємниці [201]. Законом України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року врегульовано порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що перебувають у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації та інформації, що становить суспільний інтерес [147].

Окреме місце в системі нормативно-правового регулювання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій посідають закони України, дія яких спрямована на захист інформації. Так, Законом України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року врегульовано правові відносини, пов'язані із захистом та обробкою персональних даних, а також встановлено правові засади захисту основоположних прав і свобод людини та громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних. Дія вищенаведеного нормативно-правового акта поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться в картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів [199]. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-

телекомунікаційних системах» від 5 липня 2007 року регулює відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах. На рівні цього нормативно-правового акта закріплено: понятійний апарат, що використовується в окресленій сфері суспільних відносин; об'єкти захисту в зазначеній системі; суб'єкти вказаних правовідносин; порядок доступу до інформації в системі; умови обробки інформації в системі; особливості забезпечення захисту інформації в системі; повноваження державних органів у сфері захисту інформації в системах; відповідальність за порушення законодавства про захист інформації в системах тощо [198]. Також захист інформації здійснюється шляхом обмеження доступу до неї, зокрема віднесення до державної таємниці. Законодавством передбачено особливий правовий режим використання, поширення, віднесення тощо інформації до державної таємниці. Нормативно-правовим актом, який регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України є Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року. Відповідно до ст. 1 наведеного вище акта законодавства державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки та техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки й охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України й які визнані державною таємницею та підлягають охороні державою [142]. Окрім цього, слід відмітити, що нещодавно було прийнято та набув чинності Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року, який визначає правові й організаційні засади забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства й держави, національних інтересів України в кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій

сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки [215].

З огляду на вищезазначене, нині існує значна кількість законів України, положення яких забезпечують нормативно-правове регулювання інформаційних відносин, унаслідок чого їх слід розглядати як одні з ключових структурних елементів системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Наявність такої кількості законів України, якими врегульовано як досліджувану сферу суспільного життя, так й інформаційні відносини загалом, негативно позначається на ефективності їх використання суб'єктами правозастосовної практики. Це зумовлено декількома факторами, серед яких: значна кількість законодавчих положень, що потребують урахування в практичній діяльності; наявність суперечностей і неузгодженостей між положеннями окремих нормативно-правових актів цієї групи; часті зміни в законодавчому полі, які суб'єкти цих правовідносин мають відслідкувати й ураховувати у своїй діяльності, тощо. Розв'язання цих проблем передбачає створення єдиного нормативно-правового акта, положення якого врегульовували б сферу інформаційних відносин, у тому числі комплексно визначали правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Причому свого часу було намічено певні кроки щодо вирішення окреслених проблемних питань.

Так, Законом України від 9 січня 2007 року було затверджено Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки. У положеннях цього нормативно-правового акта було закріплено, що одним з пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, у якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя.

Одним із вагомих кроків на шляху впровадження та реалізації зазначених пріоритетів створення нового інформаційного законодавства. Зокрема, наголошувалося на необхідності підготувати й прийняти Інформаційний кодекс України, включивши до нього розділи, зокрема про засади електронної торгівлі, правову охорону прав на зміст комп'ютерних програм, удосконалення захисту прав інтелектуальної власності, у тому числі авторського права під час розміщення та використання творів у мережі Інтернет, про охорону баз даних, дистанційне навчання, телемедицину, надання органами державної влади й органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет, комерційну таємницю тощо [216]. Про необхідність прийняття Інформаційного кодексу України йшлося ще в Постанові Кабінету Міністрів України від 25 червня 2001 року № 704, якою було затверджено План законопроектної роботи на 2001 рік [167]. Проте зазначений кодифікований акт законодавства донині залишається неприйнятим, законопроектна робота в цьому напрямі також не ведеться.

Окреме місце в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі належить підзаконним нормативно-правовим актам. Як зауважує Т. Г. Гриця, підзаконні нормативно-правові акти – це акти, які мають меншу від законів юридичну силу, приймаються спеціально уповноваженими суспільством і державою правотворчими органами на основі й у розвиток законів і не повинні суперечити їм [30, с. 53]. Слід зауважити, що існування підзаконних нормативних актів у правовій системі зумовлено багаторівневою структурою самих суспільних відносин, що потребують як законодавчого врегулювання, так і вторинного, більш детального і конкретизуючого нормативного регулювання з метою оперативного вирішення питань в окремих сферах життєдіяльності суспільства. Авторський колектив підручника «Загальна теорія держави і права» цілком слушно зауважує, що підзаконні нормативні акти різняться між собою, становлячи складну

ієрархічну систему [47, с. 286]. У системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, підзаконні нормативно-правові акти є її найчисельнішими елементами. Саме тому їх слід досліджувати з урахуванням заздалегідь визначених критеріїв класифікації [55]. Аналіз цих структурних елементів, з огляду на їх значну кількість, буде проведено в межах окремого підрозділу представленого наукового дослідження – підрозділу 2.3.

Таким чином, системою нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід вважати сукупність нормативно-правових актів, які, перебуваючи в ієрархічних зв'язках залежно від їх юридичної сили, закріплюють обов'язкові для виконання правила поведінки задля здійснення врегулювання суспільних відносин у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. У складі цієї системи слід виокремлювати її структурні елементи – нормативно-правові акти, а також системотворчі зв'язки між ними – юридичну силу окремо взятого нормативно-правового акта. У такому разі система нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі може мати такий вигляд: 1) Конституція України; 2) міжнародні договори України; 3) кодифіковане законодавство (провідне місце посідають МК України та Податковий кодекс України), а також закони України, які, своєю чергою, можуть бути згруповані на: ті, що регулюють інформаційні відносини загалом; регулюють окрему, пов'язану з митною справою, сферу інформаційних правовідносин; визначають правовий статус і засади функціонування та використання окремих з інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; регулюють правовідносини щодо захисту інформації під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; 4) підзаконні нормативно-правові акти.

2.2. Міжнародні договори України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі

Однією з головних особливостей суспільних відносин у контексті використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є те, що вони виникають і розвиваються не лише в межах нашої держави, а й на міжнародній арені. Саме тому чільне місце в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі посідають міжнародні договори України. Відповідно до ст. 9 Основного Закону України, ці договори слід розглядати як складову національного законодавства [72]. Щодо цього питання цілком слушною є позиція В. О. Гергелійника, на думку якого міжнародні договори, як і всі інші норми права конкретної держави, мають органічно вписуватися в правову систему та не суперечити конституційним положенням [24, с. 104]. Наведене зумовлює необхідність проведення аналізу міжнародних договорів України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Характеристика місця міжнародних договорів України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі передбачає з'ясування сутності власне категорії «міжнародний договір». Так, порівняно з минулими епохами сфера дії норм міжнародного права значно розширилась у зв'язку з розвитком договірного регулювання міжнародних відносин. Проте, як зауважує Ю. Ю. Блажевич, міжнародний порядок продовжує бути особливою формою й засобом, що закріплює визнання відповідного типу поведінки держав як юридично обов'язкового правила взаємин між ними [11, с. 58–59]. Міжнародний договір, на відміну від міжнародного звичаю, – зрозуміліша форма угод, яка меншою мірою підлягає довільному тлумаченню, більшість

норм міжнародного права – це норми, сформульовані й узгоджені між державою в міжнародних договорах [28, с. 44].

Досліджувану дефініцію офіційно закріплено в положеннях Закону України «Про міжнародні договори України», який встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України. Відповідно до ст. 1 вищенаведеного нормативно-правового акта, міжнародний договір України – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [206].

З огляду на те, що міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [72], закономірною видається позиція Д. М. Величка, яку вчений обстоює в межах дослідження джерел міжнародно-правового регулювання праці. На думку науковця, якщо ж міжнародний договір відповідно до визначеної кожною окремою державою процедури проходить процес «перетворення», тобто імплементується в національне законодавство, то, безперечно, норми міжнародного договору є частиною національного законодавства. Таким чином, норми міжнародного договору стають правотворчими факторами, завдяки яким створюється нова норма права або ж взагалі саме право. Крім цього, національні норми, які містять за змістом адаптовані норми міжнародного договору, є тим об'єктом, у яке абстрагується право та в якому воно віднаходить свій зовнішній вияв, набуває відповідної оболонки [17, с. 119]. Аналіз наведеного вище законодавчо закріпленого визначення досліджуваної дефініції засвідчує, що назвою «міжнародний договір України» може бути позначена значна

кількість міжнародних правових актів, для них вона є узагальнюючою. Тому цілком слушною є позиція авторського колективу шеститомної юридичної енциклопедії, які підкреслюють, що в практиці міжнародно-договірних відносин немає чіткого критерію застосування різних найменувань міжнародних договорів. Це питання вирішують безпосередньо учасники того чи іншого міжнародно-правового акта. Найменування міжнародного договору не впливає на його юридичну силу [305, с. 168].

Також варте уваги те, що встановлення закріпленого в законодавстві визначення сутності категорії «міжнародний договір» відбувалося не у вітчизняному правовому полі. Дефініцію запозичили з міжнародної практики регулювання цієї сфери суспільних відносин. Так, з огляду на надзвичайно важливу роль договорів в історії міжнародних відносин, суб'єкти міжнародного права схвалили Віденську конвенцію про міжнародні договори від 23 травня 1969 року [20], положення якої наша держава визнала шляхом прийняття указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Віденської конвенції про право міжнародних договорів» від 14 квітня 1986 року [226]. Відповідно до положень цього міжнародного правового акта, міжнародний договір – це міжнародна угода, укладена між державами в письмовій формі та регульована міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування [20].

Проаналізувавши наведені вище дефініції, С. К. Могил дійшов висновку стосовно того, що міжнародний договір становить явно виражену угоду між державами чи іншими суб'єктами міжнародного права, укладену з питань, що мають для них спільний інтерес і покликану регулювати їхні взаємини шляхом визначення їхніх взаємних прав та обов'язків [109, с. 90]. Інші тлумачення категорії «міжнародний договір», обґрунтовані авторами публікацій у фахових наукових джерелах, є досить близькими до вищенаведених. Зокрема, сутність цієї категорії розкривають таким чином:

угода між державами, що зазначається зазвичай у письмовій формі з різних питань їхніх взаємовідносин у політичній, економічній, митній та інших сферах співробітництва, на ґрунті добровільності та сукупної рівності [29, с. 52]; угода між державами й іншими суб'єктами міжнародного права з питань, що становлять для них спільний інтерес, яка регулює їх відносини шляхом утворення взаємних прав та обов'язків [47, с. 189–190]; угода між державами чи іншими суб'єктами міжнародного права [119, с. 32]; угода двох або більше держав про встановлення, зміну чи припинення прав та обов'язків у різних відносинах між ними [10, с. 70]; угода в письмовій формі, яка регулюється міжнародним правом і укладена між двома чи кількома державами чи іншими суб'єктами міжнародного права, що володіють здатністю укладати [117, с. 52; 217, с. 71]; одне з основних джерел міжнародного права, угода між державами та/або іншими суб'єктами міжнародного права, що регулює їх взаємовідносини в певній сфері шляхом встановлення, зміни або припинення для її учасників прав та обов'язків згідно з основними принципами міжнародного права [15, с. 204–205]. Отже, аналіз наведених визначень засвідчує, що міжнародними договорами в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід вважати сукупність міжнародних правових актів, які були укладені та/або визнані обов'язковими у встановленому законодавством порядку Україною з іншими суб'єктами міжнародного права задля врегулювання зазначеної сфери суспільних відносин.

Дослідження місця міжнародних договорів України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, так само як й інших правових актів, слід здійснювати з урахуванням їх ієрархічних зв'язків. У вищенаведених висновках таким зв'язком ми визнали юридичну силу окремо взятого правового акта. Можна стверджувати, що за юридичною силою міжнародні договори в системі нормативно-правового регулювання

посідають наступне після Основного Закону України місце. Так, згідно з ч. 2 ст. 9 Конституції України, укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [72]. Водночас у ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» зазначено, що якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [206]. Подібні приписи наявні також в актах законодавства, на рівні яких безпосередньо здійснюється нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Наприклад, згідно із ст. 12 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 липня 1994 року, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, визначено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються норми міжнародного договору [198]. Аналогічні правила закріплено в ч. 3 ст. 1 Митного кодексу України [100]. Окрім цього, значення міжнародних договорів у системі нормативно-правового регулювання досліджуваної сфери суспільних відносин зумовлено тим, що під час здійснення митної справи наша держава має керуватися встановленою міжнародною практикою й правилами, які здебільшого закріплено в нормах міжнародного права. Отже, з вищевикладеного випливає, що міжнародні договори України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі за своєю юридичною силою посідають проміжне місце між Конституцією України й іншим чинним національним законодавством, що регулює вказану сферу суспільних відносин.

Нині наявна значна кількість міжнародних договорів України, які входять до складу системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Аналіз

їх усіх потребував би проведення низки комплексних наукових досліджень, а отже, проаналізуємо лише основні з них, ураховуючи назви окремо взятого міжнародного договору як структурного елементу системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Одним із головних видів міжнародних договорів, відповідно до положень яких здійснюється нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, слід вважати конвенції. Категорією «конвенція» послуговувалися ще в давні часи (від лат. *conventio* – договір, угода). У контексті сучасної юриспруденції термін «конвенція» використовують для позначення виду міжнародних договорів, які визначають, закріплюють взаємні права й обов'язки [306, с. 206]. Крім цього, у юридичній енциклопедичній літературі зазначають, що конвенція – це міжнародна багатостороння угода з питань міжнародного життя, яка потребує спеціального розгляду з встановленням відповідних процедур їх вирішення [132, с. 211; 265, с. 163]. Конвенції можуть бути двосторонніми та багатосторонніми, загальними й галузевими, глобальними та регіональними. Такі правові акти укладаються міжнародними організаціями, конференціями, нарадами тощо й вони є обов'язковими для виконання сторонами – учасниками відповідних конвенцій [306, с. 206].

Вивчаючи конвенції як структурні елементи системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, передусім слід розглянути Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [68]. Цей міжнародний правовий акт наша держава ратифікувала шляхом прийняття Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року [230]. Як зауважує М. І. Смокович, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод посідає особливе місце серед нормативно-правових

актів у галузі прав людини, оскільки передбачає унікальний інститут контролю за дотриманням державами її вимог – Європейський суд з прав людини [261, с. 153]. У такому разі значення наведеної Конвенції щодо здійснення нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі буде полягати в закріпленні додаткових гарантій захисту прав суб'єктів цих правовідносин. Задля цього було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року, який регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України, а також необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї та впровадженням в українське судочинство й адміністративну практику європейських стандартів прав людини [137]. Крім цього, положення вищенаведеного міжнародного правового акта закріплюють право кожного на свободу вираження поглядів, яке тісно пов'язане з інформаційними відносинами. Зокрема, це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати та передавати інформацію й ідеї без втручання органів державної влади та незалежно від кордонів. Однак реалізація цих свобод, з огляду на їхній зв'язок з обов'язками та відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в контексті забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, попередження заворушень чи злочинів, охорони здоров'я чи моралі, захисту репутації чи прав інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації або підтримання авторитету й незалежності суду [68]. Попри те, що в положеннях вищенаведеного міжнародного договору України безпосередньо не йдеться про використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, у ній закріплено важливі приписи щодо охорони й захисту основоположних прав і

свобод людини, окремі з яких знаходять свій вияв у межах інформаційних правовідносин, що суттєво впливає не лише на вітчизняне правове поле, а й на весь європейський простір.

Доцільно також виокремити низку конвенцій, дія яких спрямована на безпосереднє врегулювання суспільних відносин щодо здійснення митної справи, у тому числі використання під час її здійснення інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Так, Митну конвенцію про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП 1975 року (Конвенція МДП) від 14 листопада 1975 року було прийнято задля врегулювання міжнародних перевезення вантажів дорожніми транспортними засобами [97]. Наша держава долучилася до цієї Конвенції, визнавши обов'язковими її положення шляхом прийняття Закону України «Про участь України у Митній конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП 1975 року)» від 15 липня 1994 року [245]. Цим міжнародним правовим актом передбачено здійснення операцій МДП, що означає перевезення вантажу від митниці місця відправлення до митниці місця призначення з дотриманням так званої процедури МДП. У межах вказаної операції на кожен транспортний засіб або контейнер складають одну книжку МДП [32]. Книжка МДП (Carnet TIR) є документом митного транзиту, яку використовують для підтвердження існування міжнародної гарантії сплати митних податків на товари, що переміщуються відповідно до процедури МДП, у межах сум, встановлених національним законодавством і затверджених IRU, з урахуванням умов, передбачених Конвенцією МДП [95, с. 351]. Зазначимо, що в наведеному контексті категорію «IRU» вжито як скорочення від International Road Transport Union, тобто Міжнародний союз автомобільного транспорту (МСАТ), головна мета функціонування якого – захист інтересів галузі вантажного та пасажирського автомобільного транспорту, організація та сприяння міжнародному співробітництву в інтересах гармонійного та сталого розвитку світової економіки загалом [96, с. 133].

Відомості про проведене оформлення книжки МДП наповнюють відповідні інформаційні системи, які використовуються в митній справі. Зокрема, відповідно до листа Держмитслужби «Про надання роз'яснень щодо оформлення книжки МДП» від 30 липня 2004 року № 25/2-9-19/9485-ЕП, відомості про проведене оформлення книжки МДП у строк, що не перевищує одну добу з моменту оформлення, вносяться митницею до реєстру книжок МДП в ЄАІС Держмитслужби [208]. Більш детально порядок упровадження цієї інформаційної технології, використання в її межах інформаційних ресурсів регламентовано на рівні значної кількості адміністративних актів, прийнятих органами доходів і зборів України. Зважаючи на значну кількість таких актів та аспектів щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, що врегульовані ними, їх сутність і значення в системі нормативно-правового регулювання досліджуваної сфери правовідносин буде проаналізовано в наступному підрозділі представленої наукової праці.

Серед досліджуваної групи міжнародних правових актів як складових системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід назвати Конвенцію про тимчасове ввезення від 26 червня 1990 року, де визначено, що договірні сторони повідомляють необхідну інформацію одна одній, а митні формальності можуть здійснюватися з використанням технічних засобів обробки даних [71]. Наша держава визнала положення наведеного міжнародного правового акта шляхом прийняття Закону України «Про приєднання України до Конвенції про тимчасове ввезення» від 24 березня 2004 року [222]. Зазначений міжнародний правовий акт регламентує порядок застосування документів на тимчасове ввезення – книжки АТА й книжки CPD. Книжка АТА є документом на тимчасове ввезення, який використовують для тимчасового ввезення товарів, за винятком транспортних засобів. Натомість книжка CPD – це документ на тимчасове ввезення, який використовують для тимчасового ввезення транспортних

засобів [71]. Зазначимо, що АТА митні органи України приймають без особливих перешкод, оскільки гарантійні зобов'язання за цим документом виконує Торгово-промислова палата України. Що стосується використання книжки CPD, то, попри ратифікацію Україною наведеної Конвенції, нині спеціалізованої організації-гаранта за такими книжками в нашій державі немає, тому такі документи наші митні органи не видають та, відповідно, не приймають. З огляду на це, скористатися ними під час ввезення транспортного засобу в Україні фактично неможливо [268]. Таке становище негативно позначається на використанні інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Ще одним міжнародним правовим актом, що посідає чільне місце в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, є Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14 червня 1983 року, прийняття якої мало на меті спрощення збору, співставлення й аналізу статистичних даних, особливо щодо міжнародної торгівлі шляхом запровадження гармонізованої системи опису та кодування товарів, тобто номенклатури, що включає товарні позиції, субпозиції та пов'язані з ним цифрові коди, примітки до розділів, груп і товарних. Цим міжнародним правовим актом було запроваджено Гармонізовану систему опису та кодування товарів, яка становить Номенклатуру, що включає товарні позиції, субпозиції та пов'язані з ним цифрові коди, примітки до розділів, груп і субпозицій, а також основні правила класифікації для тлумачення Гармонізованої системи [103]. З метою забезпечення належного рівня участі України в міжнародних торговельно-економічних відносинах і наближення нормативно-правової бази України до системи загальновизнаних норм міжнародного права наша держава визнала положення наведеної Конвенції, зокрема було прийнято Указ Президента України «Про приєднання до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів» від 17 травня 2002 року № 466/2002 [220].

Слід констатувати, що зазначений міжнародний договір України суттєво вплинув на систему нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Зокрема, завдяки приєднанню до його положень було створено Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТ ЗЕД), визнано її структуру та класифікацію товарів. Відповідно до ст. 67 Митного кодексу України, УКТ ЗЕД складається на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів та затверджується законом про Митний тариф України. В УКТ ЗЕД товари систематизовано за розділами, групами, товарними позиціями, товарними підпозиціями, найменування і цифрові коди яких уніфіковано з Гармонізованою системою опису та кодування товарів. У ст. 68 вищенаведеного кодифікованого акта законодавства встановлено, що ведення УКТ ЗЕД передбачає: відстеження й облік змін і доповнень до Гармонізованої системи опису та кодування товарів, пояснень та інших рішень щодо її тлумачення, що приймаються Всесвітньою митною організацією; підготовку пропозицій щодо внесення змін до УКТ ЗЕД; деталізацію УКТ ЗЕД на національному рівні та введення додаткових одиниць виміру; забезпечення однакового застосування всіма органами доходів і зборів правил класифікації товарів; прийняття рішень щодо класифікації та кодування товарів в УКТ ЗЕД у складних випадках; розроблення пояснень і рекомендацій до УКТ ЗЕД та забезпечення їх опублікування; своєчасне ознайомлення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з рішеннями та інформацією (крім тих, що є конфіденційними) щодо питань класифікації товарів та про застосування УКТ ЗЕД; здійснення інших функцій, необхідних для ведення УКТ ЗЕД [100]. УКТ ЗЕД затверджено Законом України «Про Митний тариф України» від 19 вересня 2013 року [112].

Варта уваги також Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 року, дія якої спрямована на усунення розбіжностей у митних правилах і процедурах, що можуть

перешкоджати розвитку міжнародної торгівлі й інших видів міжнародного обміну [104]. Шляхом прийняття Закону України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у змінній редакції згідно з Додатком 1 до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» від 5 жовтня 2006 року [224], наша держава визнала положення вищенаведеного міжнародного правового акта, унаслідок чого передбачено використання системи управління ризиками під час митного контролю. Слід зазначити, що Всесвітня митна організація в Посібнику до Загального додатка до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур визначає управління ризиками як систематичне застосування процедур і практик управління, що забезпечують митну службу необхідною інформацією для вжиття заходів з переміщень чи вантажів, які становлять ризик. У чинному Митному кодексі ЄС управління ризиками визначено як систематичне виявлення ризиків і здійснення всіх заходів, необхідних для обмеження впливу ризику (implementation of all measures necessary for limiting exposure to risk). Ідеться про такі заходи, як збір даних та інформації, аналіз й оцінка ризиків, регулярний моніторинг та аналіз процесу і його результатів, заснованих на міжнародних, союзних (Європейського Співтовариства) і національних джерелах і стратегіях [112, с. 62]. Такі положення набули закріплення у вітчизняному законодавстві. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 337 МК України, контроль із застосуванням системи управління ризиками – це оцінка ризику шляхом аналізу (у тому числі з використанням інформаційних технологій) поданих документів у конкретному випадку переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України з метою обрання форм та обсягу митного контролю, достатніх для забезпечення додержання вимог законодавства України з питань державної митної справи [100].

Чільне місце в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній

справі серед досліджуваної групи міжнародних договорів України посідають ті, дія яких спрямована на врегулювання питань щодо здійснення взаємодопомоги. Так, Міжнародною конвенцією про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 року встановлено, що протидія порушенням митного законодавства може бути ефективнішою за умов співробітництва між митними адміністраціями, а також те, що зазначене співробітництво є однією з цілей Конвенції [102]. Положення вказаного нормативно-правового акта було визнано шляхом видання Указу Президента України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства та додатків I, II, III, V, VI, VII, VIII до неї» від 23 травня 2000 року № 699/2000 [223]. У Конвенції встановлено, що обмін інформацією між сторонами здійснюється безпосередньо через митні адміністрації. Причому їхні митні адміністрації визначають підрозділи або осіб, відповідальних за обмін інформацією, і повідомляють генеральному секретареві ради назви/імена й адреси таких підрозділів або осіб. Генеральний секретар надає цю інформацію іншим договірним сторонам [102].

До цієї групи міжнародних правових актів як структурних елементів системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів також слід віднести Міжнародну конвенцію про адміністративну взаємодопомогу у сфері митних відносин від 27 червня 2003 року, яка встановлює засади обміну інформацією, у тому числі в автоматичному режимі, задля правильного застосування митного законодавства, а також недопущення, розслідування та припинення митних правопорушень та убезпечення міжнародної системи постачання товарів. У Конвенції встановлено, що така інформація вноситься до захищеної централізованої автоматизованої інформаційної системи для митних цілей [101].

Дія окремих міжнародних договорів України спрямована на захист прав осіб у сфері приватного життя, забезпечення невторчання та захисту інформації особистісного характеру під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Так, з метою забезпечення на території відповідної держави дотримання прав та основоположних свобод людини, зокрема її права на недоторканність приватного життя, у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, що її стосуються було укладено Конвенцію про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 року. Відповідно до положень вищенаведеного міжнародного правового акта, автоматизована обробка включає такі операції, що здійснюються повністю або частково за допомогою автоматизованих засобів: зберігання даних, виконання логічних та/або арифметичних операцій із цими даними, їхню зміну, знищення, вибірку або поширення. Причому персональні дані, що піддаються автоматизованій обробці, повинні: отримуватися й оброблятися сумлінно та законно; зберігатися для визначених і законних цілей та не використовуватися в спосіб, не сумісний із цими цілями; бути адекватними, відповідними та ненадмірними стосовно цілей, для яких вони зберігаються; бути точними й у разі необхідності оновлюватися; зберігатись у формі, яка дає змогу ідентифікацію суб'єктів даних не довше, ніж це необхідно для мети, для якої такі дані зберігаються [67]. Україна визнала положення цього міжнародного правового акта шляхом прийняття Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних» від 6 липня 2010 року [229].

Крім вищезазначених, з-поміж конвенцій як міжнародних договорів України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід

назвати такі: Конвенція про створення Ради Митного Співробітництва від 15 грудня 1950 року [70], яку було визнано постановою Верховної Ради України «Про приєднання України до Конвенції про створення Ради Митного Співробітництва 1950 року» від 19 червня 1992 року [221]; Митна конвенція, що стосується контейнерів, 1972 року від 2 грудня 1972 року [99], яка визнана Україною шляхом видання указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про ратифікацію Митної конвенції, що стосується контейнерів, 1972 року» від 26 липня 1976 року [231]; Митна конвенція про тимчасове ввезення приватних дорожніх перевізних засобів від 4 червня 1954 року [98]; Конвенція про процедуру міжнародного митного транзиту під час перевезення вантажів залізничним транспортом із застосуванням накладної УМВС від 9 лютого 2006 року [69]; Міжнародна конвенція щодо співробітництва у галузі безпеки аеронавігації «Євроконтроль» від 13 грудня 1960 року [105], яку Україна визнала прийнявши Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції щодо співробітництва у галузі безпеки аеронавігації «Євроконтроль» від 26 листопада 2003 [225] тощо.

Отже, конвенція є однією з основних форм міжнародного договору України як структурного елементу системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Причому, крім конвенцій, у контексті міжнародних договорів України, якими регулюється досліджувана сфера суспільних відносин, слід розглядати міжнародні угоди.

Авторський колектив енциклопедичного юридичного словника стверджує, що в міжнародному праві угодою позначають найменування міжнародного договору. У міжнародній практиці цей термін зазвичай тлумачать як міждержавні акти, що підписуються від імені уряду та не підлягають ратифікації. Такими актами врегульовано найрізноманітніші відносини економічного, політичного, соціально-культурного, науково-технічного характеру. Водночас можуть укладати й міжнародні угоди, які

підлягають ратифікації [15, с. 912]. Досліджуючи особливості техніко-юридичних методів узгодження національного та міжнародного права, І. Шутак стверджує, що з точки зору суб'єктів внутрішньодержавного права ратифікована міжнародна угода – це нормативний акт, що має у внутрішньодержавній сфері юридичну силу, рівну силі того акта, яким він ратифікований, тобто силу закону [303, с. 97].

Так, чільне місце в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі посідає Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) від 30 жовтня 1947 року, згідно з якою відносини у сфері торгівлі й економічної діяльності мають бути спрямовані на підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості та постійного зростання реального доходу й ефективного попиту, повне використання світових ресурсів і розширення виробництва й обміну товарів [22]. Цю міжнародну угоду було укладено задля відновлення економіки після Другої світової війни. Упродовж майже 50 років цей документ фактично виконував функції, які нині здійснює міжнародна організація – СОТ [95, с. 149] (англ. – *World Trade Organization*, або WTO). Причому міжнародними правовими підвалинами заснування СОТ стало прийняття Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року від 15 квітня 1994 року (ГАТТ 1994), яка складалася з ГАТТ 1947 та низки інших міжнародних домовленостей [23]. Як зауважує С. І. Денисенко, під час дослідження міжнародно-правових стандартів спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі, практично всі митні питання щодо спрощення та гармонізації митних процедур, якими займається СОТ, урегульовані саме ГАТТ 1994 року [35, с. 117]. Крім цього, прийняття наведених міжнародних актів вважають найважливішим кроком на шляху становлення єдиної митної вартості товарів.

Угоду про заснування СОТ було прийнято 15 квітня 1994 року [278], а 5 лютого 2008 року в м. Женеві підписали Протокол про вступ України до СОТ [249], який ратифіковано шляхом прийняття Закону України «Про

ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» від 10 квітня 2008 року [233]. Як зауважує О. П. Гребельник у підручнику «Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності», вступ України до СОТ об'єктивно спонукає її до максимально можливої реалізації міжнародних норм і принципів оцінки товарів з митними цілями, їх облік у нормативних документах з митної вартості й у практичній роботі митних органів. Формування українських законодавчих норм про митну вартість на основі міжнародних принципів є важливою умовою забезпечення ефективної інтеграції економіки України до світогосподарських зв'язків, якісно новим етапом у розвитку національного митного законодавства [29, с. 275]

Окрім наведених міжнародних договорів України, серед угод як структурних елементів системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід назвати такі: Угода про передвідвантажувальну інспекцію від 15 квітня 1994 року [280]; Угода про технічні бар'єри в торгівлі від 15 квітня 1994 року [286]; Угода про технічні бар'єри в зоні вільної торгівлі від 20 червня 2000 року [285]; Угода про Правила визначення походження товарів країн, що розвиваються, при наданні тарифних преференцій у межах Загальної системи преференцій від 12 квітня 1996 року [282]; Європейська Угода про міжнародне перевезення небезпечних вантажів внутрішніми водними шляхами від 26 травня 2000 року [46]; Угода про процедури ліцензування імпорту від 15 квітня 2004 року [283]; Угода про правила визначення походження від 15 квітня 1994 року [281]; Угода про захисні заходи від 15 квітня 1994 року [279]; Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 року [287] тощо.

Таким чином, міжнародні договори України слід розглядати як одні з провідних структурних елементів системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. У такому разі їхню сутність можна представити як сукупність міжнародних правових актів, які були укладені та/або визнані

обов'язковими у встановленому законодавством порядку Україною з іншими суб'єктами міжнародного права задля врегулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі [52].

Значення міжнародних договорів України як структурних елементів системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі зумовлено тим, що їхня дія спрямована на: 1) встановлення міжнародних засад здійснення митної справи, використання в її межах інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; 2) урегулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі за окремо взятим напрямом або декількома спорідненими напрямами; 3) визначення правових стандартів, зокрема обміну інформацією між сторонами таких відносин. Роль міжнародних договорів України щодо здійснення ними нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі складно переоцінити, оскільки саме на їхньому рівні закріплено визнані світовою практикою стандарти цієї діяльності. З огляду на це, усе інше вітчизняне законодавство, що регламентує досліджувану сферу суспільних відносин, повинно якомога оптимальніше бути пристосованим до таких міжнародних стандартів.

2.3. Підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі

Найбільш детально особливості, підстави й порядок використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі регламентовано на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Порівняно з іншими структурними елементами системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних

ресурсів у митній справі, зазначені правові акти є найбільш численними, оскільки їх приймає значна кількість уповноважених державою суб'єктів. Такі акти різняться як за своєю формою, так і за юридичною силою. Зокрема, з цього приводу цілком слушно було зауважено, що підзаконні акти значно різняться між собою, мають істотні особливості за змістом і за юридичною силою [293, с. 50]. Тому сукупність таких підзаконних актів можна розглядати як підсистему, що входить до системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Так само, як систему нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, аналіз зазначеної вище підсистеми, що входить до її складу, слід проводити як з урахуванням окремого взятого її елементу – підзаконного нормативно-правового акта, так і системотворчого зв'язку – юридичної сили такого акта. Причому вихідною точкою вирішення поставленого наукового питання слід вважати з'ясування сутності категорії «підзаконний акт».

Слід зазначити, що підзаконний нормативний акт – поняття збірне. Воно охоплює різні правові приписи – від актів вищих представницьких органів, Президента, Уряду до актів місцевих органів влади й управління. Водночас усім цим актам притаманна одна спільна властивість – підзаконність [60, с. 233; 267, с. 333–334]. Аналіз семантичного сенсу слова «підзаконний» вказує на те, що ним позначають те, що доповнює закон уточненнями, посиланнями, умовами [16, с. 953]. Визнання акта підзаконним передбачає те, що він ґрунтується на законі та не суперечить йому. Таке розуміння сутності підзаконного акта наводить Г. О. Христова, на думку якої ідеться про юридичний акт компетентного органу, який заснований на законі та не суперечить йому [293, с. 50].

Авторський колектив сучасної правової енциклопедії наводить більш детальне визначення підзаконних актів: акти, що прийняті компетентними органами державної влади чи вповноваженими державою іншими суб'єктами

на підставі закону, відповідно до закону й у порядку його виконання [265, с. 240]. У цьому контексті, окрім уточнення та розширення суб'єктів, які видають підзаконні акти, вдало підкреслено те, що ці акти видають у межах виконання відповідного закону. Як цілком слушно було зауважено з цього приводу, підзаконні нормативно-правові акти видають на виконання певних законодавчих положень і слугують засобами повсякденної управлінської діяльності щодо реалізації відповідними суб'єктами своїх завдань і функцій [60, с. 233; 84, с. 55]. З огляду на це, більш вдалою видається позиція О. Ф. Скаун, яку вчена наводить у підручнику «Теорія держави і права». На її думку, підзаконний нормативно-правовий акт – це нормативний акт, що видається на основі закону, відповідно до закону та спрямований на його виконання шляхом конкретизації законодавчих приписів або встановлення первинних норм [259, с. 477–478].

Говорячи про місце підзаконних актів у системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, слід наголосити на особливості їх юридичної сили. Так, В. Гончаров зауважує, що юридична сила притаманна одновидовим джерелам права та визначає пріоритет їх застосування на випадок колізії. Саме в такому значенні говорять про вищу юридичну силу закону стосовно підзаконного нормативно-правового акта [26, с. 130]. Причому підзаконні нормативно-правові акти різняться за своєю юридичною силою, що залежить від становища органів держави, які видають ці акти, їх компетенції, а також характеру та призначення власне актів [259, с. 477]. На думку О. О. Майданник, у процесі реалізації виконавчою владою актів законодавчої влади виникає потреба в змістовій, часовій, адресній та іншій конкретизації цих актів. Тому виконавча влада наділена повноваженнями здійснювати підзаконне нормативно-правове регулювання суспільних відносин [85, с. 223]. Водночас Р. Я. Демків переконує, що належне підзаконне нормативно-правове регулювання, яке незаконно не зачіпає законодавчу сферу (у її вузькому значенні), має без жодних сумнівів підтримуватися

державою [34, с. 151]. Акцентуючи на значенні підзаконних нормативно-правових актів, В. Б. Пчелін зазначає, що межі закону не дають змогу повною мірою передбачити весь комплекс ситуацій, що підлягають правовій регламентації. У зв'язку з цим на законодавчому рівні передбачено можливість самостійного регулювання суспільних відносин органами виконавчої влади, що дає змогу, наприклад, оперативно визначати компетенцію різних державних органів, права й обов'язки їхніх посадових осіб і службовців [253, с. 18–19]. Це зумовлено тим, що процедура прийняття та набрання чинності підзаконним нормативно-правовим актом є набагато простішою, аніж та, яка застосовується в законодавчому процесі.

Схожу позицію обстоює О. Ю. Гулягін, на думку якого підзаконні нормативні акти здатні (порівняно із законами) забезпечувати більш оперативне реагування на динаміку потреб правового регулювання, яка з об'єктивною необхідністю передбачає наявність у системі засобів нормативно-правового регулювання не лише законодавчих, а й підзаконних актів. Саме завдяки виданню останніх органи та посадові особи виконавчої влади можуть досягати адекватного обліку змін, що відбуваються у сфері управління [32, с. 14]. Таким чином, підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі у більш оперативний (порівняно із законом) спосіб здійснює правовий вплив на цю сферу суспільних відносин. Проте в такому разі виявляється недолік вказаного рівня нормативно-правового регулювання окреслених відносин. Ідеться про те, що часті зміни підзаконних актів, їх значна кількість негативно впливає на стабільність регулювання таких відносин. Часто положення окремих підзаконних актів суперечать одне одному, що не сприяє уніфікації законодавства.

Вказівка на те, що акт є підзаконним, не означає його меншу юридичну обов'язковість. Такий акт наділений необхідною юридичною силою, яка, однак, не має такої загальності й верховенства, як це властиво законам. Водночас підзаконний нормативно-правовий акт посідає чільне місце в усій

системі правового регулювання, оскільки забезпечує виконання законів шляхом конкретизованого, деталізованого, нормативного регулювання всього комплексу суспільних відносин. Підзаконність нормативно-правових актів означає відповідність їх не лише законам, а й іншим актам, що мають більш високу юридичну силу. Акт нижчої державної інстанції має перебувати не лише «під законом», а й «під нормативними актами всіх вищих державних органів, яким він покликаний відповідати» [259, с. 477–478]. Підзаконні акти наділені меншою юридичною силою та не здатні протистояти їм. Ефективне регулювання суспільних відносин наявне тоді, коли загальні інтереси узгоджуються з індивідуальними. Підзаконні акти, власне, призначені конкретизувати основні, принципіві положення законів відповідно до своєрідності різних індивідуальних інтересів [60, с. 233; 295, с. 244].

Аналіз наведених положень засвідчує, що підзаконному нормативно-правовому акту притаманні такі ознаки: його приймає уповноважений державою орган; він володіє меншою, порівняно із законом, юридичною силою; юридична сила окремо взятого підзаконного нормативно-правового акта відносно іншого визначається залежно від компетенції суб'єкта, який його прийняв; він регулює зазвичай вузьку або споріднену сферу суспільних відносин, тобто має міжгалузевий чи галузевий характер; його приймають на виконання акта більшої юридичної сили задля деталізації, уточнення, розвитку його положень. З огляду на це, розглядати підзаконні нормативно-правові акти в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід з урахуванням не лише того, що їхня юридична сила є меншою за закон, а й того, що вони за такою силою різняться між собою. Тобто безпосередньо в підсистемі підзаконного нормативно-правового регулювання досліджуваних відносин виявляються ієрархічні зв'язки, зумовлені юридичною силою її структурних елементів – підзаконних нормативно-правових актів.

Здійснюючи аналіз підзаконного рівня нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, окремих актів, за допомогою яких здійснюється регулюючий вплив на ці суспільні відносини, передусім слід назвати акти голови держави. Відповідно до ст. 102 Конституції України, Президент України є головою держави та виступає від її імені. Причому, як встановлено в ст. 106 вищенаведеного нормативно-правового акта, на основі та на виконання Конституції і законів України Президент видає укази й розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України [72]. Як цілком слушно зауважує авторський колектив підручника «Адміністративне право», акти Президента України як глави держави видаються з метою врегулювання суспільних відносин з питань, які Конституцією та законами України віднесені до його компетенції або з якихось причин не врегульовані законами. Тому правові акти Президента України не завжди є прямим наслідком прийнятих законів, їх конкретизацією та розвитком, що характерно для нормативно-правових актів органів виконавчої влади. Значну кількість актів Президента України присвячено питанням організації управління, статусу органів управління, різних ланок їх системи [3, с. 16].

Так, порядок підготовки та внесення на розгляд глави держави проектів актів Президента України визначено в Положенні «Про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України», затвердженому Указом Президента України від 15 листопада 2006 року № 970/2006. Аналіз приписів вищенаведеного нормативно-правового акта засвідчує, що актами Президента України є його розпорядження й укази. Причому розпорядженнями Президента України зазвичай оформлюються рішення організаційно-розпорядчого характеру. Натомість укази – це здебільшого рішення, які містять принаймні одне з положень, що розраховане на багаторазову дію, тобто має нормативний характер [217]. Саме тому, розглядаючи акти Президента України як структурний елемент системи

нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, слід зважати на таку форму їх видання, як указ [48].

На думку О. П. Васильченко, указ Президента є юридичним актом глави держави, що містить загальнообов'язкові правила поведінки, спрямований на регулювання широкого кола суспільних відносин, розрахований на постійну, тривалу дію та спрямований на невизначене коло суб'єктів. За своєю юридичною силою та характером укази є актами прямої дії та мають однакову юридичну силу на всій території України. Причому головною їх особливістю є те, що з точки зору формально-юридичної, як і у фактичному аспекті, вони є актами виконавчо-розпорядчого, а не законодавчого чи будь-якого іншого державного органу. Саме тому за своїми юридичними властивостями укази Президента України належать до категорії не законодавчих, а виконавчих підзаконних актів [14, с. 112–113].

На сьогодні можна виокремити значну кількість указів Президента України, дія яких спрямована на врегулювання суспільних відносин як у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, так і в споріднених сферах – інформаційних відносин загалом, захисту інформації, здійснення та розвитку окремих з аспектів митної справи тощо. Серед таких актів слід назвати ті, положення яких спрямовані на врегулювання інформаційних відносин, запровадження новітніх інформаційних технологій. Зокрема, Указ Президента України «Про забезпечення умов для впровадження сучасних інформаційних технологій» від 23 липня 2014 року № 613/2014 було прийнято задля вдосконалення державного регулювання інформаційної сфери, створення економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, упровадження новітніх технологій у зазначеній сфері, формування повноцінного інформаційного суспільства, забезпечення широкого доступу населення до глобальної мережі Інтернет, модернізації систем зв'язку оборонного комплексу України, залучення додаткових надходжень до

Державного бюджету України [154]. Указом Президента України «Про забезпечення умов для впровадження системи рухомого (мобільного) зв'язку четвертого покоління» від 21 липня 2015 року № 445/2015 Кабінету Міністрів України було доручено розробити (за участю Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, інших заінтересованих державних органів) та затвердити план заходів на 2015–2017 роки щодо впровадження в Україні в 2017 році системи рухомого (мобільного) зв'язку четвертого покоління [153].

Положення окремих з Указів Президента України спрямовані на забезпечення реалізації реформування державних інституцій, у тому числі тих, що функціонують з приводу використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Так, Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 затверджено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», яка передбачає впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід нашої держави на провідні позиції у світі. Задля цього рух уперед має здійснюватися за векторами розвитку, безпеки, відповідальності й гордості. У межах таких векторів передбачено реалізувати 62 реформи та програми розвитку держави. Водночас передбачено реформування державної митної справи та інтеграцію в митну спільноту ЄС [239]. Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» від 1 серпня 2002 року № 683/2002 передбачено створення додаткових умов для реалізації конституційних прав громадян на інформацію. Положення цього нормативно-правового акта спрямовані на підвищення відповідальності зберігачів інформації за достовірність цієї інформації, неправомірну відмову в наданні інформації, додержання інших вимог законодавства щодо доступу до інформації [145].

Дія окремих з правових актів Президента України передбачає забезпечення впровадження у вітчизняне законодавство положень міжнародних правових актів, якими здійснюється нормативно-правове

регулювання суспільних відносин з приводу використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Прикладом таких актів слугують укази Президента України: «Про приєднання до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів» від 17 травня 2002 року № 466/2002 [220], «Про Концепцію трансформації митного тарифу України на 1996–2005 роки відповідно до системи ГАТТ/СОТ» від 6 квітня 1996 року № 255/96 [205], «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства та додатків I, II, III, V, VI, VII, VIII до неї» від 23 травня 2000 року № 699/2000 [223].

Окремі з таких актів спрямовані на визначення правового статусу суб'єктів інформаційних відносин. Зокрема, Указом Президента України від 7 червня 2016 року № 242/2016 затверджено Положення «Про Національний координаційний центр кібербезпеки». Серед основних завдань Національного координаційного центру кібербезпеки у вищенаведеному нормативно-правовому акті визначено: здійснення аналізу кібербезпеки, результатів проведення огляду національної системи кібербезпеки, стану виконання вимог законодавства щодо кіберзахисту державних електронних інформаційних ресурсів; прогнозування та виявлення потенційних і реальних загроз у сфері кібербезпеки України; визначення національних інтересів України у сфері кібербезпеки, пріоритетних напрямів, концептуальних підходів до формування та реалізації державної політики щодо безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства та держави; й багато інших аспектів, пов'язаних із забезпеченням кібербезпеки під час використання уповноваженими державою суб'єктами відповідних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів [209]. Указом Президента України від 23 листопада 2011 року № 1067/2011 затверджено Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації. Відповідно до його приписів,

зазначена комісія є органом державного регулювання у сфері телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом і надання послуг поштового зв'язку. У визначеній сфері цей суб'єкт інформаційних відносин здійснює повноваження органу ліцензування, дозвільного органу, регуляторного органу й органу державного нагляду (контролю) [210].

За допомогою видання указів Президента України здійснюється нормативно-правова регламентація використання окремих з інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, у тому числі під час здійснення митної справи. Як приклад слід навести Указ Президента України «Про дипломатичний та службовий паспорти України» від 12 травня 2015 року № 264/2015, яким регламентовано особливості використання таких інформаційних технологій та інформаційних ресурсів як Єдиний державний демографічний реєстр. Зокрема, встановлено, що Головний обчислювальний центр зазначеної інформаційної системи проводить автоматизовану перевірку, накопичення та збереження відомостей, одержаних від відомчої інформаційної системи Міністерства закордонних справ України, установлює їх унікальність, формує набори даних для виготовлення дипломатичного або службового паспорта та передає їх Державному центру персоналізації документів, який здійснює персоналізацію дипломатичного або службового паспорта та вносить до безконтактного електронного носія інформацію, що міститься на сторінці даних службового паспорта, біометричні параметри особи, а також дані про забезпечення захисту інформації [144].

Слід зауважити, що при Президентові України функціонує такий орган, як Рада національної безпеки і оборони України. Так, згідно з положеннями Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року, Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Серед функцій Ради національної безпеки і оборони України вищенаведений нормативно-

правовий акт називає такі: внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки й оборони; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки й оборони в мирний час; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки й оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [228]. Задля виконання наведених вище функцій Рада національної безпеки і оборони України приймає підзаконні нормативно-правові акти, дія окремих з яких направлена й на врегулювання суспільних відносин у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Причому такі акти вводяться в дію та затверджуються шляхом прийняття указів Президента України. Прикладом слугує рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації» від 26 грудня 2016 року [155], уведене в дію Указом Президента України від 13 лютого 2017 року № 32/2017 [235]. У зазначеному нормативно-правовому акті передбачено забезпечити протягом року створення та розгортання національної телекомунікаційної мережі, а також підключення до неї інформаційно-телекомунікаційних систем органів державної влади, інших державних органів, підприємств, установ та організацій державної форми власності [155]. У подальшому, розглянувши комплекс проблем у сфері забезпечення кібербезпеки, пов'язаних з наслідками здійснених останнім часом масованих кібератак на державні електронні інформаційні ресурси та об'єкти критичної інфраструктури, Рада національної безпеки і оборони України прийняла рішення «Про стан виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації”, уведеного в дію Указом Президента України від 13 лютого 2017 року № 32» від 10 липня 2017 року [237], яке введено в дію Указом Президента України від 30 серпня 2017 року

№ 254/2017 [234], у якому наголошується на необхідності вжиття заходів щодо створення Національного центру оперативно-технічного управління мережами телекомунікацій України та забезпечення його функціонування [237].

Отже, підзаконні нормативно-правові акти Президента України є важливим структурним елементом системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Завдяки їм уможливорюється підзаконне нормативно-правове регулювання вкрай важливих аспектів цих правовідносин: забезпечення реалізації реформування державних інституцій; упровадження у вітчизняне законодавство положень міжнародних правових актів; визначення правового статусу суб'єктів інформаційних відносин; регламентація використання окремих з інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; забезпечення захисту інформації в інформаційних системах тощо.

Наступним суб'єктом, уповноваженим здійснювати підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, є Кабінет Міністрів України, який, відповідно до ст. 113 Конституції України, є вищим органом у системі органів виконавчої влади [72]. Правовий статус цього органу державної влади визначено на рівні Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року. У ст. 49 вказаного нормативно-правового акта зазначено, що Кабінет Міністрів України на основі й на виконання Конституції та законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, видає обов'язкові для виконання акти – постанови й розпорядження [203]. Сутність розпоряджень Кабінету Міністрів України науковці пояснюють як правові акти вищого органу в системі органів виконавчої влади України, які видаються в межах його компетенції й колегіальним шляхом оформлюють рішення з оперативних, організаційно-розпорядчих та

інших поточних питань його керівництва [270, с. 63]. На думку А. В. Макаренка, розпорядженнями Кабінету Міністрів України слід вважати керівні вказівки, які вирішують поточні питання, мають вужчий і конкретніший зміст. Вони, на відміну від постанов, зазвичай мають індивідуальний характер [86, с. 94]. Наведемо деякі з вищенаведених правових актів, які стосуються сфери використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1017-р схвалено Експортну стратегію України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки. Цим актом передбачено План завдань і заходів, спрямованих на реалізацію положень зазначеної Стратегії, окремі з яких пов'язані з удосконаленням використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі: підготовка та затвердження нормативно-правових актів з питань впровадження електронного «єдиного вікна» для всіх процедур митного оформлення товарів; уведення в дію та забезпечення функціонування електронної системи обміну інформацією про митне оформлення за принципом «єдиного вікна»; розроблення та забезпечення функціонування веб-порталу з надання послуг з митного оформлення товарів; забезпечення ефективної взаємодії електронних баз даних з питань оформлення перетину кордону товарів; здійснення аналізу наявних митних та інших вимог, які застосовуються Державною фіскальною службою й іншими контролюючими органами до експортерів, щодо можливості їх спрощення з метою вдосконалення процедур митного оформлення товарів тощо [240]. Окрім цього, розпорядженням Кабінету Міністрів України «Деякі питання реформування державного управління України» від 24 червня 2016 року № 474-р було схвалено Стратегію реформування державного управління України на 2016–2020 роки [42], а розпорядженням від 27 грудня 2017 року № 1013-р – Концепцію оптимізації системи центральних органів виконавчої влади [241]. Аналіз положень наведених актів Кабінету Міністрів України

засвідчує, що ними визначаються організаційно-розпорядчі заходи та вирішуються інші поточні питання, що відповідає й законодавчо закріпленій сутності вказаних актів. На їх рівні не встановлено нові правила поведінки, що поширюються на невизначене або визначене загальними рисами коло суб'єктів, ці документи лише закріплюють певні орієнтовні напрями розвитку окремої сфери, у тому числі використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Інакше кажучи, вони не мають нормативного характеру, а тому не можуть бути включені до системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Зовсім інакшою виглядає ситуація з постановами Кабінету Міністрів України, сутність яких у фахових джерелах розкривають як правові акти вищого органу в системі органів виконавчої влади України, які видаються в межах його компетенції, з питань нормативного характеру, а також інших питань державного управління найбільш важливого чи загального значення, колегіально і з дотриманням визначеної в законодавстві процедури, на основі та на виконання Конституції і законів України, постанов Верховної Ради України, актів Президента України, а також відповідно до чинних декретів Кабінету Міністрів України [270, с. 63]. Крім цього, безпосередньо в Законі України «Про Кабінет Міністрів України» прямо вказано, що постанови цього органу мають нормативний характер (ч. 2 ст. 49) [203]. Тобто постанови Кабінету Міністрів України цілком можна розглядати як структурні елементи системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Так, правовий статус основних суб'єктів правовідносин у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі визначено низкою постанов, а саме: Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 375 затверджено Положення про Міністерство фінансів України [171]; Постановою Кабінету Міністрів

України від 21 травня 2014 року № 236 – Положення про Державну фіскальну службу України [143]; Постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 року № 411 – Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України [168] тощо.

На рівні постанов Кабінету Міністрів України врегульовано окремі з аспектів взаємодії суб'єктів правовідносин у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 року № 606 затверджено Положення про електронну взаємодію державних електронних інформаційних ресурсів, а також Перелік пріоритетних державних електронних інформаційних ресурсів для запровадження електронної взаємодії. У цьому нормативно-правовому акті встановлено, що система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів призначена для автоматизації та технологічного забезпечення обміну електронними даними між суб'єктами владних повноважень з державних електронних інформаційних ресурсів під час надання адміністративних послуг та здійснення інших повноважень відповідно до покладених на них завдань шляхом використання сервіс-орієнтованої архітектури, що є інтерфейсами прикладного програмування доступу до державних електронних інформаційних ресурсів, побудованими згідно з єдиними вимогами, а також шляхом використання єдиних форматів, протоколів, довідників, шаблонів і класифікаторів [36]. Окрім цього, слід назвати постанову Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2002 року № 1772, якою затверджено Порядок взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних і телекомунікаційних системах, яку було прийнято задля підвищення рівня захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних і телекомунікаційних системах [175].

Забезпечуючи підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній

справі, Кабінет Міністрів України видав низку підзаконних актів, якими запроваджено здійснення контрольних заходів у цій сфері суспільних відносин. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2017 року № 484 затверджено Положення про міжвідомчу робочу групу з проведення незалежного аудиту баз даних та інформаційних ресурсів, що використовуються Державною фіскальною службою, а також Порядок здійснення контролю, у тому числі моніторингу Міністерством фінансів адміністрування Державною фіскальною службою баз даних та інформаційних ресурсів, що використовуються для адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів [227]. Окрім цього, постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2005 року № 688 затверджено Положення про Реєстр інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління. З положень цього нормативно-правового акта випливає, що вказаний Реєстр становить інформаційну систему, призначену для накопичення, обліку, оброблення та зберігання відомостей про склад, структуру, розміщення, умови функціонування, призначення, стан захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, що містять державні електронні інформаційні ресурси або плануються для цього, органів виконавчої влади, а також підприємств, установ та організацій, які належать до сфери їх управління [173].

Також підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України забезпечують регулювання суспільних відносин у сфері захисту інформації, інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Прикладом таких нормативно-правових актів може слугувати Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2006 року № 273, якою затверджено Правила забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, які визначають загальні вимоги та організаційні засади забезпечення захисту державних інформаційних

ресурсів або інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах [190]. Постановою Кабінету Міністрів від 8 жовтня 1997 року № 1126 затверджено Концепцію технічного захисту інформації, де визначено засади державної політики у сфері захисту інформації інженерно-технічними заходами. У цьому нормативно-правовому акті встановлено, що технічний захист інформації є складовою забезпечення національної безпеки України, передбачає діяльність, спрямовану на забезпечення інженерно-технічними заходами порядку доступу, цілісності та доступності (унеможливлення блокування) інформації з обмеженим доступом, а також цілісності та доступності відкритої інформації, важливої для особи, суспільства й держави [165].

Окрема група постанов Кабінету Міністрів України на підзаконному нормативно-правовому рівні визначає правові засади функціонування (використання, створення, формування, наповнення, підключення тощо) інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, що наявні як під час здійснення митної справи, так і в споріднених суспільних відносинах. Серед підзаконних нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України вказаної групи доцільно виокремити такі, як:

– Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 травня 2016 року № 299, якою затверджено Положення про Єдину державну інформаційну систему у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також перелік інформаційних ресурсів баз даних Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню

тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Як встановлено вищенаведеним нормативно-правовим актом, зазначена Єдина система – це організаційно-технічна система, яка з використанням технічних і програмних засобів реалізує технології збирання й обробки інформації державних інформаційних ресурсів, необхідної для проведення комплексного аналізу інформації про фінансові операції, виявлення фактів маскування незаконного походження доходів та механізму їх легалізації, запобігання відмиванню (легалізації) таких доходів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [37];

– Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну комп'ютеризовану систему моніторингу сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» від 25 серпня 2004 року № 1113, якою затверджено Програму створення державної комп'ютеризованої системи моніторингу сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), а також Положення про державну комп'ютеризовану систему моніторингу сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Відповідно до наведеного нормативно-правового акта органи доходів і зборів відповідальні за наявність інформаційних матеріалів у державній комп'ютеризованій системі моніторингу сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) щодо: електронних копій вантажних митних декларацій; відомостей про податкові векселі; відомостей про суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які порушували митне законодавство [141];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року, якою затверджено Порядок формування інформаційно-телекомунікаційних систем суб'єктів критичної інфраструктури України. У цьому нормативно-правовому акті встановлено, що критична інфраструктура – сукупність об'єктів інфраструктури держави, які є найбільш важливими для економіки та промисловості, функціонування суспільства і безпеки населення та виведення з ладу або руйнування яких може мати вплив на національну безпеку й оборону, природне середовище, призвести до значних фінансових

збитків та людських жертв. Причому до об'єктів критичної інфраструктури включено інформаційні технології та комунікації (електронні комунікації) [189];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 року № 646, якою затверджено Порядок створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб [188];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року, якою затверджено Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства [172];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2017 року № 784, якою затверджено Порядок ведення Єдиного державного демографічного реєстру та надання з нього інформації, взаємодії між уповноваженими суб'єктами, а також здійснення ідентифікації та верифікації [174];

– Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації міжвідомчого обміну інформацією в Національній системі конфіденційного зв'язку» від 14 травня 2015 року № 303, якою затверджено Положення «Про структуру Національної системи конфіденційного зв'язку та умови її використання для забезпечення безпеки обміну інформацією». У цьому акті встановлено, що Національна система конфіденційного зв'язку (далі – НСКЗ) базується на власних спеціальних телекомунікаційних системах (мережах) і комплексах технічних засобів, використовує ресурси телекомунікаційної мережі спеціального призначення та в разі потреби ресурси телекомунікаційних мереж загального користування. Причому система НСКЗ складається з таких відокремлених інформаційно-телекомунікаційних систем (мереж) спеціального зв'язку: спеціальна транспортна мережа НСКЗ; спеціальні інформаційно-телекомунікаційні системи (мережі) суб'єктів НСКЗ; спеціальна мережа мобільного зв'язку НСКЗ; спеціальна інформаційно-телекомунікаційна система захищеного відеоконференцзв'язку

НСКЗ; система захищеного електронного документообігу НСКЗ; система захищеного доступу державних органів до Інтернету НСКЗ [40];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2002 року № 5226, якою затверджено Порядок підключення до глобальних мереж передачі даних, зокрема визначено процедуру підключення органів виконавчої влади, інших державних органів, підприємств, установ та організацій, які одержують, обробляють, поширюють і зберігають інформацію, що є об'єктом державної власності й охороняється згідно із законодавством, до глобальних мереж передачі даних [184].

Отже, постанови Кабінету Міністрів України становлять значну частку підзаконних актів, які належать до складу системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. На відміну від актів Президента України, підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України мають менш загальний характер і здійснюють регулювання суспільних відносин щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів за більш конкретними напрямками. Серед таких напрямів можна виокремити: визначення правового статусу більшості з суб'єктів правовідносин щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; встановлення правових засад взаємодії суб'єктів таких правовідносин; визначення правових засад контролю за використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; встановлення правових засад функціонування (використання, створення, формування, наповнення, підключення тощо) інформаційних технологій та інформаційних ресурсів як під час здійснення митної справи, так і в споріднених суспільних відносинах; забезпечення захисту інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Остання група правових актів, за допомогою яких здійснюється підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, представлена тими,

що приймають центральні органи виконавчої влади. Правовий статус цих суб'єктів встановлено на рівні Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року. Аналіз положень вказаного нормативно-правового акта засвідчує, що центральні органи виконавчої влади утворюються як міністерства й інші центральні органи виконавчої влади. Останні залежно від функцій, що переважають у їх діяльності, створюються як служби, інспекції й агентства. Окрім цього, можна виокремити й низку центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом [246]. Повний перелік центральних органів виконавчої влади, схеми спрямування й координації їхньої діяльності визначено в постанові Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014 року № 442. Аналіз положень зазначеного нормативно-правового акта дає змогу стверджувати, що в системі центральних органів виконавчої влади на сьогодні функціонує 18 міністерств і 48 інших центральних органів виконавчої влади, більшість з яких утворено як служби [212]. Аналіз ролі кожного з названих суб'єктів, а також тих, які безпосередньо стосуються здійснення підзаконного нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, вимагало б від нас проведення не одного комплексного наукового дослідження, а отже, увагу зацентруємо лише на нормативно-правових актах основного з таких суб'єктів. Ідеться про ДФС України.

Правовий статус ДФС України визначено в Положенні про Державну фіскальну службу України, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 року № 236. Відповідно до його приписів, ця служба є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування,

державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску [143]. Задля здійснення підзаконного нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі цей орган влади приймає так звані відомчі правові акти. У підручнику «Теорія держави і права» О. Ф. Скакун зауважує, що в загальному значенні відомчі акти слід розглядати як підзаконні нормативні акти, які приймаються в межах компетенції відповідного центрального органу виконавчої влади й містять похідні норми, що розкривають і деталізують первинні норми, приймаються на їх підставі, націлені на їх виконання [260, с. 337].

Говорячи про відомчі акти ДФС України, слід вказати, що основною їх формою буде наказ. Авторський колектив шеститомної юридичної енциклопедії зауважує, що наказ за своєю юридичною природою є нормативним актом управління, який містить у собі норми права, що регулюють відповідні суспільні відносини, а також є актом застосування норми права [307, с. 33]. У цьому контексті слід зауважити, що ДФС України, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної фіскальної служби» від 21 травня 2014 року № 160, було утворено шляхом реорганізації Міністерства доходів і зборів України [244]. Водночас, згідно з Указом Президента України «Про Міністерство доходів і зборів України» від 18 березня 2013 року № 141/2013, Міністерство доходів і зборів України є правонаступником Державної податкової служби України та Держмитслужби [207]. Отже, аналіз наказів ДФС України, якими здійснюється підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, має бути здійснений з урахуванням чинних правових актів органів влади, правонаступником яких є ДФС України. У такому разі ці акти можуть бути зведені до єдиної групи – підзаконних нормативно-правових актів органів доходів і зборів.

Так, саме на рівні підзаконних нормативно-правових актів органів доходів і зборів визначено й найбільш деталізовано підстави та порядок використання інформаційних технологій та інформаційних відносин у митній справі. Зокрема, одним з основних нормативно-правових актів, за допомогою якого здійснюється підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, є наказ Держмитслужби від 4 листопада 2010 року № 1341, яким затверджено Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби. У вказаному підзаконному нормативно-правовому акті визначено: понятійний апарат, що використовується в цій сфері суспільних відносин; завдання й основні функції ЄАІС; структуру ЄАІС; зміст структурних елементів ЄАІС, їх завдань і функцій; засади забезпечення безпеки інформації в ЄАІС; підґрунтя інформаційної взаємодії, доступу до інформаційних ресурсів ЄАІС, а також обміну інформації в її межах і з зовнішніми користувачами; строки зберігання інформації тощо [169]. Також серед підзаконних актів окресленої групи слід виокремити: наказ Міністерства доходів і зборів України від 14 червня 2013 року, яким затверджено Інформаційні картки адміністративних послуг, окремі з яких використовуються в межах інформаційних відносин під час здійснення митної справи [163]; наказ Держмитслужби від 20 лютого 2012 року № 116, яким затверджено Порядок організації та розповсюдження електронного цифрового підпису в митній службі України, де визначено вимоги до організації та розповсюдження електронного цифрового підпису на базі послуг Центру сертифікації ключів Держмитслужби Департаменту митних інформаційних технологій та статистики Держмитслужби [183]; наказ ДФС України від 16 січня 2017 року № 24, яким затверджено Інструкцію про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, у ДФС України та її територіальних органах, яка визначила єдині вимоги до ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших

матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, зібрану під час провадження оперативно-розшукової діяльності, та іншу службову інформацію, у ДФС України та її територіальних органах [161]; наказ Держмитслужби «Про створення програмно-інформаційного комплексу “Підприємства, що здійснюють діяльність у сфері державної митної справи”» від 10 грудня 2012 року № 708, що має на меті забезпечення ведення Реєстру митних брокерів, Реєстру магазинів безмитної торгівлі, Реєстру митних складів, Реєстру вільних митних зон, Реєстру складів тимчасового зберігання, Реєстру вантажних митних комплексів [238]; наказ ДФС України від 27 листопада 2014 року № 333, яким затверджено Інструкцію з діловодства в Державній фіскальній службі України [160].

У межах взаємодії суб'єктів правовідносин у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі за участю органів доходів і зборів приймають спільні підзаконні нормативно-правові акти, наприклад: спільний наказ Держмитслужби й Адміністрації Державної прикордонної служби України від 13 грудня 2010 року № 1466/958, яким затверджено Порядок обміну відкритою статистичною й аналітичною інформацією між Державною митною службою України й Адміністрацією Державної прикордонної служби України з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, зброї, боєприпасів і вибухових речовин через державний кордон України [180]; Спільний наказ Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Держмитслужби від 23 березня 2009 року № 124/936/139/199/250, яким затверджено Інструкцію про порядок організації обміну інформацією між структурними підрозділами Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України, Державної прикордонної служби України, Держмитслужби в діяльності з виявлення та припинення корупційних діянь в правоохоронних органах [162]; Спільний

наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України, Держмитслужби, Державної податкової адміністрації України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства праці та соціальної політики України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України від 3 квітня 2008 року № 284/287/214/150/64/175/266/75, яким затверджено Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон [170].

Окрему групу становлять підзаконні нормативно-правові акти, що визначають і деталізують правовий статус суб'єктів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, а саме:

- наказ Держмитслужби від 5 березня 2012 року № 148, яким затверджено Примірне положення про відділ митних інформаційних технологій регіональної митниці, митниці, яке визначає його правовий статус, а саме його компетенцію (завдання, функції, права), організаційну структуру та відповідальність [193];

- наказ Держмитслужби від 11 січня 2012 року № 25, яким затверджено Примірне положення про відділ організації митного контролю регіональної митниці, митниці, що визначає правовий статус відділу організації митного контролю регіональної митниці, митниці [195];

- наказ Держмитслужби від 18 липня 2008 року № 794, яким затверджено Примірне положення про підрозділ митного оформлення регіональної митниці, митниці, яке визначає організаційно-правовий статус підрозділу митного оформлення регіональної митниці, митниці [196];

- наказ Держмитслужби від 11 січня 2012 року № 25, яким затверджено Примірне положення про відділ митних платежів регіональної митниці, митниці. Встановлено, що відділ митних платежів – це структурний підрозділ регіональної митниці, митниці, діяльність якого пов'язана з виконанням завдань щодо здійснення моніторингу митного оформлення

товарів у частині забезпечення контролю за своєчасністю, достовірністю та правильністю нарахування митних платежів, погашенням податкових зобов'язань і податкового боргу за цими платежами, контролю за правильністю визначення країни походження, митної вартості, класифікації товарів, а також контролю за надходженням коштів на відповідні рахунки митниці й своєчасністю розрахунків з держбюджетом за митними платежами та здійсненням верифікації сертифікатів про походження товарів з України [194];

– наказ Державної фіскальної служби України від 12 липня 2017 року № 475, яким затверджено Порядок надання інформаційних послуг Контакт-центром ДФС. У цьому акті встановлено, що Контакт-центр ДФС – це підрозділ у структурі Інформаційно-довідкового департаменту ДФС, який забезпечує надання інформаційних послуг абонентам шляхом обробки їх вхідних звернень, що надходять засобами телекомунікації. Під час реалізації завдань, покладених на Контакт-центр, Інформаційно-довідниковий департамент ДФС України взаємодіє з митницями ДФС України й надає фізичним та юридичним особам інформаційно-довідникові послуги з питань митної справи [179].

Ще одну групу підзаконних нормативно-правових актів становлять ті, дія яких спрямована на забезпечення захисту інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі: наказ Держмитслужби від 5 січня 2005 року № 5, яким затверджено Порядок організації захисту інформації під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів із застосуванням вантажної митної декларації, яка містить інформацію з обмеженим доступом, що є власністю держави [181]; наказ Держмитслужби від 12 червня 2000 року № 336, яким затверджено Порядок проведення фотозйомок та аудіо-, відеозапису роботи митних органів, що було прийнято задля вдосконалення взаємовідносин митних органів України та їх посадових осіб з іншими органами виконавчої влади, підприємствами й громадянами в галузі інформаційних відносин [186]; наказ

Держмитслужби від 26 травня 2003 року № 354, яким затверджено Порядок здійснення контрольних заходів Оперативною митницею й форми документів реагування, що прийнято задля посилення захисту економічних інтересів України, удосконалення механізму митного контролю, митного оформлення товарів, інших предметів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, і боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил [176].

Також слід зазначити й підзаконні нормативно-правові акти, положення яких регламентують окремі з аспектів вдосконалення використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі:

– наказ Держмитслужби від 29 березня 2012 року № 191, яким затверджено Концепцію інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Держмитслужби України. Ця Концепція визначає мету, основні завдання та пріоритетні заходи з інтегрування системоутворюючих компонентів технічних і спеціальних засобів митного контролю з автоматизованими системами митного оформлення Держмитслужби України, а також принципи побудови такої інтегрованої автоматизованої системи й етапи її створення, основні положення з формування її інформаційно-телекомунікаційного та спеціального технічного забезпечення для цілей митного оформлення та контролю, а також створення передумов для подальшого її інтегрування зі створюваною комплексною системою моніторингу митного оформлення та контролю ЄАІС Держмитслужби України [204];

– наказ Держмитслужби від 20 квітня 2006 року № 307, яким затверджено Порядок побудови й модернізації комп'ютерних мереж у митних органах, спеціалізованих митних установах, організаціях та їх підрозділах, який визначив необхідні процедури під час: створення комп'ютерних мереж у новозбудованих будівлях митних органів (установ) та

їх підрозділів; створення комп'ютерних мереж у будівлях, які здаються після проведення капітального ремонту; створення комп'ютерних мереж із середньою та великою кількістю робочих місць у будівлях, які використовуються митними органами (установами) чи їх підрозділами; створення комп'ютерних мереж з незначною кількістю робочих місць у будівлях, якими користуються митні органи (установи) чи їх підрозділи; модернізації комп'ютерних мереж у митних органах (установах) та їх підрозділах [185];

– наказ ДФС України від 30 грудня 2014 року № 410, яким затверджено Порядок організації наукових досліджень та науково-технічних розробок у Державній фіскальній службі України [182].

Таким чином, підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів становить діяльність уповноважених суб'єктів з видання підзаконних нормативно-правових актів, які приймають на основі та на виконання законів України, слугують засобом їх деталізації в частині здійснення правової регламентації зазначеної сфери суспільних відносин. Підзаконні нормативно-правові акти є найбільш чисельними структурними елементами системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Ураховуючи їх чисельність, а також те, що вони перебувають між собою в ієрархічному зв'язку залежно від юридичної сили, їхню сукупність цілком можна розглядати як підсистему, що входить до складу зазначеної вище системи нормативно-правового регулювання. Основними суб'єктами, уповноваженими шляхом видання відповідного правового акта здійснювати підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, є: Президент України; Кабінет Міністрів України; центральні органи виконавчої влади, чільне місце серед яких посідають органи доходів і зборів.

Висновки до розділу 2

Акцентовано увагу на тому, що Конституція України посідає чільне місце в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Усі інші нормативно-правові акти як структурні елементи зазначеної системи слід приймати на основі та на виконання Основного Закону України, деталізуючи та продовжуючи окремі з її положень.

Доведено, що нестабільність кодифікованого законодавства, на рівні якого здійснюють нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, його хаотичність і складність, відсильний характер більшості норм, негативно позначаються на ефективності його застосування у вказаній сфері суспільного життя.

Встановлено, що наявність значної кількості законів України, якими врегульовано використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі негативно позначається на ефективності їх використання суб'єктами правозастосовної практики, що зумовлено декількома факторами: значною кількістю законодавчих положень, що потребують урахування в практичній діяльності; наявністю суперечностей і неузгоджень між положеннями окремих нормативно-правових актів цієї групи; частими змінами в законодавчому полі, які суб'єкти цих правовідносин мають відслідкувати й урахувати у своїй діяльності, тощо.

Обґрунтовано необхідність розроблення та прийняття єдиного нормативно-правового акта, положення якого врегульовували б сферу інформаційних відносин, у тому числі комплексно визначали правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Системою нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі

запропоновано вважати сукупність нормативно-правових актів, які, перебуваючи в ієрархічних зв'язках залежності від їхньої юридичної сили, закріплюють обов'язкові для виконання правила поведінки задля здійснення врегулювання суспільних відносин у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

У складі системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі виокремлено її структурні елементи – нормативно-правові акти, а також системотворчі зв'язки між ними – юридичну силу окремо взятого нормативно-правового акта.

Доведено, що систему нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі можна представити таким чином: 1) Конституція України; 2) міжнародні договори України; 3) кодифіковане законодавство (чільне місце посідають Митний кодекс України та Податковий кодекс України), а також закони України, які доцільно розподілити на такі, що: регулюють інформаційні відносини загалом; регулюють окрему, пов'язану із митною справою, сферу інформаційних правовідносин; визначають правовий статус і засади функціонування та використання окремих з інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; регулюють правовідносини щодо захисту інформації під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; 4) підзаконні нормативно-правові акти.

Міжнародними договорами в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі запропоновано вважати сукупність міжнародних правових актів, які були укладені та/або визнані обов'язковими в установленому законодавством порядку Україною з іншими суб'єктами міжнародного права з метою врегулювання зазначеної сфери суспільних відносин.

Обґрунтовано позицію, відповідно до якої під час здійснення митної справи наша держава має керуватися встановленою міжнародною практикою й правилами, які здебільшого закріплено в нормах міжнародного права. З вищевикладеного випливає, що міжнародні договори України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі за своєю юридичною силою посідають проміжне місце між Конституцією України й іншим чинним національним законодавством, що регулює вказану сферу суспільних відносин.

Розкрито значення міжнародних договорів України як структурних елементів системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, яке полягає в тому, що їхня дія спрямована на: 1) встановлення міжнародних засад здійснення митної справи та використання в її межах інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; 2) урегулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі за окремо взятим напрямом або декількома спорідненими напрямами; 3) визначення правових стандартів, зокрема обміну інформацією між сторонами таких відносин.

Наголошено, що роль міжнародних договорів України щодо здійснення ними нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі складно переоцінити, оскільки саме на їхньому рівні закріплено визнані світовою практикою стандарти цієї діяльності. З огляду на це, усе інше вітчизняне законодавство, що регламентує досліджувану сферу суспільних відносин, повинно якомога оптимальніше бути пристосованим до таких міжнародних стандартів..

Наведено переваги та основні недоліки підзаконного регулювання суспільних відносин у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, у зв'язку з чим акцентовано увагу на тому, що підзаконне нормативно-правове регулювання більш оперативне (порівняно із

законом) здійснює правовий вплив на цю сферу суспільних відносин, однак часті зміни підзаконних актів, їх значна кількість негативно позначаються на стабільності регулювання таких відносин. Проте в такому разі виявляється недолік вказаного рівня нормативно-правового регулювання окреслених відносин. Ідеться про те, що часті зміни підзаконних актів, їх значна кількість негативно впливає на стабільність регулювання таких відносин. Часто положення окремих підзаконних актів суперечать одне одному, що не сприяє уніфікації законодавства.

Систематизовано ознаки підзаконного нормативно-правового акта: його приймає уповноважений державою орган; він володіє меншою, порівняно із законом, юридичною силою; юридична сила окремо взятого підзаконного нормативно-правового акта відносно іншого визначається залежно від компетенції суб'єкта, який його прийняв; він регулює зазвичай вузьку або споріднену сферу суспільних відносин, тобто має міжгалузевий чи галузевий характер; його приймають на виконання акта більшої юридичної сили задля деталізації, уточнення, розвитку його положень.

Виявлено, що підзаконні нормативно-правові акти Президента України є важливим структурним елементом системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. Завдяки їм уможлиблюється підзаконне нормативно-правове регулювання вкрай важливих аспектів цих правовідносин: забезпечення реалізації реформування державних інституцій; упровадження у вітчизняне законодавство положень міжнародних правових актів; визначення правового статусу суб'єктів інформаційних відносин; регламентація використання окремих з інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; забезпечення захисту інформації в інформаційних системах тощо.

З'ясовано, що постанови Кабінету Міністрів України становлять значну частку підзаконних актів, які належать до складу системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій

та інформаційних ресурсів у митній справі. На відміну від актів Президента України, підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України мають менш загальний характер і здійснюють регулювання суспільних відносин щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів за більш конкретними напрямками.

Окреслено напрями регулювання суспільних відносин щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів постановами Кабінету Міністрів України, а саме: визначення правового статусу більшості суб'єктів правовідносин щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; встановлення правових засад взаємодії суб'єктів таких правовідносин; визначення правових засад контролю за використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; встановлення правових засад функціонування (використання, створення, формування, наповнення, підключення тощо) інформаційних технологій та інформаційних ресурсів як під час здійснення митної справи, так і в споріднених суспільних відносинах; забезпечення захисту інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Визначено, що підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів становить діяльність уповноважених суб'єктів з видання підзаконних нормативно-правових актів, які приймають на основі та на виконання законів України, слугують засобом їх деталізації в частині здійснення правової регламентації зазначеної сфери суспільних відносин. Основними суб'єктами, уповноваженими шляхом видання відповідного правового акта здійснювати підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, є: Президент України; Кабінет Міністрів України; центральні органи виконавчої влади, чільне місце серед яких посідають органи доходів і зборів.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У ДЕРЖАВНІЙ МИТНІЙ СПРАВІ

3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі й можливості його впровадження в Україні

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі слід вважати можливість імплементації до діяльності вітчизняних суб'єктів цих правовідносин зарубіжного досвіду провідних країн світу. Вивчення цього досвіду буде корисним як з точки зору виявлення позитивних аспектів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі, так і з огляду на виявлення прорахунків у такій діяльності, що дасть змогу компетентним вітчизняним суб'єктам їх уникнути.

Так, досліджуючи досвід зарубіжних країн щодо здійснення інформаційного забезпечення митного оформлення товарів і транспортних засобів, Є. О. Лебедева цілком слушно зауважує, що митні служби різних країн світу постійно прагнуть до вдосконалення та оптимізації здійснення митної справи. Дослідниця наголошує, що метою такого пошуку здебільшого є спрощення митних процедур, прискорення товарообігу та збільшення пасажиропотоку через митний кордон, створення сприятливого клімату для міжнародної торгівлі, бізнесу, зменшення ресурсних і часових витрат на проведення митного контролю, митного оформлення тощо. Тому під час запровадження інформаційних митних технологій в Україні слід ураховувати досвід інших розвинутих країн і запроваджувати виключно такі електронні системи, які будуть пристосовані до співпраці з уже наявними електронними

системами країн-партнерів. Це питання актуалізується в контексті європейської інтеграції України [82, с. 48–49].

Крім цього, цілком слушною слід визнати позицію авторського колективу монографічного дослідження «Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика», на думку якого закордонні митні адміністрації використовують сучасні технології в процесі митного контролю, що відповідає міжнародним стандартам у сфері ризик-менеджменту та рекомендаціям Всесвітньої митної організації. Така діяльність спрямована на: розвиток партнерських відносин між митницею та бізнесом, унаслідок чого значно зменшуються митні бар'єри; використання максимально спрощених процедур сумлінних учасників зовнішньоекономічної діяльності, що сприяє швидкому та своєчасному надходженню митних платежів до державного бюджету. Учені констатують, що запорукою підвищення ефективності роботи митних органів України є врахування досвіду розвинутих країн [288, с. 242].

Аналіз наведених позицій засвідчує, що зарубіжні країни завдяки використанню сучасних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів оптимізують здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що сприяє підвищенню пропускної здатності митних кордонів, налагодженню партнерських відносин із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, забезпечує збільшення грошових надходжень від проведення митних операцій. У сукупності наведені позиції вказують на важливість і доцільність запровадження сучасних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державну митну справу, що не може відбуватися поза належним фінансовим забезпеченням діяльності суб'єктів цих правовідносин.

Проаналізувавши досвід Сполучених Штатів Америки (далі – США), можна зазначити, що основним суб'єктом використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є Митно-прикордонна служба США (U.S. Customs & Border protection). Ця служба є одним з

агентств, що входить до складу Міністерства внутрішньої безпеки США (U.S. Department of Homeland Security), що включає ще 21 відомство. Загалом бюджет вищенаведеного відомства становить 13,6 млрд доларів США на рік. Причому митні органи США забезпечують надходження до федерального бюджету на суму близько 30 млрд доларів США (становить менш ніж 1 % загальної дохідної частини, яка дорівнює майже 4 трлн доларів США) [256, с. 6]. Самостійною складовою використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі США є досить розвинена система управління ризиками, процес становлення якої тривав близько 20 років, а обсяги фінансування становили понад 3 млрд доларів США. З огляду на зазначене, ці заходи виявилися досить результативними – понад 20 млн партій товарів. Такий обсяг був би неможливим без використання автоматизованої системи митного оформлення й митного контролю, а також без створеної на її базі системи управління й аналізу ризиками [288, с. 270].

Свого часу застосування сучасних інструментів митного контролю потребувало від США широкомасштабної відкритої інтеграції інформаційних систем митниці з інформаційними системами інших міністерств і відомств, із силовими структурами інших країн. Зокрема, на початку 1980-х років США, як і більшість розвинених країн світу, були вимушені перейти від індивідуальних обчислювальних засобів і локальних мереж до створення корпоративних інформаційних систем управління. Причому в США однією з перших автоматизованих систем стала автоматизована комерційна система митниці ACS (Automated Commercial System, або ACS), яку вперше було запроваджено 1984 року. Як зауважує авторський колектив двотомної митної енциклопедії, ACS – велика та складна система з понад 380 млн записів в інформаційній базі, яка обслуговує близько 1200 торгових користувачів, чотири країни (крім США), 40 інших агентств як в інтерактивному, так і в пакетному режимі. Підкомпоненти ACS інтегрують на рівні єдиних баз даних. Файли системи щомісяця поповнюються записами в кількості понад

500 тис. Водночас 3 млн уже наявних записів потребують щоденної модифікації [95, с. 319].

Окремим етапом розвитку й удосконалення технічного оснащення діяльності зі здійснення митної справи в США слід вважати прийняття 1993 року Закону про модернізацію митної служби США та розроблення програми, розрахованої на п'ятирічний термін реалізації. До розроблення програми й планів було залучено керівників митної служби, митних чиновників різних рівнів – усіх тих, хто має втілювати в життя положення цих документів. Завдання розробленої програми узгодили всі структурні підрозділи митної служби. Ідею модернізації підтримали світове торговельно-співтовариство й інші федеральні агентства. Вони взяли активну участь в опрацюванні низки напрямів, узгодженні стратегій плану. Головною ланкою в організаційно-технічному забезпеченні досягнення цілей модернізації вважали комплексний підхід до розвитку автоматизованих систем і технологій. У цьому контексті митна служба США спирається на досить розвинуту інформаційну інфраструктуру. Більшість експлуатованих систем було модернізовано: удосконалено технічну базу; їхні функції та можливості – розширено; розроблено та впроваджено нові інформаційні системи [298]. Нині митниці США отримують та обробляють в електронний спосіб 95 % декларацій [95, с. 319].

Слід зауважити, що свого часу досвід використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів США було запозичено з Японії. У цій країні механізм проходження митних формальностей ґрунтується на автоматизованій системі обробки відомостей, необхідних для митних цілей (NACCS – Nippon Automated Cargo and Port Consolidated System), яка поділяється на повітряну (air-NACCS) і морську (sea-NACCS). Ця автоматизована комп'ютерна система пов'язує митні служби й учасників зовнішньоекономічної діяльності [302, с. 103]. Декларант має зі свого робочого комп'ютера ввести дані про найменування товару, країну походження, контрактну вартість, вартість транспортування й інші необхідні

відомості. Після цього система відповідно до чинних ставок митних платежів, курсів валют визначає загальну суму, що підлягає сплаті за ввезений товар, і заносить отримані дані в пам'ять. Далі заявник, отримавши результати розрахунків, має змогу повторно їх перевірити, зокрема встановити правильність заповненої заявки (декларації), після чого вже подає команду на виконання [82, с. 50; 121, с. 80].

Розглядаючи досвід використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів східних країн світу, не можна оминати увагою таку країну, як Китай. Тут система інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є доволі розвинутою, що зумовлено її статусом як одного з найбільших експортерів товару у світі. Так, за допомогою таких інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, як Data Warehouse, OLAP, Web, Business Intelligence, Data Mining, митні органи Китаю розробили загальну базу даних і модуль прикладних програм для управління ризиками, що стало основою для реорганізації наявної системи дисперсійного аналізу й реалізації повного обміну інформацією та результатами управління. Було впроваджено інтелектуальну систему визначення та відбору ризиків, яка виявляє їх під час митного оформлення, і систему виміру довіри до суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, що призначена для управління ними [288, с. 274].

Досвід наведених зарубіжних країн засвідчує, що запровадження сучасних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є досить тривалим процесом, що має супроводжуватися декількома взаємопов'язаними чинникам: встановленням нормативно-правової бази функціонування таких технологій і ресурсів; розробленням програм і планів їх реалізації щодо модернізації інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; належним фінансовим забезпеченням цих процесів. На жаль, на сьогодні в нашій державі жоден з названих вище чинників не реалізовано належним чином.

У ЄС, вступити до якого прагне наша держава, у межах здійснення митної справи успішно функціонують чисельні автоматизовані інформаційні технології та інформаційні ресурси. Так, 2009 року в ЄС було запроваджено системи контролю імпорту (Import Control System, або ICS), експорту (Export Control System, або ECS) і транзиту (New Customs Transit System, або NCTS). Крім цього, для реалізації заходів безпеки створено автоматизовану систему EORI (система реєстрації та ідентифікації суб'єктів господарювання). Суб'єкти, що входять до системи, отримують можливість власної ідентифікації за допомогою присвоєння їм єдиного номера, унікального для кожної особи. Номер EORI дійсний на всій території ЄС. Ці електронні системи призначені для того, щоб збільшити безпеку руху товарів і захищеність міжнародної торгівлі, зробити митне оформлення більш ефективним, а також зменшити адміністративні витрати [82, с. 51].

Прагнення вступити до ЄС вимагає від України пристосування вітчизняних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, які використовуються в митній справі, до вищенаведених, що слід вважати окремим напрямом їх удосконалення. Уже сьогодні треба визначати й упроваджувати алгоритми імплементації наведених систем до тих, що функціонують у ЄС. Така діяльність, окрім здійснення належного фінансування та проведення відповідних технічних операцій, вимагає також розроблення та прийняття її нормативно-правової основи.

Слід зауважити, що наявність у ЄС загалом власних інформаційних систем та інформаційних ресурсів, що використовуються під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, не означає, що відповідними технологіями та ресурсами не володіють країни, які входять до його складу. Зокрема, у Німеччині система управління ризиками в митній службі, передусім, спрямована на автоматичне оцінювання ризику з використанням даних, що мають на меті мінімізувати податкові ризики несплати платежів до державного бюджету. Окрім централізованого аналізу ризиків, існує й децентралізована оцінка учасника

зовнішньоекономічної діяльності (Dezentrale Beteligenbewertung або DEBBI). Вищенаведене оцінювання суттєво впливає на обробку інформації про нового учасника торгівлі. Водночас така робота може додатково сформувати вказівки для побудови профілю ризику [288, с. 262–263]. Отже, у зазначеній країні управління використанням інформаційними технологіями та інформаційними ресурсами в митній справі не лише зосереджено на централізованому рівні, а й активно здійснюється в децентралізований спосіб, що, на нашу думку, сприяє вдосконаленню таких процесів, унаслідок максимального й оперативного врахування інтересів усіх заінтересованих сторін.

У Нідерландах, що є одним із засновників ЄС, найголовнішими виявами використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі стали сучасні автоматизовані системи управління ризиками й попереднього інформування про переміщення товарів. Так, попереднє інформування здійснюється за так званим принципом «one stop shop», завдяки якому визначають час і місце проведення спільних контрольних заходів. Причому координатором є митниця. Попередня інформація про переміщення є доступною для всіх правоохоронних агенцій, які здійснюють контроль у пунктах пропуску. Якщо в проведенні заходів контролю стосовно, наприклад, певного контейнера, зацікавлені декілька правоохоронних служб, то вони координують проведення таких заходів. Завдяки системі попереднього інформування на момент прибуття товарів у пункт пропуску, митний орган уже оцінив ризик і визначив, які форми контролю, у яких обсягах і до яких товарів він застосовуватиме. Наприклад, якщо до митного органу надійшла інформація про намір ввезення товарів, що, за результатами оцінки ризиків митним органом, не можуть бути пропущені на територію ЄС, то про це повідомляють відправникові. У випадку з контейнерами, що переміщуються морем, інформація має бути надана за 24 год до початку завантаження в порт відправлення. Таким чином, за умов неможливості

ввезення сторона відправлення не буде завантажувати ці товари на судно й нести невинуватені витрати [288, с. 249–250].

В Україні нині активно впроваджують діяльність щодо здійснення митного контролю із застосуванням принципу «єдиного вікна». Вважаємо, що реалізація цього принципу суб'єктами митного контролю також має враховувати наведені можливості застосування системи управління ризиками, використовуючи зазначені вище механізми попереднього інформування. Такі процеси повинні відбуватися за умов максимальної взаємодії всіх зацікавлених суб'єктів: безпосередньо осіб, які переміщують товар; органів доходів і зборів; інших суб'єктів, уповноважених здійснювати відповідні види державного контролю під час митного оформлення. Причому слід зауважити, що в багатьох країнах світу функції з перевірки дозвільних документів на окремі категорії товарів, які переміщуються через митний кордон, а також здійснення радіологічного контролю товарів і транспортних засобів виконують митні органи [135]. З огляду на важливість цього аспекту, особливості взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі буде проаналізовано в межах окремого підрозділу (3.2) представленого наукового дослідження.

Досліджуючи досвід Нідерландів щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, слід зазначити, що в процесі визначення, аналізу й оцінки ризиків застосовується комбінована система управління ризиками. Програма (PRIZMA) в автоматизованому режимі, відповідно до внесених до неї профілів ризику, відносить декларації до червоного, жовтого або білого списку. Товари, що потрапили до червоного списку, підлягають фізичному контролю; до білого – не підлягають жодним контрольним заходам з боку митних органів. З товарами, які включено до жовтого списку, проводять роботу митні експерти Центрів митного контролю [288, с. 250]. Вважаємо, що подібний досвід варто впровадити в практику використання інформаційних технологій та

інформаційних ресурсів органами доходів і зборів. Розпочати варто із формування «білого списку», до якого зарахувати осіб, які мають бездоганну репутацію й протягом значного часу жодного разу не зазнавали нарікань під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів.

Розглядаючи досвід використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі такої країни, як Франція, слід зазначити, що головним суб'єктом цих відносин є Генеральна дирекція митниць і непрямих податків (*Direction generale des douanes et droits indirects, DGDDI*), яка підпорядкована Міністерству державних рахунків і виконує три основні завдання: боротьба з шахрайством, підтримка економічної діяльності та сприяння оподаткування. Причому DGDDI забезпечує щороку близько 13 % суми державних доходів і робить певні внески, як і її європейські колеги, у фінансування бюджету ЄС [256, с. 8].

Звісно, досягнення таких високих показників було б неможливим без використання цієї країною сучасних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, активну розробку й упровадження яких розпочали наприкінці 1980-х років. Унаслідок цього було створено інформаційну систему SOFIX. Зазначена інформаційна система реалізує такі функціональні принципи митниці: ведення маніфестів (загального документа на товар, що переміщується одним транспортним засобом); декларування товарів на імпорт та експорт; формування інформації, необхідної для складання декларації; управління митними складами; автоматичний підрахунок зборів і мит; ведення товарної номенклатури; ведення тарифного регулювання для кожної позиції товарної номенклатури; ведення й актуалізація таблиць нормативно-довідкової інформації [95, с. 319].

Із приводу вищенаведеного слід зазначити, що в Туреччині, яка так само, як і наша держава, докладає значних зусиль щодо набуття повноправного членства в ЄС, система SOFIX пройшла успішну адаптацію. Такі процеси відбулися на основі комплексної підтримки європейських

держав, тому вона має високий рівень упровадження в митну політику країни. У цій державі вищенаведена інформаційна система дає змогу користувачам: провести віддалене митне оформлення товарів; прискорити оформлення товарів; переглядати митні правила та ціни експорту й імпорту; знати вимоги до митного оформлення, ставки, суми мит та інших податків [113, с. 192]. Окрім цього, інформаційна система SOFIX забезпечує автоматизовану обробку: зведених відомостей; операцій митних складів; декларацій; способів урегулювання прав та обов'язків митних органів [80, с. 126].

В Італії, реалізуючи державну митну політику, уповноважені суб'єкти використовують інформаційну систему AIDA (Автоматизована інтегрована система митниць і акцизних товарів). Вищенаведена інформаційна система зорієнтована на прискорення процесів митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, покращення обслуговування учасників зовнішньоекономічної діяльності, упровадження методів прискорення митних платежів. У межах функціонування інформаційної системи AIDA досягається виконання таких завдань: упровадження електронних документів і електронного цифрового підпису в документообіг митного оформлення; розширення об'ємів автоматичної перевірки обмежень заборон, введених національним законодавством і законодавством ЄС; збільшення алгоритмічної потужності системи аналізу ризиків, зокрема в частині обробки інформації митних служб інших держав; розвиток системи сплати митних зборів за рахунок взаємозв'язку з банківськими системами та використання банківських можливостей; інформаційна взаємодія з учасниками зовнішньоекономічної діяльності для впровадження автоматичного відстеження руху вантажів на складах аеропортів і морських портів (система Карго) [288, с. 266].

Таким чином, удосконалення використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі в Україні може бути здійснено завдяки запозиченню досвіду зарубіжних країн. Аналіз такого

досвіду засвідчує, що низка країн світу досягли значних успіхів у цій сфері. Інформаційні технології та інформаційні ресурси зазначені країни активно використовують задля здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, управління системами ризику, попереднього інформування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності тощо. Практика засвідчує, що застосування інформаційних ресурсів та інформаційних технологій дає змогу суттєво підвищити ефективність наведених напрямів реалізації митної справи. Це сприяє: налагодженню партнерських відносин із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів шляхом підвищення пропускної здатності митного кордону; зменшенню виявів контрабанди та порушень митних правил загалом. Встановлено, що процес упровадження й налагодження функціонування інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, який уможливив реалізацію вищезазначених напрямів, майже в кожній країні тривав декілька десятиліть і потребував значних фінансових ресурсів.

3.2. Напрями вдосконалення взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі

Майже всі аспекти здійснення митної справи пов'язані з реалізацією уповноваженими законодавством суб'єктами заходів з митного контролю. З метою підвищення ефективності останнього активно послуговуються інформаційними технологіями та інформаційними ресурсами, наявними в розпорядженні органів доходів і зборів, а також інших суб'єктів цих відносин. Причому на ефективність використання вказаних ресурсів впливає значна кількість чинників, одним із найголовніших серед яких є налагодження, розвиток і вдосконалення взаємодії суб'єктів митного

контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Визначення окремих напрямів удосконалення взаємодії в досліджуваній сфері суспільних відносин передусім пов'язане із з'ясуванням змісту власне категорії «взаємодія». Зокрема, це поняття вживають для позначення взаємного зв'язку між предметами в дії; погодженої дії між ким-, чим-небудь; взаємного впливу тіл чи часток, який зумовлює зміну стану їхнього руху [16, с. 125]. Семантичний аналіз досліджуваної категорії вказує на те, що суб'єкти взаємодії спільними зусиллями здійснюють вплив на сферу суспільних відносин, у межах яких така діяльність відбувається.

З огляду на зазначене, слушною слід визнати позицію стосовно того, що якщо у виконанні рішення беруть участь декілька підрозділів чи виконавців, то вони не можуть діяти ізольовано один від одного. Зазвичай кожний виконавець того чи іншого рішення реалізує свою частину загального завдання. Ці частини декілька учасників можуть виконувати паралельно. Окремі завдання можуть ґрунтуватися на результатах завдань, які виконувалися іншими учасниками. Усе це неможливо без організації взаємодії між виконавцями та координації їх зусиль. Взаємодія може бути виявом ініціативи виконавців, результатом виконання ними вимог відповідних нормативних актів, але передусім взаємодія – це результат координаційних зусиль суб'єкта управління [128, с. 253]. Здійснивши аналіз сутності терміна взаємодії, який найбільш часто використовують у теорії та практиці, Г. П. Цимбал наводить такі основні його ознаки: взаємодія – це діяльність; обов'язкова наявність декількох (не менше двох) суб'єктів взаємодії; узгодження заходів за спільною метою, місцем, часом, методами; спрямованість функціонування взаємодіючих суб'єктів; наявність нормативної (правової) бази взаємодії; становище, яке посідають суб'єкти взаємодії в ієрархії системи; зміст завдань, які виконуються суб'єктами взаємодії; спільна діяльність [297, с. 37–38].

Отже, будь-яка взаємодія покликана підвищити ефективність відповідної діяльності завдяки спільним зусиллям суб'єктів правовідносин. Ідеться про відносини, які виникають і розвиваються в межах використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. У цьому контексті слід зазначити, що митний контроль є складним, багатоаспектним процесом. Його визначення відображено в п. 24 ч. 1 ст. 4 МК України, відповідно до якого митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм МК України, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку. Причому, як встановлено в ч. 2 ст. 318 вищенаведеного нормативно-правового акта, митний контроль здійснюють виключно органи доходів і зборів [100]. Зазначимо, що закріплення законодавцем виключних повноважень щодо здійснення митного контролю за органами доходів і зборів не означає, що до такої діяльності не можуть долучитися й інші особи. Крім цього, в окремих випадках проведення митного контролю стає неможливим поза діяльністю суб'єктів, які за своїм правовим статусом не належать до складу органів доходів і зборів.

Так, у МК України закріплено низку положень, відповідно до яких органи доходів і зборів під час здійснення митного контролю взаємодіють з іншими суб'єктами. Зокрема, у ч. 6 ст. 318 вищенаведеного нормативно-правового акта зазначено, що з метою підвищення ефективності митного контролю органи доходів і зборів взаємодіють з учасниками зовнішньоекономічної діяльності, уповноваженими економічними операторами, іншими особами, діяльність яких пов'язана зі здійсненням зовнішньої торгівлі, та з їх професійними об'єднаннями (асоціаціями). Крім цього, увагу слід звернути на те, що окрема норма МК України (ст. 319) цілком присвячена питанням взаємодії органів доходів і зборів з державними органами, що здійснюють контроль під час переміщення товарів через митний кордон України [100]. Водночас у положеннях законодавства бракує

вичерпного переліку суб'єктів взаємодії з органами доходів і зборів як під час здійснення митного контролю взагалі, так і в межах використання інформацій технологій та інформаційних ресурсів.

З огляду на вищезазначені позиції, можна виокремити такі основні ознаки взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі: 1) має динамічний характер, що виявляється в активних діях її суб'єктів; 2) учасниками правовідносин такої взаємодії можуть бути дві основні групи суб'єктів: а) органи доходів і зборів; б) інші суб'єкти взаємодії, які задля реалізації завдань митного контролю використовують інформаційні технології та інформаційні ресурси; 3) виявляється в спільних зусиллях суб'єктів взаємодії, спрямованих на досягнення мети такої діяльності; 4) головною метою взаємодії є підвищення ефективності здійснення митного контролю; 5) ця діяльність підпадає під дію системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі. Таким чином, взаємодією суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі слід вважати врегульовану на законодавчому рівні сукупність дій уповноважених суб'єктів, які вони реалізують спільними зусиллями під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі задля підвищення ефективності здійснення митного контролю.

Досліджуючи проблематику інституту взаємодії та координації в державному управлінні, Д. Е. Аблязов цілком слушно зауважує, що в юриспруденції категорію «взаємодія» найчастіше вживають тоді, коли йдеться про контакти України (її органів) з іншими країнами (їх органами), зв'язок правоохоронних органів з населенням, узгодження дій різних державних органів або структурних підрозділів одного державного органу [1, с. 39]. Окреслені напрями взаємодії виявляються також у суспільних відносинах щодо використання інформаційних технологій та інформаційних

ресурсів у митній справі під час здійснення митного контролю. Так, органи доходів і зборів взаємодіють з іноземними суб'єктами. У такому разі ефективне здійснення взаємодії має важливе значення в контексті характеристики нашої держави на міжнародній арені. Можна стверджувати, що міжнародна взаємодія у сфері митного контролю, що відбувається за участю вітчизняних органів доходів і зборів, а також представників відповідних органів зарубіжних країн, здійснюється з активним використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів.

Для визначення правових засад такої взаємодії приймають багатосторонні угоди за участю України. Серед них, наприклад: Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Бразилія про повітряне сполучення від 2 грудня 2009 року [277]; Угода про процедуру митного оформлення транзитних вантажів та взаємодії митних органів України та Туркменистану при такому оформленні від 25 лютого 1993 року [284]; Угода між Урядом України і Урядом Азербайджанської Республіки і про співробітництво у митних справах від 24 березня 1997 року [274]; Угода про взаємну адміністративну допомогу в митних справах між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Бельгія від 1 липня 2002 року [276]; Угода між Урядом України і Урядом Грузії про співробітництво у митних справах від 14 лютого 1997 року [275]; Угода між Україною та Королівством Нідерландів про взаємну адміністративну допомогу в митних справах від 7 червня 2006 року [273] тощо.

Отже, на сьогодні існує значна кількість багатосторонніх міжнародних угод, якими регламентовано питання міжнародної взаємодії України із зарубіжними партнерами в митній сфері. Дія окремих з таких угод спрямована на вдосконалення здійснення митного контролю, зокрема завдяки застосуванню в митній справі сучасних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Окрім цього, Україна є учасницею значної кількості міжнародних правових актів, ратифікувавши які вона взяла зобов'язання в частині спрощення та гармонізації митних процедур шляхом упровадження в

діяльність митних органів визнаних світовою практикою інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Положення таких міжнародних договорів України ми проаналізували в підрозділі 2.2 нашого дослідження. Зазначене загалом характеризує нашу державу як активного учасника світової спільноти у сфері митних відносин, доводить її прагнення налагодити зв'язки щодо взаємодії із зарубіжними партнерами, зокрема в контексті використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів під час здійснення митного контролю. Яскравим свідченням такої взаємодії є впровадження в практику вітчизняних органів доходів і зборів принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю.

Звісно, не можна стверджувати, що процеси взаємодії під час здійснення митного контролю з використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів на сьогодні є налагодженими на найвищому рівні. Так, звертаючись до Верховної Ради України, Президент України в посланні «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» від 7 вересня 2017 року наголосив на важливості використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі під час здійснення митного контролю. Глава держави аргументував доцільність та ефективність застосування принципу «єдиного вікна». Зокрема, було наголошено на тому, що на митниці близько 30 % митних декларацій уже оформлюють через «єдине вікно». Проте, на думку Президента, цього недостатньо. Потрібно в найближчі терміни налагодити систему обміну митною інформацією з країнами ЄС. Гарант обстоює якомога швидше запровадження спільного контролю на пунктах пропуску з митними та прикордонними органами країн ЄС, адже оперативна звірка даних розмитнення в Україні з нашими сусідами – країнами ЄС стане дієвим антикорупційним заходом [140].

Отже, одним з найважливіших напрямів удосконалення взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі слід визнати підвищення ролі міжнародного співробітництва. Цей напрям може бути

реалізовано шляхом: участі України в міжнародних багатосторонніх угодах як передумови налагодження взаємодії у сфері здійснення митного контролю із зарубіжними партнерами; ратифікації нашою державою міжнародних правових актів у сфері гармонізації та спрощення митних процедур. Причому актуалізації потребують інтеграційні процеси, унаслідок яких вітчизняні інформаційні технології та інформаційні ресурси взаємодіють з відповідними інформаційними системами зарубіжних партнерів у межах здійснення митного контролю.

На сьогодні одним з найважливіших напрямів взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є реалізація принципу «єдиного вікна». Його сутність фактично можна звести до налагодження взаємодії суб'єктів, уповноважених здійснювати державний контроль під час митного оформлення товарів. Такі види контролю розглядають як попередні, тобто такі, що передують здійсненню митного контролю. Причому однією з проблем є відсутність уніфікованих законодавчих положень стосовно сутності й видів контролю, які мають бути проведені в наведеному вище випадку.

Так, у межах визначення сутності попереднього документального контролю в п. 42 ч. 1 ст. 4 МК України наведено такі його різновиди: санітарно-епідеміологічний, ветеринарно-санітарний, фітосанітарний, екологічний. Встановлюючи правові засади взаємодії органів доходів і зборів з державними органами, що здійснюють контроль під час переміщення товарів через митний кордон України, у ч. 1 ст. 319 вищезазначеного нормативно-правового акта, окрім зазначених видів контролю, законодавець наводить ще декілька, зокрема радіологічний контроль і державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин. Причому в документі визначено, що контроль за переміщенням через митний кордон України окремих видів товарів, що проводиться іншими державними

органами, здійснюється за принципом «єдиного вікна» відповідно до міжнародної практики та рекомендацій міжнародних організацій із застосуванням єдиної з органами доходів і зборів інформаційно-телекомунікаційної системи [100].

Правові засади взаємодії державних органів під час використання «єдиного вікна» в межах здійснення митного контролю закріплені в Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації принципу “єдиного вікна” під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю» від 25 травня 2016 року № 364 (далі – постанова № 364). У цьому нормативно-правовому акті йдеться про взаємодію державних органів у межах здійснення таких видів контролю: санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного [41]. Тобто ним не охоплено всіх видів державного контролю, що можуть бути наявними під час здійснення митного оформлення товарів. Це є суттєвим недоліком вказаного нормативно-правового акта. Регламентація взаємодії державних органів у межах реалізації принципу «єдиного вікна» на підзаконному нормативно-правовому рівні негативно позначається на стабільності регулювання окресленої сфери суспільних відносин. Так, постанову № 364 було прийнято не так давно, проте на сьогодні вона має вже третю редакцію [138; 139]. Вважаємо, що питання, пов'язані зі здійсненням взаємодії суб'єктів митного контролю в контексті реалізації принципу «єдиного вікна», слід урегулювати суто в положеннях МК України, передбачивши в ньому відповідні зміни.

Окремим напрямом удосконалення взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі слід вважати уніфікацію понятійного апарату, що використовується в законодавстві. Зокрема, ідеться про назви окремих видів державного контролю. Цілком слушною є думка з цього приводу стосовно невідповідності назв видів контролю, які використано в

МК України та інших законах, а також запровадження нових термінів, що призводить до неоднозначного їх застосування [134].

Так, наприклад, законодавець оперує таким терміном, як «санітарно-епідеміологічний контроль». Нормативно-правовим актом, який регулює суспільні відносини у сфері забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя, визначає відповідні права й обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби, є Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року. Аналіз положень наведеного акта законодавства дає змогу стверджувати, що в ньому йдеться не про контроль, а про нагляд. Зокрема, у ст. 39 цього нормативно-правового акта встановлено, що санітарно-епідеміологічний нагляд – це діяльність органів державної санітарно-епідеміологічної служби з контролю за дотриманням юридичними та фізичними особами санітарного законодавства з метою попередження, виявлення, зменшення або усунення шкідливого впливу небезпечних факторів на здоров'я людей та застосування заходів правового характеру щодо порушників [152].

У Постанові Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2011 року № 893, якою затверджено Правила санітарної охорони території України, ідеться про медико-санітарний контроль, тобто контроль, що здійснюється з метою запобігання ввезенню на територію України транспортних засобів, вантажів, товарів та інших предметів, у тому числі продуктів харчування та продовольчої сировини, лікарських засобів, біологічних, хімічних і радіоактивних речовин, а також матеріалів і відходів, що можуть бути факторами передачі інфекції або становити небезпеку для життя та здоров'я населення. Причому зазначено, що санітарно-карантинні підрозділи забезпечують здійснення медико-санітарного контролю в пунктах пропуску через державний кордон і на митній території України та проведення організаційних, санітарно-гігієнічних, лікувально-профілактичних і

протиепідемічних заходів. Санітарно-карантинні підрозділи в пунктах пропуску через державний кордон працюють у взаємодії з іншими контрольними службами, які здійснюють прикордонний, митний, фітосанітарний, екологічний, державний ветеринарно-санітарний контроль і нагляд [191].

Схожою є ситуація і щодо інших видів контролю. Особливості проведення деяких із них урегульовано значною кількістю Законів України й ще більшою кількістю підзаконних нормативно-правових актів. Причому в здійсненні окремих з видів контролю взагалі немає потреби під час митного оформлення товарів. Вимогу українського законодавства щодо необхідності проведення радіологічного контролю товарів і транспортних засобів під час їх вивезення за межі України цілком слушно визнано економічно недоцільною і такою, що гальмує розвиток експортного потенціалу нашої держави. Санітарно-епідеміологічний контроль товарів, які переміщують через митний кордон, на сьогодні фактично зведений до отримання висновку, тобто дозвільного документа, що видається на підставі заяви з доданими документами та жодним чином не засвідчує проведення реальної перевірки конкретного товару. Крім цього, такий висновок має строк дії до п'яти років. Ураховуючи вищезазначене, висновок санітарно-епідеміологічної експертизи не є документом, що засвідчує безпечність конкретної партії товарів, і на сьогодні слугує лише бюрократичною перешкодою для міжнародної торгівлі, а отже, його як дозвільний документ для імпорту слід ліквідувати [135].

Запровадження діяльності за принципом «єдиного вікна» передбачає, що суб'єкти митного контролю, вступаючи у взаємодію, для досягнення цілей такого контролю використовують наявні в них інформаційні технології та інформаційні ресурси. Так, у Постанові № 364 передбачено, що посадові особи контролюючих органів, державних органів взаємодіють з інформаційною системою з використанням: спеціального програмно-інформаційного комплексу, який розробляється ДФС України та безоплатно надається в користування контролюючим органам, державним органам;

системи електронної взаємодії органів виконавчої влади та системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів; власних інформаційних систем, сумісних з інформаційною системою ДФС України [41].

На нашу думку, закріплення на законодавчому рівні такого розмаїття інформаційних технологій та інформаційних ресурсів, вибір щодо використання яких здійснюється на розсуд відповідного суб'єкта, вкрай негативно позначається на практичній реалізації їх взаємодії, що пов'язано з декількома аспектами. По-перше, це не сприяє процесам удосконалення конкретно взятої інформаційної системи, оскільки наявна різна практика у використанні відповідних систем. По-друге, виникає цілком логічне питання стосовно того, хто буде нести відповідальність у разі неспрацювання відповідної системи. Вказане питання набуває особливого значення в контексті реалізації так званого принципу мовчазної згоди під час здійснення митного контролю.

Сутність цього принципу відображено в п. 5 Постанови № 364, відповідно до якого в разі, коли протягом трьох робочих годин з моменту отримання через веб-інтерфейс електронного повідомлення та сканованих документів уповноважена посадова особа не внесла до інформаційної системи будь-якого рішення, інформаційна система створює окреме повідомлення у веб-інтерфейсі та за наявності необхідних даних надсилає листа на адресу електронної пошти адміністратора системи контролюючого органу. Якщо протягом чотирьох робочих годин з моменту отримання через веб-інтерфейс електронного повідомлення та сканованих документів уповноважена посадова особа чи адміністратор контролюючого органу не вносили до інформаційної системи будь-якого рішення, інформаційна система автоматично формує рішення про здійснення відповідного виду державного контролю. У цьому разі відповідні види державного контролю вважаються проведеними. Зазначене рішення є підставою для завершення

митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України [41].

Як зазначено в листі ДФС України «Про початковий етап реалізації принципу “єдиного вікна”» від 1 серпня 2016 року № 26083/7/99-99-18-03-01-17, у разі відсутності інформації в інформаційній системі повідомлення та наявності технічних помилок у направленні такого повідомлення, принцип «мовчазної згоди» не застосовується, а митний контроль і митне оформлення товарів, до яких застосовуються державні види контролю, здійснюється в установленому порядку без застосування принципу «єдиного вікна» [219]. Із цього випливає, що перешкодою на шляху реалізації законодавчо закріпленого принципу «єдиного вікна» є певні технічні причини. Водночас їхню кількість можна звести нанівець за умов належного обслуговування відповідних інформаційних систем, визначення конкретних відповідальних осіб, що значно ефективніше робити в межах функціонування єдиної системи. У будь-якому разі регламентація наведених випадків має відбуватися не в листі ДФС України, який, будучи навіть не підзаконним нормативно-правовим актом, на сьогодні визначає особливості реалізації положень як Постанови № 364, так і МК України.

Крім цього, повноцінне функціонування принципу «єдиного вікна» передбачає, що кожен суб'єкт митного контролю буде в повному обов'язі забезпечений відповідними інформаційними технологіями та інформаційними ресурсами. Проте на сьогодні це питання залишається відкритим і потребує нагального вирішення. Наприклад, згідно з листом Державної екологічної інспекції України від 21 квітня 2017 року № 2/4-3-2896 та від 20 травня 2016 року № 2/4-1-3309, на сьогодні на відповідних постах екологічного контролю наявна застаріла комп'ютерна техніка та програмне забезпечення, відсутнє постійне підключення до мережі Інтернет. Так, для нормального функціонування постів екологічного контролю за принципом «єдиного вікна» й інформаційного обміну між органами доходів і зборів, іншими державними органами та підприємствами Державна

екологічна інспекція України потребує встановлення 267 стаціонарних комп'ютерів на пости екологічного контролю та 680 носіїв електронного цифрового підпису [135]. Схожою виглядає ситуація в межах діяльності інших суб'єктів, уповноважених на реалізацію принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю.

Таким чином, взаємодія суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів покликана суттєво підвищити ефективність його здійснення. Сутність такої взаємодії можна визначити як урегульовану на законодавчому рівні сукупність дій уповноважених суб'єктів, які вони реалізують спільними зусиллями під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі задля підвищення ефективності здійснення митного контролю. Ключовими напрямками вдосконалення взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі є: активізація участі нашої держави в міжнародних багатосторонніх угодах і ратифікації положень міжнародних правових актів у сфері здійснення митної справи; уніфікація законодавчих положень, що регламентують застосування принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю; закріплення в положеннях Митного кодексу України з урахуванням міжнародної практики вичерпного та єдиного переліку видів державного контролю, який здійснюється під час митного оформлення товарів; визначення в положеннях Митного кодексу України крайніх випадків незастосування принципу «єдиного вікна» (на початковому етапі його реалізації); закріплення на законодавчому рівні обов'язку суб'єктів взаємодії використовувати єдині інформаційні технології та інформаційні ресурси; підвищення рівня забезпечення інформаційними технологіями та інформаційними ресурсами всіх суб'єктів взаємодії. Висвітлено зміст і значення кожного з наведених напрямів удосконалення досліджуваної взаємодії.

Висновки до розділу 3

Аргументовано положення, згідно з яким досвід зарубіжних країн свідчить, що запровадження сучасних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі є досить тривалим процесом, що має супроводжуватися декількома взаємопов'язаними чинниками: встановленням нормативно-правової бази функціонування таких технологій і ресурсів; розробленням програм і планів їх реалізації щодо модернізації інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; належним фінансовим забезпеченням окреслених процесів.

Обґрунтовано, що прагнення України вступити до Європейського Союзу передбачає узгодження використання вітчизняних інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі зі стандартами європейської спільноти, що слід вважати окремим напрямом їх удосконалення. Нагальною є потреба у визначенні та впровадженні алгоритму імплементації наведених систем до тих, що функціонують у Європейському Союзі. Така діяльність, крім здійснення належного фінансування та проведення відповідних технічних операцій, потребує також розроблення та прийняття її нормативно-правової основи.

Доведено, що передумовою вдосконалення використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі в Україні може бути запозичення досвіду зарубіжних країн. Аналіз такого досвіду засвідчує, що низка країн світу досягли значних успіхів у цій сфері. Інформаційні технології та інформаційні ресурси зазначені країни активно використовують задля здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, управління системами ризику, попереднього інформування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності тощо. Практика засвідчує, що застосування інформаційних ресурсів та інформаційних технологій дає змогу суттєво підвищити ефективність

наведених напрямів реалізації митної справи. Це сприяє: налагодженню партнерських відносин із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів шляхом підвищення пропускної здатності митного кордону; зменшенню виявів контрабанди та порушень митних правил загалом. Встановлено, що процес упровадження й налагодження функціонування інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, який уможливив реалізацію вищезазначених напрямів, майже в кожній країні тривав декілька десятиліть і потребував значних фінансових ресурсів.

Наведено такі основні ознаки взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі: 1) має динамічний характер, що виявляється в активних діях її суб'єктів; 2) учасниками правовідносин такої взаємодії можуть бути дві основні групи суб'єктів: а) органи доходів і зборів; б) інші суб'єкти взаємодії, які задля реалізації завдань митного контролю використовують інформаційні технології та інформаційні ресурси; 3) виявляється в спільних зусиллях суб'єктів взаємодії, спрямованих на досягнення мети такої діяльності; 4) головною метою взаємодії є підвищення ефективності здійснення митного контролю; 5) ця діяльність підпадає під дію системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі.

Визначено поняття «взаємодія суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі», яким запропоновано вважати врегульовану на законодавчому рівні сукупність дій уповноважених суб'єктів, які вони реалізують спільними зусиллями під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі задля підвищення ефективності здійснення митного контролю.

Констатовано, що Україна, ратифікувавши значну кількість міжнародних правових актів, узяла на себе зобов'язання в частині спрощення

та гармонізації митних процедур шляхом упровадження в діяльність митних органів визнаних світовою практикою інформаційних технологій та інформаційних ресурсів. Зазначене в сукупності характеризує нашу державу як активного учасника світової спільноти у сфері митних відносин, засвідчує її прагнення налагодити зв'язки у сфері взаємодії із зарубіжними партнерами, зокрема щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів під час здійснення митного контролю.

З'ясовано, що одним з найважливіших напрямів удосконалення взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі слід визнати підвищення ролі міжнародного співробітництва. Цей напрям може бути реалізовано шляхом: участі України в міжнародних багатосторонніх угодах як передумови налагодження взаємодії у сфері здійснення митного контролю із зарубіжними партнерами; ратифікації нашою державою міжнародних правових актів у сфері гармонізації та спрощення митних процедур. Причому актуалізації потребують інтеграційні процеси, унаслідок яких вітчизняні інформаційні технології та інформаційні ресурси взаємодіють з відповідними інформаційними системами зарубіжних партнерів у межах здійснення митного контролю.

Доведено, що ключовими напрямами вдосконалення взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі є: активізація участі нашої держави в міжнародних багатосторонніх угодах і ратифікації положень міжнародних правових актів у сфері здійснення митної справи; уніфікація законодавчих положень, що регламентують застосування принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю; закріплення в положеннях Митного кодексу України з урахуванням міжнародної практики вичерпного та єдиного переліку видів державного контролю, який здійснюється під час митного оформлення товарів; визначення в положеннях МК України крайніх випадків незастосування принципу «єдиного вікна» (на

початковому етапі його реалізації); закріплення на законодавчому рівні обов'язку суб'єктів взаємодії використовувати єдині інформаційні технології та інформаційні ресурси; підвищення рівня забезпечення інформаційними технологіями та інформаційними ресурсами всіх суб'єктів взаємодії. Висвітлено зміст і значення кожного з наведених напрямів удосконалення досліджуваної взаємодії.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні сутності і особливостей запровадження та використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України, що дало змогу сформулювати низку висновків, пропозицій і рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Сутність інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі визначено як закріплену на законодавчому рівні сукупність інформаційних, інформаційно-телекомунікаційних, телекомунікаційних систем і засобів їх забезпечення, у межах яких в електронному вигляді здійснюється фіксація та подальший обіг відомостей, пов'язаних з митним контролем, митним оформленням товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також іншими аспектами здійснення митної справи задля виконання поставлених перед суб'єктами цих правовідносин завдань.

Зміст інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі запропоновано розглядати в широкому значенні, зокрема включити до його складу не лише інформаційні технології та інформаційні ресурси, що знаходяться у сфері управління органів доходів і зборів, а й ті, які вони використовують під час здійснення митної справи в межах взаємодії з іншими суб'єктами інформаційних відносин.

2. Принципами використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі запропоновано вважати закріплену в положеннях нормативно-правових актів сукупність керівних ідей та основоположних засад, які визначають правила й процедури функціонування інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем, засобів їх забезпечення, обігу електронних відомостей, що їх

наповнюють, а також слугують сталими орієнтирами діяльності суб'єктів цих правовідносин.

Доведено, що найбільш доцільно обрати такий критерій класифікації принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, як сфера поширення цих принципів. З огляду на це, зазначені принципи згруповано таким чином: 1) загальноправові: верховенство права; законність; гласність; 2) міжгалузеві: принципи здійснення митної справи; принципи інформаційних правовідносин; принципи взаємодії суб'єктів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; принципи електронної взаємодії інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; принципи, що виявляються в межах використання окремих з інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

3. Доведено значущість ролі принципу «єдиного вікна» у здійсненні митного контролю, адже його повноцінна реалізація дасть змогу: суттєво спростити процедуру митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів; зменшити час, відведений на здійснення митних формальностей, що сприятиме збільшенню пропускної здатності окремо взятої митниці, а отже, збільшенню надходжень до бюджету; оптимізувати низку принципів використання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій у митній справі, передусім принципів законності та гласності; звести нанівець корупційну складову здійснення митного контролю.

Зауважено, що процес упровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю є досить тривалим, проте на сьогодні можна констатувати початок його реалізації.

4. Систему нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі визначено як сукупність нормативно-правових актів, які, перебуваючи в ієрархічному зв'язку, з огляду на їхню юридичну силу, закріплюють обов'язкові для виконання правила поведінки задля врегулювання

суспільних відносин у сфері використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Доведено, що систему нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі можна представити таким чином: 1) Конституція України; 2) міжнародні договори України; 3) кодифіковане законодавство (чільне місце посідають Митний кодекс України та Податковий кодекс України), а також закони України, які доцільно розподілити на такі, що: регулюють інформаційні відносини загалом; регулюють окрему, пов'язану із митною справою, сферу інформаційних правовідносин; визначають правовий статус і засади функціонування та використання окремих інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; регулюють правовідносини щодо захисту інформації під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; 4) підзаконні нормативно-правові акти.

5. Міжнародними договорами в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі запропоновано вважати сукупність міжнародних правових актів, які були укладені та/або визнані обов'язковими в установленому законодавством порядку Україною з іншими суб'єктами міжнародного права з метою врегулювання зазначеної сфери суспільних відносин.

Розкрито значення міжнародних договорів України як структурних елементів системи нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, яке полягає в тому, що їхня дія спрямована на: 1) встановлення міжнародних засад здійснення митної справи та використання в її межах інформаційних технологій та інформаційних ресурсів; 2) урегулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі за окремо взятим напрямом або

декількома спорідненими напрямками; 3) визначення правових стандартів, зокрема обміну інформацією між сторонами таких відносин.

6. Аргументовано положення, згідно з яким підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів становить діяльність уповноважених суб'єктів з видання підзаконних нормативно-правових актів, які приймають на основі та в межах виконання законів України, слугують засобом їх деталізації в частині здійснення правової регламентації зазначеної сфери суспільних відносин. Основними суб'єктами, уповноваженими шляхом видання відповідного правового акта здійснювати підзаконне нормативно-правове регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, є: Президент України; Кабінет Міністрів України; центральні органи виконавчої влади, чільне місце серед яких посідають органи доходів і зборів.

Окреслено напрями регулювання суспільних відносин щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів постановами Кабінету Міністрів України, а саме: визначення правового статусу більшості суб'єктів правовідносин щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; встановлення правових засад взаємодії суб'єктів таких правовідносин; визначення правових засад контролю за використанням інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі; встановлення правових засад функціонування (використання, створення, формування, наповнення, підключення тощо) інформаційних технологій та інформаційних ресурсів як під час здійснення митної справи, так і в споріднених суспільних відносинах; забезпечення захисту інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

7. Обґрунтовано твердження про те, що передумовою вдосконалення використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі в Україні може бути запозичення досвіду

зарубіжних країн. Аналіз такого досвіду засвідчує, що низка країн світу досягли значних успіхів у цій сфері. Інформаційні технології та інформаційні ресурси зазначені країни активно використовують задля здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, управління системами ризику, попереднього інформування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Практика засвідчує, що застосування інформаційних ресурсів та інформаційних технологій дає змогу суттєво підвищити ефективність наведених напрямів реалізації митної справи. Це сприяє: налагодженню партнерських відносин із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів шляхом підвищення пропускну здатності митного кордону; зменшенню виявів контрабанди та порушень митних правил загалом. Встановлено, що процес упровадження й налагодження функціонування інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі, який уможливив реалізацію вищезазначених напрямів, майже в кожній країні тривав декілька десятиліть і потребував значних фінансових ресурсів.

8. Визначено ключові напрями вдосконалення взаємодії суб'єктів митного контролю під час використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі, а саме: активізація участі нашої держави в міжнародних багатосторонніх угодах і ратифікації положень міжнародних правових актів у сфері здійснення митної справи; уніфікація законодавчих положень, що регламентують застосування принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю; закріплення в положеннях Митного кодексу України з урахуванням міжнародної практики вичерпного та єдиного переліку видів державного контролю, який здійснюється під час митного оформлення товарів; визначення в положеннях Митного кодексу України крайніх випадків незастосування принципу «єдиного вікна» (на початковому етапі його реалізації); закріплення на законодавчому рівні обов'язку суб'єктів взаємодії використовувати єдині

інформаційні технології та інформаційні ресурси; підвищення рівня забезпечення інформаційними технологіями та інформаційними ресурсами всіх суб'єктів взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аблязов Д. Е. Взаємодія та координація в державному управлінні. *Право і безпека*. 2011. № 5 (42). С. 39–42.
2. Аверьянов А. Н. Системное познание мира (методологические проблемы). М. : Изд-во полит. лит., 1985. 262 с.
3. Адміністративне право : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.] ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. та доповн. Харків : Право, 2013. 656 с.
4. Аитов В. С. Правоприменение и его суть. *Государство и право*. 1995. № 5. С. 47–54.
5. Алієва Л. Р. Перспективи розвитку управління митними ризиками в Україні на прикладі досвіду Литовської Республіки. *Сучасні тенденції розвитку митної справи в умовах євроінтеграції* : матеріали наук.-практ. круглого столу (Ірпінь, 6 груд. 2016 р.). Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2017. С. 7–10.
6. Белкин А. Р. Криминалистические классификации. М. : Мегатрон XXI, 2000. 93 с.
7. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории. М. : Юрид. лит. 1987. 270 с.
8. Бенькович Є. Р. Підготовка студентів економічних спеціальностей до використання програмних комп'ютерних систем у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2009. 203 с.
9. Беляков К. І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії і практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 419 с.
10. Білозьоров Є. В. Правові гарантії прав і свобод людини та громадянина у сфері діяльності міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 192 с.

11. Блажевич Ю. Ю. Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2006. 221 с.
12. Борисова Л. В. Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження : дис. ... канд. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 219 с.
13. Василенко В. М. Реалізація принципу «єдиного вікна» у здійсненні контролю за переміщенням окремих видів товарів через митний кордон України. *Форум права*. 2015. № 1. С. 38–41. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_8.pdf.
14. Васильченко О. П. Джерела конституційного права України (системно-функціональний аналіз) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2007. 248 с.
15. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2007. 992 с.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
17. Величко Д. М. Джерела міжнародно-правового регулювання праці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2008. 199 с.
18. Винер Н. Кибернетика и общество. / пер. Е. Г. Панфилова ; общ. ред. Э. Я. Кольмана. М. : Соврадио, 1958. 200 с.
19. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань податкової та митної політики на проект Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження механізму “єдиного вікна” та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» : висновок від 1 берез. 2018 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/we?id=&p11=621=448186>.
20. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : міжнар. док. від 23 трав. 1969 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

21. Гаркуша О. О. Організація і діяльність судів цивільної юрисдикції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2009. 187 с.
22. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) : міжнар. док. від 30 жовт. 1947 р. *Українська інвестиційна газета*. 2006. № 29.
23. Генеральна угода про тарифи й торгівлю 1994 року : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 2989.
24. Гергелійник В. О. Правові проблеми становлення та функціонування конституційної юстиції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 1999. 203 с.
25. Гетьман Є. А. Кодифікація законодавства України: поняття, особливості, види : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2010. 210 с.
26. Гончаров В. Ще раз про юридичну природу рішень Конституційного Суду України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 126–132.
27. Горшенев В. М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. М. : Юрид. лит., 1972. 521 с.
28. Гребельник О. П. Митна справа : підручник. 4-те вид., доповн. Київ : Центр навч. літ., 2014. 472 с.
29. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : підручник. Київ : Центр навч. літ., 2005. 696 с.
30. Гриця Т. Г. Уточнення й розвиток понятійно-категорійного апарату нормативного забезпечення організації змісту навчального процесу в відомчих закладах освіти. *Право і безпека*. 2003. № 2–3. С. 61–65.
31. Гузьман О. А. Соціально-технологічний підхід в оцінюванні показників соціальної роботи з персоналом органів внутрішніх справ. *Право і безпека*. 2011. № 3 (40). С. 296–301.
32. Гулягин А. Ю. Обеспечение законности актов управления субъектов РФ органами юстиции и прокуратуры. *Закон и право*. 2007. № 1. С. 14–16.

33. Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2009. 250 с.

34. Демків Р. Я. Закон в системі нормативно-правового регулювання діяльності міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 217 с.

35. Денисенко С. І. Міжнародно-правові стандарти спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2015. 287 с.

36. Деякі питання електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 верес. 2016 р. № 606. *Офіційний вісник України*. 2016. № 73. Ст. 2455.

37. Деякі питання Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 трав. 2015 р. № 299. *Офіційний вісник України*. 2015. № 40. Ст. 1217.

38. Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 жовт. 2011 р. № 1031. *Офіційний вісник України*. 2011. № 78. Ст. 2883.

39. Деякі питання здійснення попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 жовт. 2011 р. № 1030. *Офіційний вісник України*. 2011. № 78. Ст. 2882.

40. Деякі питання організації міжвідомчого обміну інформацією в Національній системі конфіденційного зв'язку : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 трав. 2015 р. № 303. *Офіційний вісник України*. 2015. № 42. Ст. 1302.

41. Деякі питання реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного,

фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 трав. 2016 р. № 364. *Офіційний вісник України*. 2016. № 46. Ст. 1667.

42. Деякі питання реформування державного управління України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 черв. 2016 р. № 474-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 55. Ст. 1919.

43. Дідук А. Г. Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2008. 243 с.

44. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті : монографія. Київ : Генеза, 2004. 208 с.

45. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2007. 513 с.

46. Європейська Угода про міжнародне перевезення небезпечних вантажів внутрішніми водними шляхами (ВОПНВ) : міжнар. док. від 26 трав. 2000 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 23. Ст. 944.

47. Загальна теорія держави і права : підручник / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2011. 584 с.

48. Калашникова Е. В. Нормативно-правовые акты президента Украины как структурный элемент системы нормативно-правового регулирования использования информационных технологий и информационных ресурсов в таможенном деле. *Право и политика*. 2017. № 1. С. 103–108.

49. Калашникова Е. В. Понятие принципов использования информационных технологий и информационных ресурсов в таможенном деле и проблема их классификации. *Право и закон*. 2017. № 4. С. 75–79.

50. Калашнікова О. В. Верховенство права як принцип використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті* : матеріали Міжнар.

наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 квіт. 2016 р.). Одеса : Причорномор. фундація права, 2016. С. 83–85.

51. Калашнікова О. В. До проблеми визначення галузевих принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 верес. 2016 р.). Київ : Центр прав. наук. дослідж., 2016. С. 67–69.

52. Калашнікова О. В. Міжнародні договори України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 54–64

53. Калашнікова О. В. Прийняття Митного кодексу України як важливий етап на шляху визначення правових засад запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю. *Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 3–4 лют. 2017 р.). Харків : Східноукр. наук. юрид. орг., 2017. С. 65–67.

54. Калашнікова О. В. Роль та значення запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3 (9). Т. 3. С. 209–213.

55. Калашнікова О. В. Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Т. 3. С. 200–204.

56. Калашнікова О. В. Сутність і зміст поняття інформаційних технологій у державній митній справі. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 76–78

57. Калашнікова О. В. Сутність принципу законності у використанні інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі.

Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 черв. 2017 р.). Запоріжжя : Істина, 2017. С. 83–85.

58. Каменський Д. В. Кримінальна відповідальність за податкові злочини за федеральним законодавством США : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2010. 234 с.

59. Карпенко О. В. Функціонально-технологічні механізми інформаційно-аналітичного забезпечення органів державного управління : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2010. 256 с.

60. Кікінчук В. Ю. Рівні правового регулювання проходження служби в органах внутрішніх справ. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (59). Ч. 2. С. 228–234.

61. Кіяшко В. І. Правове регулювання діяльності керівника підприємства, установи, організації як учасника трудових правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2010. 178 с.

62. Книш В. В. Принципи земельного права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Івано-Франківськ, 2006. 206 с.

63. Кожевников А. Ю. Конституційно-правове регулювання імунітетів в Україні (на прикладі глави держави, народних депутатів та суддів України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2009. 219 с.

64. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

65. Коломієць В. Ф. Класифікація міжнародних інформаційних технологій. *Інформаційно-аналітична діяльність в міжнародних відносинах : матеріали наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24–25 квіт. 2003 р.). Хмельницький, 2003. Ч. 1. С. 13–17.*

66. Коломієць Ю. Ю. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2005. 199 с.

67. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних : міжнар. док. від 28 січ. 1981 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 1. Ст. 85.

68. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Ст. 270.

69. Конвенція про процедуру міжнародного митного транзиту під час перевезення вантажів залізничним транспортом із застосуванням накладної УМВС : міжнар. док. від 9 лют. 2006 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_372.

70. Конвенція про створення Ради митного співробітництва : міжнар. док. від 15 груд. 1950 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 12. Ст. 648.

71. Конвенція про тимчасове ввезення : міжнар. док. від 26 черв. 1990 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 36. Ст. 2445.

72. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

73. Корж А. В. Документація право ділової форми : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 231 с.

74. Король В. В. Засади гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2002. 184 с.

75. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 544 с.

76. Кравченко А. П. Антропологічний принцип у філософії права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Харків, 2008. 216 с.

77. Кравчук В. М. Роль суду і прокуратури у забезпеченні законності актів органів виконавчої влади і місцевого самоврядування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2008. 219 с.

78. Красноступ Г. М. Організаційні та правові засади регулювання суспільних відносин щодо комп'ютерних програм : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 185 с.

79. Кривенда В. Ю. *Форми і методи діяльності міліції громадської безпеки в сучасних умовах* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 308 с.
80. Кущенко Д. І. Роль інноваційних технологій у модернізації митних органів України. *Вісник Академії митної служби України*. 2013. № 1 (49). С. 123–129. (Серія «Економіка»).
81. Лаврів О. Я. *Система принципів трудового права України* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2006. 211 с.
82. Лебедєва Є. О. Інформаційне забезпечення митного оформлення товарів і транспортних засобів: вивчення досвіду зарубіжних країн. *Митна справа*. 2014. № 6 (96). С. 48–53.
83. Ліпкан В. А. *Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України* : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 401 с.
84. Лукаш С. С. *Нормативно-правове забезпечення ефективності управлінської діяльності ОВС України* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 201 с.
85. Майданник О. О. *Теоретичні проблеми контрольної функції парламенту України* : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 396 с.
86. Макаренко А. В. *Державний комітет у системі органів виконавчої влади* : дис. ... канд. наук : 12.00.07. Київ, 2002. 181 с.
87. Максименко Ю. Є. *Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 186 с.
88. Малюга В. І. *Принципи організації та діяльності прокуратури України* : дис. ... канд. наук : 12.00.10. Київ, 2002. 205 с.
89. Марценюк О. Г. *Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 266 с.

90. Марчук В. М., Ніколаєва Л. В. Нариси з теорії права : навч. посіб. Київ : Істина, 2004. 304 с.
91. Матвієнко Є. П. Новації в організації роботи органів Пенсійного фонду України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1. Т. 2. С. 173–179. (Серія «Юридичні науки»).
92. Мацелик М. О. Адміністративна відповідальність за ухилення від оподаткування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 195 с.
93. Мацелик М. О. Адміністративна відповідальність за ухилення від оподаткування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 195 с.
94. Мельник Т. М. Розвиток національної регуляторної політики в процесі становлення глобальної торговельної системи : дис. ... д-ра економ. наук : 08.00.02. Київ, 2009. 639 с.
95. Митна енциклопедія : у 2 т. Т. 1 / редкол.: І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький : Мельник А. А., 2013. 472 с.
96. Митна енциклопедія : у 2 т. Т. 2 / редкол.: І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький : Мельник А. А., 2013. 536 с.
97. Митна Конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП 1975 року : міжнар. док. від 14 лист. 1975 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 3. Ст. 138.
98. Митна конвенція про тимчасове ввезення приватних дорожніх перевізних засобів : міжнар. док. від 4 черв. 1954 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_081.
99. Митна конвенція, що стосується контейнерів : міжнар. док. від 2 груд. 1972 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c34.
100. Митний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, 46–47, 48. Ст. 552.
101. Міжнародна конвенція про адміністративну взаємодопомогу у сфері митних відносин : міжнар. док. від 27 черв. 2003 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/976_011.

102. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства : міжнар. док. від 9 черв. 1977 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_926.

103. Міжнародна конвенція про гармонізовану систему опису та кодування товарів : міжнар. док. від 14 черв. 1983 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_079.

104. Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур : міжнар. док. від 18 трав. 1973 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 71. Ст. 2711.

105. Міжнародна конвенція щодо співробітництва у галузі безпеки аеронавігації «Євроконтроль» : міжнар. док. від 13 груд. 1960 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_373.

106. Мінфін удосконалив механізм «єдиного вікна» в українських митницях. *Міністерство фінансів України* : [сайт]. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-udoskonalyv-mekhanizm-iedynoho-vikna-v-ukrainskykh-mytnytsiakh?category=aspekti-roboti&subcategory=reforma-mytnytsi>.

107. Мінфін: «Єдиним вікном» в українських митницях користується близько 80 % бізнесу. *Міністерство фінансів України* : [сайт]. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/minfin-iedynym-viknom-v-ukrainskykh-mytnytsiakh-korystuietsia-maizhe--biznesu?category=derzhavna-fiskalna-sluzhba-ukraini-organi&subcategory=mitnicja>.

108. Мінфін: Ведеться постійний моніторинг застосування «Єдиного вікна» на українських митницях. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/minfin-vedetsya-postijnij-monitoring-zastosuvannya-yedinogo-vikna-na-ukrayinskih-mitnitsyah>.

109. Могил С. К. Сучасна держава в екстремальних ситуаціях: нормативи, органи, функції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2003. 190 с.

110. Могілевський Л. В. Система трудового права України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2016. 414 с.
111. Монастирський Д. А. Стабільність закону: поняття, сутність та фактори забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 199 с.
112. Науково-практичний коментар до Митного кодексу України : у 3 т. / кол. авт. Київ : Акад. фін. упр., 2012. Т. 2. 446 с.
113. Новікова К. І., Куценко Д. І. Перспективні напрями використання інформаційних технологій для вдосконалення управлінських процесів у митних органах України. *Бізнесінформ*. 2012. № 2 (96). С. 191–194.
114. Оніщенко Н. М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи : дис. ... д-ра наук : 12.00.01. Київ, 2002. 424 с.
115. Оніщенко О. В. Конституція України як основне джерело конституційного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 20 с.
116. Острікова О. «Єдине вікно» на митниці: чому цей принцип ускладнив життя бізнесу. *Економічна правда*. 2018. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/04/2/635598/>.
117. Палій Є. В. Правовий статус угод міжнародного валютного фонду та міжнародного банку реконструкції та розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2009. 189 с.
118. Паньков Д. А. Принципи правового регулювання колективних трудових відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Одеса, 2007. 209 с.
119. Пархоменко Н. М. Договір у системі права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 1998. 197 с.
120. Педак С. В. Адміністративно-правові особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця Дисертація кандидата юридичних наук: 12.00.07; ПВНЗ «Київський міжнародний університет». Київ, 2017. 210 с.
121. Переверзєва Г. Г. Удосконалення митно-тарифного регулювання в Україні шляхом впровадження системи «Електронна митниця». *Вісник*

кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. 2012. Вип. 4 (75). 208 с.

122. Перунова О. М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2007. 204 с.

123. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин : дис. ... канд. наук : 12.00.03. Харків, 2003. 198 с.

124. Петрушенко В. Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентенції. Львів : Магнолія-2006, 2011. 352 с.

125. Пенцов М. В. Принципи судочинства як найважливіші засади ефективної організації судової влади в Україні та країнах СНД. *Право і безпека*. 2014. № 2 (53). С. 10–13.

126. Питання пропуску через державний кордон осіб, автомобільних, водних, залізничних та повітряних транспортних засобів перевізників і товарів, що переміщуються ними : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 трав. 2012 р. № 451. *Офіційний вісник України*. 2012. № 40. Ст. 1546.

127. Плахотіна Н. А. Проблеми регулювання трудових процесуальних відносин в українській правовій системі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2009. 186 с.

128. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 702 с.

129. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, 15–16, 17. Ст. 112.

130. Подорожній Є. Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2016. 426 с.

131. Позняков С. П. Адміністративно-правовий режим детінізації відносин у сфері погашення податкового боргу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2006. 292 с.

132. Популярна юридична енциклопедія / [В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

133. Потоцький М. Ю. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 211 с.

134. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження механізму “єдиного вікна” та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» від 28 лип. 2017 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=62378&pf35401=430811>

135. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження механізму “єдиного вікна” та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» від 16 серп. 2017 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=62406&pf35401=431508>

136. Про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 верес. 2014 р. № 411. *Офіційний вісник України*. 2014. № 73. Ст. 2066.

137. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

138. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 р. № 1031 і від 25 травня 2016 р. № 364 : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січ. 2018 р. № 44. *Офіційний вісник України*. 2018. № 14. Ст. 478.

139. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 25 травня 2016 р. № 364 : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 листоп. 2017 р. № 878. *Офіційний вісник України*. 2017. № 95. Ст. 2900.

140. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році : Послання Президента України до Верховної Ради України від 7 верес. 2017 р. URL: <http://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-43086>.

141. Про державну комп'ютеризовану систему моніторингу сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серп. 2004 р. № 1113. *Офіційний вісник України*. 2004. № 34. Ст. 2277.

142. Про державну таємницю : Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.

143. Про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 трав. 2014 р. № 236. *Офіційний вісник України*. 2014. № 55. Ст. 1507.

144. Про дипломатичний та службовий паспорти України : Указ Президента України від 12 трав. 2015 р. № 264/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 41. Ст. 1266.

145. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади : Указ Президента України від 1 серп. 2002 р. № 683/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 31. Ст. 1463.

146. Про доопрацювання програмного забезпечення : лист Державної митної служби України від 11 трав. 2005 р. № 11/1-9/5166. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/DFS04849?an=1&bl=KP160364>.

147. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

148. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 852-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 276.

149. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.

150. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20 листоп. 2012 р. № 5492-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.

151. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.

152. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24 лют. 1994 р. № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

153. Про забезпечення умов для впровадження системи рухомого (мобільного) зв'язку четвертого покоління : Указ Президента України від 21 черв. 2015 р. № 445/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 17. Ст. 1110.

154. Про забезпечення умов для впровадження сучасних інформаційних технологій : Указ Президента України від 23 лип. 2014 р. № 613/2014. *Офіційний вісник Президента України*. 2014. № 33. Ст. 1498.

155. Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 груд. 2016 р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 30.

156. Про запровадження роботи за принципом «єдиний офіс» : лист Державної митної служби України від 21 квіт. 2005 р. № 25/2-9-16/4329-ЕП. *Митний брокер*. 2005. № 05.

157. Про затвердження Державної програми «Контрабанді-СТОП» на 2005–2006 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2005 р. № 260. *Офіційний вісник України*. 2005. № 14. Ст. 716.

158. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 2015 р. № 302. *Офіційний вісник України*. 2015. № 40. Ст. 1188.

159. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 трав. 2014 р. № 152. *Офіційний вісник України*. 2014. № 45. Ст. 1188.

160. Про затвердження Інструкції з діловодства у Державній фіскальній службі України : наказ Державної фіскальної служби України від 27 листоп. 2014 р. № 333. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/DFS04082?bl>.

161. Про затвердження Інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, у ДФС та її територіальних органах : наказ Державної фіскальної служби України від 16 січ. 2017 р. № 24. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/DFS04194?an=1>.

162. Про затвердження Інструкції про порядок організації обміну інформацією між структурними підрозділами МВС, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України, Державної прикордонної служби України, Держмитслужби в діяльності з виявлення та припинення корупційних діянь в правоохоронних органах : спільний наказ Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України від 23 берез. 2009 р. № 124/936/139/199/250. *Офіційний вісник України*. 2009. № 57. Ст. 2009.

163. Про затвердження Інформаційних карток адміністративних послуг : наказ Міністерства доходів і зборів України від 14 черв. 2013 р. № 161. *Баланс*. 2013. № 58.

164. Про затвердження Комплексного плану заходів щодо досягнення кінцевих цілей реформування митної служби : наказ Державної митної служби України від 25 листоп. 2011 р. № 994. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MK111193?an=1&bl=RE10719>.

165. Про затвердження Концепції технічного захисту інформації в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовт. 1997 р. № 1126 URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1126-97-п>.

166. Про затвердження переліків даних, необхідних для функціонування інформаційно-телекомунікаційної системи органів доходів і зборів : наказ Міністерства фінансів України від 25 лип. 2016 р. № 657. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0657201-16/para24#n24>.

167. Про затвердження плану законопроектної роботи на 2001 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 черв. 2001 р. № 704. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/704-2001-п>.

168. Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 верес. 2014 р. № 411. *Офіційний вісник України*. 2014. № 73. Ст. 2066.

169. Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України : наказ Державної митної служби України від 4 листоп. 2010 р. № 1341. *Митна газета*. 2010. № 23.

170. Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон : спільний наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства праці та соціальної політики України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України від 3 квіт. 2008 р.

№ 284/287/214/150/64/175/266/75. *Офіційний вісник України*. 2008. № 37. Ст. 1249.

171. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 375. *Офіційний вісник України*. 2014. № 69. Ст. 1936.

172. Про затвердження Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2017 р. № 1073. *Офіційний вісник України*. 2018. № 4. Ст. 178.

173. Про затвердження Положення про Реєстр інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серп. 2005 р. № 688. *Офіційний вісник України*. 2005. № 31. Ст. 1869.

174. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного демографічного реєстру та надання з нього інформації, взаємодії між уповноваженими суб'єктами, а також здійснення ідентифікації та верифікації : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовт. 2017 р. № 784. *Офіційний вісник України*. 2017. № 86. Ст. 2610.

175. Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних та телекомунікаційних системах : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лист. 2002 р. № 1772. *Офіційний вісник України*. 2002. № 47. Ст. 2155.

176. Про затвердження Порядку здійснення контрольних заходів Оперативною митницею та форми документа реагування : наказ Державної митної служби України від 26 трав. 2003 р. № 354. *Офіційний вісник України*. 2003. № 24. Ст. 1170.

177. Про затвердження Порядку здійснення митного контролю й митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації :

наказ Державної митної служби України від 20 квіт. 2005 р. № 314. *Офіційний вісник України*. 2005. № 17. Ст. 925.

178. Про затвердження Порядку інформаційного обміну між митними та іншими державними органами за допомогою електронних засобів передачі інформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 трав. 2012 р. № 463. *Офіційний вісник України*. 2012. № 41. Ст. 1575.

179. Про затвердження Порядку надання інформаційних послуг Контакт-центром ДФС : наказ Державної фіскальної служби України від 12 лип. 2017 р. № 475. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/DFS04644?an=1>.

180. Про затвердження Порядку обміну відкритою статистичною та аналітичною інформацією між Державною митною службою України і Адміністрацією Державної прикордонної служби України з питань протидії незаконному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, зброї, боєприпасів та вибухових речовин через державний кордон України : спільний наказ Державної митної служби України та Адміністрації Державної прикордонної служби України від 13 груд. 2010 р. № 1466/958. *Офіційний вісник України*. 2011. № 2. Ст. 122.

181. Про затвердження Порядку організації захисту інформації під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів із застосуванням вантажної митної декларації, яка містить інформацію з обмеженим доступом, що є власністю держави : наказ Державної митної служби України від 5 січ. 2005 р. № 5. *Митна газета*. 2005. № 1–2.

182. Про затвердження Порядку організації наукових досліджень та науково-технічних розробок у Державній фіскальній службі України : наказ Державної фіскальної служби України від 30 груд. 2014 р. № 410. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/DFS00327?an=1>.

183. Про затвердження Порядку організації та розповсюдження електронного цифрового підпису в митній службі України : наказ Державної митної служби України від 20 лют. 2012 р. № 116. *Митна газета*. 2012. № 05.

184. Про затвердження Порядку підключення до глобальних мереж передачі даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квіт. 2002 р. № 522. *Офіційний вісник України*. 2002. № 16. Ст. 864.

185. Про затвердження Порядку побудови й модернізації комп'ютерних мереж у митних органах, спеціалізованих митних установах, організаціях та їх підрозділах : наказ Державної митної служби України від 20 квіт. 2006 р. № 307. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MK060514?bl>.

186. Про затвердження Порядку проведення фотозйомок та аудіо-, відеозапису роботи митних органів : наказ Державної митної служби України від 12 черв. 2000 р. № 336. *Офіційний вісник України*. 2000. № 32. Ст. 1390.

187. Про затвердження Порядку справляння податку на додану вартість під час митного оформлення товарів, імпортованих на митну територію України : наказ Державної митної служби України від 27 верес. 2006 р. № 821. *Офіційний вісник України*. 2006. № 43. Ст. 2899.

188. Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 верес. 2016 р. № 646. *Офіційний вісник України*. 2016. № 77. Ст. 2566.

189. Про затвердження Порядку формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серп. 2016 р. № 563. *Офіційний вісник України*. 2016. № 69. Ст. 2332.

190. Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 берез. 2006 р. № 373. *Офіційний вісник України*. 2006. № 13. Ст. 878.

191. Про затвердження Правил санітарної охорони території України : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серп. 2011 р. № 893. *Офіційний вісник України*. 2011. № 65. Ст. 2538.

192. Про затвердження Правил санітарної охорони території України : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квіт. 1999 р. № 696. *Офіційний вісник України*. 1999. № 17. Ст. 740.

193. Про затвердження Примірного положення про відділ митних інформаційних технологій регіональної митниці, митниці : наказ Державної митної служби України від 5 берез. 2012 р. № 148. *Митна газета*. 2012. № 06.

194. Про затвердження Примірного положення про відділ митних платежів регіональної митниці, митниці : наказ Державної митної служби України від 30 груд. 2011 р. № 1104. *Митна газета*. 2012. № 02.

195. Про затвердження Примірного положення про відділ організації митного контролю регіональної митниці, митниці : наказ Державної митної служби України від 11 січ. 2012 р. № 25. *Митна газета*. 2012. № 04.

196. Про затвердження Примірного положення про підрозділ митного оформлення регіональної митниці, митниці : наказ Державної митної служби України від 18 лип. 2008 р. № 794. *Митна газета*. 2008. № 15.

197. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.

198. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 лип. 1994 р. № 80/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. Ст. 286.

199. Про захист персональних даних : Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.

200. Про здійснення попереднього документального контролю товарів у пунктах пропуску через державний кордон України : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квіт. 2005 р. № 269. *Офіційний вісник України*. 2005. № 15. Ст. 760.

201. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квіт. 1991 р. № 959-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 29. Ст. 377.

202. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
203. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 22. Ст. 222.
204. Про Концепцію інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Держмитслужби України : наказ Державної митної служби України від 28 берез. 2012 р. № 191. *Митна газета*. 2012. № 08.
205. Про Концепцію трансформації митного тарифу України на 1996–2005 роки відповідно до системи ГАТТ/СОТ : Указ Президента України від 6 квіт. 1996 р. № 255/96. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/255/96>.
206. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.
207. Про Міністерство доходів і зборів України Указ Президента України від 18 берез. 2013 р. № 141/2013. *Офіційний вісник України*. 2013. № 22. Ст. 739.
208. Про надання роз'яснень щодо оформлення книжки МДП : лист Державної митної служби України від 30 лип. 2004 р. № 25/2-9-19/9485-ЕП. *Митний брокер*. 2004. № 09.
209. Про Національний координаційний центр кібербезпеки : Указ Президента України від 7 черв. 2016 р. № 242/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 46. Ст. 1665.
210. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації : Указ Президента України від 23 лист. 2011 р. № 1067/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 94. Ст. 3417.
211. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27–28. Ст. 181.

212. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2014 р. № 442. *Офіційний вісник України*. 2014. № 74. Ст. 2105.
213. Про організацію роботи за принципом «єдиного вікна» : лист Державної митної служби України від 11 трав. 2005 р. № 11/1-9/5166. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/DFS04840?an=1&bl=KP160364>.
214. Про організацію роботи митних органів за принципом «єдиного вікна» : лист Державної митної служби України від 11 трав. 2005 р. № 11/1-9/5166. *Митний брокер*. 2005. № 05.
215. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
216. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.
217. Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України : Указ Президента України від 15 лист. 2006 р. № 970/2006. *Офіційний вісник України*. 2006. № 47. Ст. 3123.
218. Про порядок денний восьмої сесії Верховної Ради України восьмого скликання : Постанова Верховної Ради України від 20 берез. 2018 р. № 2351-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 15. Ст. 130.
219. Про початковий етап реалізації принципу «Єдиного вікна» : лист Державної фіскальної служби України від 1 серп. 2016 р. № 26083/7/99-99-18-03-01-17. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/DFS03273?an=1&bl=KP160364>.
220. Про приєднання до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів : Указ Президента України від 17 трав. 2002 р. № 466/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 21. Ст. 1010.
221. Про приєднання України до Конвенції про створення Ради Митного Співробітництва 1950 року : Постанова Верховної Ради України від

19 черв. 1992 р. № 2479-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 35. Ст. 522.

222. Про приєднання України до Конвенції про тимчасове ввезення : Закон України від 24 бер. 2004 р. № 1661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. Ст. 371.

223. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства та додатків I, II, III, V, VI, VII, VIII до неї : Указ Президента України від 23 трав. 2000 р. № 699/2000. *Офіційний вісник України*. 2000. № 21. Ст. 855.

224. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у змінній редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур : Закон України від 5 жовт. 2006 р. № 227-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 48. Ст. 476.

225. Про приєднання України до Міжнародної конвенції щодо співробітництва у галузі безпеки аеронавігації «Євроконтроль» : Закон України від 26 лист. 2003 р. № 1339-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 216.

226. Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Віденської конвенції про право міжнародних договорів : Постанова Верховної Ради УРСР від 14 квіт. 1986 р. № 2077-XI. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1986. № 17. Ст. 343.

227. Про проведення незалежного аудиту баз даних та інформаційних ресурсів, що використовуються Державною фіскальною службою, та затвердження Порядку здійснення контролю, в тому числі моніторингу Міністерством фінансів адміністрування Державною фіскальною службою баз даних та інформаційних ресурсів, що використовуються для адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів : Постанова

Кабінету Міністрів України від 21 черв. 2017 р. № 484. *Офіційний вісник України*. 2017. № 58. Ст. 1749.

228. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 берез. 1998 № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 2237.

229. Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних : Закон України від 6 лип. 2010 р. № 2438-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 46. Ст. 542.

230. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип 1997 р. № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.

231. Про ратифікацію Митної конвенції, що стосується контейнерів, 1972 року : Постанова Верховної Ради УРСР від 26 лип. 1976 р. № 1126-IX URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/up761126?ed=1976_07_26.

232. Про ратифікацію Протоколу про внесення змін до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі : Закон України від 4 листоп. 2015 р. № 745-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 49-50. Ст. 456.

233. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі : Закон України від 10 квіт. 2008 р. № 250-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 23. Ст. 213.

234. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 10 липня 2017 року «Про стан виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації», введеного в дію Указом Президента України від 13 лютого 2017 року № 32» : Указ Президента

України від 30 серп. 2017 р. № 254/2017. *Офіційний вісник України*. 2017. № 71. Ст. 2158.

235. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації»: Указ Президента України від 13 лют. 2017 р. № 32/2017. *Офіційний вісник України*. 2017. № 16. Ст. 464.

236. Про розмежування руху транспортних засобів та посилення контролю за їх переміщенням в пунктах пропуску через державний кордон : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квіт. 2005 р. № 269. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MK080549?an=47>.

237. Про стан виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації», введеного в дію Указом Президента України від 13 лютого 2017 року № 32 : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 10 лип. 2017. *Офіційний вісник України*. 2017. № 71. Ст. 2158.

238. Про створення програмно-інформаційного комплексу «Підприємства, що здійснюють діяльність у сфері державної митної справи»: наказ Державної митної служби України від 10 груд. 2012 р. № 708. Митна газета. 2013. № 01.

239. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 4. Ст. 67.

240. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2015 р. № 1017-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 11. Ст. 398.

241. Про схвалення Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2017 р. № 1013-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 9. Ст. 337.

242. Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 верес. 2008 р. № 1236-р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 71. Ст. 2392.

243. Про телекомунікації : Закон України від 20 листоп. 2012 р. № 5492-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.

244. Про утворення Державної фіскальної служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 трав. 2014 р. № 160. *Офіційний вісник України*. 2014. № 46. Ст. 1213.

245. Про участь України у Митній конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП 1975 року) : Закон України від 15 лип. 1994 р. № 117/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 33. Ст. 307.

246. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 берез. 2011 р. № 3166-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 27. Ст. 1123.

247. Проект Закону про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України : проект Закону України від 28 лип. 2017 р. № 7010. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=62378&pf35401=430642>

248. Протокол про внесення змін до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі : міжнар. док. від 27 листоп. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 94. Ст. 3197.

249. Протокол про вступ України до Світової організації України : міжнар. док. від 5 лют. 2008 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 24. Ст. 970.

250. Пчелін В. Б. Класифікація принципів адміністративного судочинства України в залежності від сфери їх поширення. *Пріоритетні проблеми юридичної науки: сучасний стан та перспективи вдосконалення* :

матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19 лип. 2015 р.). Київ : Наук.-дослід. ін-т публіч. права, 2015. С. 209–211.

251. Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади : монографія. Харків : У справі, 2017. 488 с.

252. Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 485 с.

253. Пчелін В. Б. Перегляд адміністративних актів органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 190 с.

254. Размадзе Т. Г. О подходах к созданию системы «единого окна» в Таможенном союзе. *«Единое окно», обмен данными, межгосударственное и государственно-частное сотрудничество при упрощении процедур торговли* : материалы Междунар. конф. М., 2011. С. 189–194.

255. Романенко А. М. Роль механізму «єдиного вікна» у забезпеченні спрощення митних процедур міжнародної торгівлі. *Наукові праці МАУП*. 2014. № 42 (3). С. 223–228.

256. Саварець А. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України: консультативна робота. Київ : Ін-т екон. дослідж. та політ. консультацій, 2017. 22 с.

257. Самохвалов В. В. Законність і справедливість: теоретико-правові та методологічні проблеми співвідношення і взаємодії у сфері права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 210 с.

258. Селіванов В. Проблема методологічної обґрунтованості вітчизняного правознавства та юридичної практики. *Право України*. 1999. № 1. С. 20–27.

259. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс) : підручник. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Харків : Еспада, 2009. 752 с.

260. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.

261. Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 576 с.
262. Соболий О. М. Правовий статус судді в адміністративно-деліктному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 220 с.
263. Сокурєнко В. В. Роль соціальної справедливості в розбудові правової соціальної держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2002. 199 с.
264. Стахурський М. Ф. Питання реформування адміністративного процесу в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2002. 201 с.
265. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, В. С. Ковальський [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Зайчука. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 408 с.
266. Тарасенко К. В. Конституційно-правовий статус ради національної безпеки і оборони України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2009. 207 с.
267. Теория государства и права : учебник / под ред. В. К. Бабаева. М. : Юрист, 2003. 592 с.
268. Терещенко О. Тимчасове ввезення транспортних засобів: що нового? *Юрист&Закон*. 2017. № 9. URL: https://uz.ligazakon.net/#/articles/EA010124?bl=mu90320&snippet_id.
269. Толстой Ю. К., Явич Л. С. Советское право – регулятор общественных отношений в СССР. *Известия вузов*. 1958. № 4. С. 121–126. (Серия «Правоведение»).
270. Томкіна О. О. Акти Кабінету Міністрів України: теоретичні засади видання та реалізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 195 с.
271. Тункин Г. И., Романов В. А. XI сессия Комиссии международного права ООН. *Советское государство и право*. М. : Наука, 1959. № 11. С. 69–78.

272. У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : рішення Конституційного Суду України від 2 листоп. 2004 р. № 15-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. Ст. 2975.

273. Угода між Україною та Королівством Нідерландів про взаємну адміністративну допомогу в митних справах : міжнар. док. від 7 черв. 2006 р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 55. Ст. 2247.

274. Угода між Урядом України і Урядом Азербайджанської Республіки і про співробітництво у митних справах : міжнар. док. від 24 берез. 1997 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 9. Ст. 485.

275. Угода між Урядом України і Урядом Грузії про співробітництво у митних справах : міжнар. док. від 14 лют. 1997 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 13. Ст. 648.

276. Угода про взаємну адміністративну допомогу в митних справах між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Бельгія : міжнар. док. від 1 лип. 2002 р. *Офіційний вісник України*. 2009. № 57. Ст. 2020.

277. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Бразилія про повітряне сполучення : міжнар. док. від 2 груд. 2009 р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 33. Ст. 1187.

278. Угода про заснування Світової організації торгівлі : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 48. Ст. 1601.

279. Угода про захисні заходи : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 2989.

280. Угода про передвідвантажувальну інспекцію : міжнар. док. від 15 квіт. 2004 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 2989.

281. Угода про правила визначення походження : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 2989.

282. Угода про Правила визначення походження товарів країн, що розвиваються, при наданні тарифних преференцій у межах Загальної системи

преференцій : міжнар. док. 12 квіт. 1996 р. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/997_513.

283. Угода про процедури ліцензування імпорту : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 2989.

284. Угода про процедуру митного оформлення транзитних вантажів та взаємодії митних органів України та Туркменістану при такому оформленні : міжнар. док. від 25 лют. 1993 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 19. Ст. 1028.

285. Угода про технічні бар'єри в зоні вільної торгівлі : міжнар. док. від 20 черв. 2000 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 37. Ст. 2560.

286. Угода про технічні бар'єри в торгівлі : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 2989.

287. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : міжнар. док. від 15 квіт. 1994 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 84. Ст. 2989.

288. Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія / за заг. ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький : Мельник А. А., 2014. 288 с.

289. Уряд схвалив рішення про обов'язкове використання принципу «єдиного вікна» в українських митницях з 1 лютого 2018 року. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250443668>.

290. Федчишин Ю. Єдине вікно: не зупинятися на досягнутому. *Дзеркало тижня*. 2016. № 1120.

291. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. М. : Сов. энцикл., 1989. 815 с.

292. Хміль М. М. Принцип неприпустимості зловживання правом (теоретико-правові аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2005. 199 с.

293. Христова Г. О. Юридична природа актів Конституційного Суду України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2004. 232 с.
294. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : учебник. М. : Интерстиль, 2000. 377 с.
295. Хропанюк В. Н. Теория государства и права / под ред. В. Г. Стрекозова. М. : Юрист, 2000. 366 с.
296. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
297. Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2005. 217 с.
298. Ченцов В. В. Досвід модернізації митної служби США та можливості його імплементації в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2009. № 1 (1). URL: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/ChentsovStat.pdf>.
299. Червякова О. Сутнісні ознаки та види інформаційних ресурсів як об'єктів державного управління. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2012. № 3 (70). С. 176–184.
300. Шевчук В. Технологія тактичної операції як різновид криміналістичних технологій. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4 (75). С. 235–242.
301. Шевчук Р. М. Правові та організаційні засади інформатизації навчального процесу у вищих навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 254 с.
302. Шталь Т. В. «Електронна митниця» – якісно новий етап надання митних послуг в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 1 (56). С. 101–105.
303. Шутак І. Техніко-юридичні методи узгодження національного і міжнародного права. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 1. С. 91–100.

304. Юлдашев О. Х. Методологічні засади регуляторної політики у сфері господарської діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2007. 629 с.
305. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2004. Т. 6 : Т–Я. 768 с.
306. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3 : К–М. Київ : Юрид. думка. 792 с.
307. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Юрид. думка, 2002. Т. 4 : Н–П. 720 с.
308. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Юрид. думка, 2003. Т. 5 : П–С. 736 с.
309. Юсупов В. В. Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 212 с.
310. Якупов Р. Х. Правоприменение в уголовном процессе (юридические проблемы) : автореф. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. М., 1993. 40 с.
311. Яценко С. Л. Адміністративно-правові засади діяльності керівника в органах внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 225 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Калашнікова О. В. Роль і значення запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). Т. 3. С. 206–210.

2. Калашнікова О. В. Система нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Ч. 3. С. 107–112.

3. Калашникова Е. В. Нормативно-правовые акты Президента Украины как структурный элемент системы нормативно-правового регулирования использования информационных технологий и информационных ресурсов в таможенном деле. *Право и политика*. 2017. № 1. С. 103–108 (Кыргызская Республика).

4. Калашникова Е. В. Понятие принципов использования информационных технологий и информационных ресурсов в таможенном деле и проблема их классификации. *Право и закон*. 2017. № 4. С. 75–79 (Кыргызская Республика).

5. Калашнікова О. В. Сутність і зміст поняття інформаційних технологій у державній митній справі. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 226–230.

6. Калашнікова О. В. Міжнародні договори України в системі нормативно-правового регулювання використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Підприємництво, господарства і право*. 2018. № 7. С. 196–200.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Калашнікова О. В. Верховенство права як принцип використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 квіт. 2016 р.).* Одеса : Причорномор. фундація права, 2016. С. 83–85.

8. Калашнікова О. В. До проблеми визначення галузевих принципів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 верес. 2016 р.).* Київ : Центр прав. наук. дослідж., 2016. С. 67–69.

9. Калашнікова О. В. Прийняття Митного кодексу України як важливий етап на шляху визначення правових засад запровадження принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного контролю. *Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 3–4 лют. 2017 р.).* Харків: Східноукр. наук. юрид. орг., 2017. С. 65–67.

10. Калашнікова О. В. Сутність принципу законності у використанні інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у митній справі. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 черв. 2017 р.).* Запоріжжя: Істина, 2017. С. 83–85.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Науково-дослідного інституту
публічного права,
доктор юридичних наук, професор

В.В. Галунько

«___» _____ р.

А К Т

**впровадження результатів дисертацій здобувача наукового ступеня кандидата
юридичних наук Калашнікової Олени Володимирівни на тему:
«Адміністративно-правові засади використання інформаційних технологій та
інформаційних ресурсів у державній митній справі України» у науково-дослідну діяльність
Науково-дослідного інституту публічного права**

Комісія у складі: завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, кандидата юридичних наук Куркової К.М., завідувача відділу проблем виробничого підприємництва та міжнародної торгівлі, кандидата юридичних наук Оксіня В.Ю., склала цей акт про те, що матеріали дисертації Калашнікової Олени Володимирівни на тему: «Адміністративно-правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України» (на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, а саме для подальшого вивчення проблемних аспектів використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України та використовуються Інститутом в межах реалізації теми науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової діяльності наукових працівників наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Калашнікової Олени Володимирівни на тему: «Адміністративно-правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного процесуального права, подальше вдосконалення нормативно-правових актів, що закріплюють правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України.

**Завідувач відділу
науково-правових експертиз та законопроектних робіт,
Науково-дослідного інституту публічного права,
кандидат юридичних наук**

К. М. Куркова

**Завідувач відділу
проблем виробничого підприємництва та міжнародної торгівлі
Науково-дослідного інституту публічного права,
кандидат юридичних наук**

В. Ю. Оксін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Науково-дослідного інституту
публічного права,
доктор юридичних наук, професор

В.В. Галунько

« ____ » _____ р.

АКТ

упровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Калашнікової Олени Володимирівни на тему: «Адміністративно-правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України» у навчальний процес Науково-дослідного інституту публічного права

Комісією Інституту було розглянуто результати використання матеріалів дисертаційного дослідження на тему «Адміністративно-правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України» Калашнікової Олени Володимирівни. Під час обговорення наданих матеріалів комісією було констатовано, що окремі положення дослідження було використано при розробленні лекційних курсів з дисциплін, які викладаються у Науково-дослідному інституті публічного права, а саме «Актуальні проблеми теорії адміністративного права», при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, а також у контексті дисциплін, які викладаються в Інституті. Лекційний курс окремих тем навчальної дисципліни увібрав положення цього дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК: результати дисертаційного дослідження на тему «Адміністративно-правові засади використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі України» Калашнікової Олени Володимирівни вважати впровадженими в навчальний процес Науково-дослідного інституту публічного права з дисципліни «Актуальні проблеми теорії адміністративного права».

Члени комісії:

**Заступник директора
з наукової роботи
Науково-дослідного інституту
публічного права,
кандидат юридичних наук, доцент**

Л.В. Сорока

**завідувач відділу
науково-правових експертиз
та законопроектних робіт,
кандидат юридичних наук**

К. М. Куркова

КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Україна, м. Київ-03179,
вул. Львівська, 49

Тел.: 502-72-99

Факс: 594-03-04

<http://www.kymu.edu.ua>

e-mail: info@kymu.edu.ua

KYIV INTERNATIONAL
UNIVERSITY

49, Lvivska str.

03179-Kyiv; Ukraine

Tel.: 502-72-99

Fax: 594-03-04

<http://www.kymu.edu.ua>

e-mail: info@kymu.edu.ua

24.06.18 № 088

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
Калашнікової Олени Володимирівни
у наукову діяльність Київського міжнародного університету

Комісія у складі проректора з наукової роботи, доктора політичних наук, професора А.І.Некряч, директора навчально-наукового юридичного інституту, кандидата юридичних наук, доцента Ю.М.Панфілової - керівника наукової теми, завідувача кафедри публічно-правових дисциплін, доктора юридичних наук, професора А.І.Суббота склала цей акт про те, що опубліковані матеріали дисертаційного дослідження Калашнікової Олени Володимирівни на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук щодо використання інформаційних технологій та інформаційних ресурсів у державній митній справі використовуються під час виконання науково-дослідної теми «Реформування правової системи України в умовах національних та міжнародних тенденцій розбудови правової та соціальної держави» (державний реєстраційний номер 0108U008609).

проректор з наукової роботи,
доктор політичних наук, професор

А.І.Некряч

директор навчально-наукового юридичного інституту,
кандидат юридичних наук, доцент

Ю.М.Панфілова

завідувач кафедри публічно-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

А.І.Суббот